

Anul LXIV

Vol. XLIX

Revista ARHIVELOR

nr. **1** 1987

ORGAN AL DIRECȚIEI GENERALE
A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMANIA

Apare de patru ori pe an

Redacția : București, B-dul Gheorghe Gheorghiu-Dej,
nr. 29, sector 5

Telefon : 60.32.81

CUPRINS

25 DE ANI DE LA INCHEIEREA COOPERATIVIZĂRII AGRICULTURII

GH. SOCOL — De la cooperativizare la noua revoluție agrară 1

1907 — COORDONATE ALE ISTORIEI LA FLĂMINZI

*** — Documente 8

STUDII ȘI COMUNICĂRI

CR. FENEȘAN — Inceputul dominației otomane asupra Banatului la 1511 38

TEORIE ȘI PRACTICĂ ARHIVISTICĂ

ȘT. HURMUZACHE — Considerații privind valoarea documentar-istorică a documentelor create în domeniul juridic și necesitatea perfecționării indicatoarelor termenelor de păstrare (masă rotundă) (I) . . . 48

PREZENTĂRI DE FONDURI ȘI COLECȚII

S. MOLDOVAN — Tribunalul județean Caraș—Oravița (1878—1952) 76

N. ISAR — Un tezaur documentar inedit : corespondența lui Al. Christofi (1852—1856) (I) 28

OPINII

V. COSTACHEL — Sensul formulei „pitomil uric” în documentele moldovenești din secolele XV—XVI 94

CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE 100

INSTRUMENTE DE LUCRU

A. C. HALICHIAS — Lista documentelor publicate în vol. XLVIII 103

CONSILIUL DE CONDUCERE

Maria Pîrvulescu — președinte,
Liviu Boar, Ioana Burlacu,
Nicolae Chipurici, Iulian Cârțână,
Constantin Condrea, Costin Feneșan,
Ana-Cristina Halichias,
Ștefan Hurmuzache,
Gheorghe I. Ionijă,
Dumitru Ivănescu, Maria Klaus,
Corneliu Lungu, Alexandru Matei,
Eleonora Mitrescu, Nicolae Mocioiu,
Mircea Mușat, Nicolae Nistor,
Florea Oprea, Emilia Poștăriță,
Mihai Rachieru, Traian Rus,
Ștefan Ștefănescu, Mioara Tudorică,
Silvia Vătafu-Găitan

COLEGIUL DE REDACȚIE

Ioana Burlacu, Costin Feneșan,
Ana-Cristina Halichias,
Ștefan Hurmuzache, Maria Klaus,
Corneliu Lungu, Eleonora Mitrescu,
Florea Oprea, Maria Pîrvulescu,
Mioara Tudorică — președinte,
Silvia Vătafu-Găitan

Redactor șef :

Mioara TUDORICĂ

Redactor :

Magdalena ANASTASE

Secretar de redacție :

Florin PINTILIE

25 DE ANI DE LA ÎNCHEIEREA COOPERATIVIZĂRII AGRICULTURII

De la cooperativizare la noua revoluție agrară

GHEORGHE SOCOL

Pentru poporul român agricultura a fost, dintotdeauna, temelul primordial al existenței sale. Prin ea și-a asigurat, înainte de toate, cele necesare traiului; cultivarea pământului l-a introdus pe român în universul mirific al lumii vegetale; pe această cale a luat cunoștință mai întâi de perindarea anotimpurilor și de marile cicluri ale naturii; lucrînd țarina și culegîndu-i roadele a descoperit poezia și cîntecul. Succint spus, întreaga sa viață spirituală, ființa sa morală, felul de a fi în lume al românului au fost decisiv marcate de calitatea sa originară de om al pămîntului.

Și totuși, unitatea aceasta indestructibilă a țaranului român cu cîmpul n-a fost mereu idilică. Secole de-a rîndul această comuniune ancestrală a fost grevată de neîmpăcate tensiuni. Cauza acestora a fost întotdeauna interpunerea marului proprietar, a nobilului, a moșierului între țaran și pămîntul pe care acesta îl iubea și îl cultiva.

Dorința și tendința de a îndrepta această anomalie istorică au răbufnit adeseori sub forma unor ciocniri violente. Din evul de mijloc și pînă tîrziu în epoca contemporană istoria înregistrează adesea astfel de momente de culminație a opoziției ireductibile dintre țărănimea aservită și asupritorii săi: 1437, 1514, 1784, 1821, 1846, 1888, 1907. Concomitent, pe măsură ce urcăm în sus pe firul

timpului, sînt tot mai frecvente și mai pertinente pledoariile teoretice în favoarea unei mai echitabile așezări a relațiilor agrare. Este elocvent să-l amintim în acest sens pe remarcabilul democrat revoluționar Nicolae Bălcescu, care supune unei analize clasice în literatura noastră problema agrară și care, pe această bază, rostește între cei dinții o sentință irevocabilă la adresa proprietății latifundiare.

Laolaltă, lupta țăranilor și concepțiile noi care condamnau stările de lucruri existente în agricultură au impus, începînd din secolul al XVIII-lea, imunitățile continue a raporturilor de proprietate din agricultură. Domnitorul luminat Alexandru Ioan Cuza și sfetnicul său care a înțeles corect spiritul vremii, Mihail Kogălniceanu, inaugurează, la 1864, șirul de reforme radicale care vor diminua sensibil sfera de acțiune a marii proprietăți și vor pune agricultura românească pe temelii noi, mai echitabile.

Cu toate corecțiile și ameliorările la care a fost supusă proprietatea agricolă, la jumătatea secolului al XIX-lea în România continuă să existe așa-numita problemă agrară. Adică, fără a intra într-o detaliată analiză conceptuală, relații agrare care făceau posibilă menținerea exploatării omului de către om, o distribuire încă inequitabilă a pămîntului, o agrotehnică modestă și, în consecință, o producție mică la hectar, absența oricărei viziuni mai generale privind oportunitatea diferitelor culturi.

Conștientizarea acestei stări de lucruri negative din agricultura noastră ducea, firește, la imaginarea unor proiecte de remediere. Trecînd peste diferențele de amănunt care le deosebesc între ele, acestea ar putea fi, în fond, grupate tipologic în două categorii: a) proiecte care preconizează redistribuirea pămîntului, lichidarea rămășițelor feudale din agricultură, promovarea largă a formelor capitaliste de practicare a agriculturii și introducerea masivă a cuceririlor agrotehnicii, dar păstrînd caracterul particular-privat al proprietății agrare (am putea-o numi abordarea reformistă) și b) proiectele care, mai mult decît prin orice altceva, se definesc prin aceea că își propun ca deziderat final desființarea proprietății private asupra pămîntului, pe care o consideră vinovată de neajunsurile de care suferă agricultura de mii de ani (abordarea radicală, revoluționară a problemei agrare). Acesta era felul de a vedea și al comuniștilor români și, după victoria revoluției de eliberare națională și socială din august 1944, programul partidului în problema agrară începe să fie pus în aplicare.

Evenimentele se succed cu mare repezițiune. Partidul comuniștilor ajunge forța politică conducătoare a societății românești așa încît idealul făuririi societății socialiste pe pămîntul României devine obiectiv al acțiunii practice. În 1948, prin naționalizarea întreprinderilor industriale, miniere și bancare, ia ființă sectorul socialist al economiei, trecîndu-se pe scară largă la construirea noii orînduirii. Agricultură nu putea rămîne multă vreme în afara acestui proces de restructurare din temelii a societății noastre și, drept urmare, istorica plenară a Comitetului Central al partidului din 3—5 martie 1949 decidea declanșarea operațiunii complexe de reorganizare pe baze socialiste a agriculturii.

Așa cum anticipaseră gînditorii comuniști și cum avea să adeverească practica construirii noii orînduirii, introducerea noilor relații de producție în agricultură reprezintă cea mai dificilă sarcină a revoluției socialiste. Într-adevăr, naționalizarea capitalului și instituirea relațiilor de producție socialiste în industrie se realizează printr-o acțiune revoluționară impetuoasă care are de înfrînt rezistența unei clase capitaliste puțin numeroase și care, în plus, după ce puterea politică a trecut în mîinile proletariatului, nu mai poate recurge ca mai înainte, pentru a-și apăra privilegiile, la serviciile aparatului de stat. În cazul agriculturii, în spatele relațiilor de producție care trebuiau să capete un conținut socialist se afla nu un dușman, ci numeroasa clasă a țăranimii muncitoare.

care în toate etapele anterioare ale revoluției a stat alături de muncitori. Pe lângă aceasta, socializarea pământului, a mijloacelor de producție contrazicea un mod de viață cu care țărănimea era obișnuită din străvechime, încît era normal să cîzte, să manifeste rețineri. Cu toate acestea, după cum s-a arătat la ple-nară, reorganizarea pe baze socialiste a agriculturii era și necesară din punct de vedere economico-social și posibilă din punct de vedere politic, organizato-rie și tehnic.

Necesitatea economico-socială a înlocuirii proprietății particulare din agri-cultură cu proprietatea obștească rezultă clar dintr-o sumară trecere în revistă a citorva din trăsăturile vechii agriculturi românești și a rezultatelor sale. Așa cum se știe, agricultura noastră tradițională era extensivă, cu o înzestrare teh-nică foarte slabă, investițiile la hectar mici și, ca un corolar firesc, de randament scăzut. Cifrele de mai jos sînt elocvente pentru precaritatea mijloacelor tehnice de care dispunea agricultura noastră în preajma celui de al doilea război mon-dial :

	bucăți	Încălețura de teren pe o unitate (ha)
Tractoare	4.049	2.494
Batoze	15.403	282
Pluguri	1 722.240	6
Semănători	63 957	68
Secerători-legători	53.389	81 ¹

În privința investițiilor de capital în agricultură, România se afla mult în urma a'lor țări europene. Astfel, în anul agricol 1936/37 investițiile la ha, în frații aur, se prezentau după cum urmează :

Elveția	6.678
Țările de Jos	2.856
Polonia	1.079
România	501 ²

Tărămîțarea, suprafața mică de teren deținută în general de gospodăriile țărănești făceau, de asemenea, imposibilă realizarea unei agriculturi moderne. Astfel, după cum arăta recensămîntul agricol din 1941, proprietățile mici de pînă la 3 ha reprezentau 58,4% din totalul gospodăriilor și dețineau 17,2% din suprafața agricolă³. În 1948 suprafața de pămînt arabil de circa 9.150.000 ha era deținută de aproape 3.100.000 de proprietari, fiind împrăștiată în 20.000.000 de parcele⁴ și revenind, deci, de fiecare lot mai puțin de 1/2 ha.

Particularitățile tehnico-economice ale agriculturii noastre înfățișate sumar mai sus dădeau naștere, pe plan social, sărăciei, analfabetismului, stării sanitare precare, prin urmare, o realitate umană care trebuia urgent și radical amelio-rată. Dar în 1949, după cîțiva ani de aprige bătălii politice care validaseră prin realizări concrete justetea strategiei partidului clasei muncitoare, cînd alianța muncitorimii și țărănimii devenise o realitate indestructibilă și cînd fuseseră puse bazele unei industrii naționale de mașini agricole, o acțiune revoluționară așa de amplă și de complexă cum este modelarea socialistă a satului nu mai era de do-meniul utopiei.

¹ Cf. O. Parpală, *Aspecte din agricultura României, 1920—1930*, Edit. Acad. R. S. România, București, 1966, p. 88.

² *Ibidem*, p. 95.

³ *Agricultura socialistă a României*, Edit. politică, București, 1983, p. 49.

⁴ *Ibidem*, p. 103.

Epopeea cooperativizării agriculturii rămâne în istorie ca una din cele mai memorabile campanii inițiate și conduse de Partidul Comunist Român de-a lungul întregii sale existențe. Ceas de ceas, zi de zi, an de an, neîntrerupt, timp de treisprezece ani în această campanie au fost angrenate milioane de țărani, sute de mii de muncitori și de intelectuali, zeci de mii de activiști de partid. A trebuit să fie învinse multe obstacole, începînd cu neînduplecarea venind din tradiție și pînă la opoziția dușmănoasă deliberată a claselor exploatoare. Au trebuit să fie corectate destule greșeli. A fost nevoie de tact și de perseverență și s-a cerut spirit inventiv pentru a găsi forme și modalități care valorificau deprinderi străvechi în lumea satului.

Biruință! Dificultățile, agricultura socialistă își va extinde de la an la an tot mai mult sfera de cuprindere, așa cum o dovedește și statistica alăturată:

Anul	Unități	Familii (mii)	Suprafața (mii ha)
1949	56	4,0	14,3
1950	1.027	67,7	288,9
1955	2.152	183,2	905,8
1960	4.887	1.428,1	4.580,2
1962	5.398	3.294,8	9.084,7 ⁵

Încheierea cooperativizării agriculturii, în primăvara anului 1962, a însemnat generalizarea relațiilor de producție socialiste la scara întregii economii naționale. În felul acesta, noua orînduire socială a prins rădăcini trainice atât la orașe, cât și la sate. Totodată, formarea sistemului socialist al agriculturii a creat condiții mai bune pentru organizarea eficientă a producției agricole.

Congresul al IX-lea al partidului din vara anului 1965, care și-a pus pe cetca asupra întregii dezvoltări socialiste ulterioare a țării, inaugurează o etapă nouă și în ceea ce privește politica agrară. În Raportul prezentat congresului, tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea: „Continuînd în ritm intens industrializarea socialistă, vom acorda o mai mare atenție dezvoltării agriculturii“⁶. Prin această se punea capăt unei optici eronate care, evidențiind în mod corect rolul industriei în promovarea progresului social în general și al societății noastre în particular, subestima locul agriculturii ca ramură economică fundamentală.

Numărul S.M.A.-urilor a crescut de la 264 în 1965 la 714 în 1980; al tractoarelor fizice de la 55.439 la 140.074, în aceeași perioadă; producția medie la ha, față de 1965, crește în 1980 de la 2,78 t la 3,44 t la grâu și secară, la porumb, de la 2,67 t la 4,10 t, la floarea soarelui de la 1,69 t la 1,80 t, la cartofi de la 10,31 t la 20,79 t⁷. Sporuri însemnate se realizează și la celelalte culturi, precum și în zootehnie. Concomitent, satele s-au ridicat la o viață nouă, în modul de trai al țărănimii s-au produs mutații importante în direcția asimilării valorilor contemporane ale civilizației și culturii.

Cu toate realizările obținute, deși relațiile de producție proprii agriculturii socialiste sînt calitativ superioare celor existente înainte, implicațiile stării de înapoiere în care se găsea agricultura noastră la începutul procesului de cooperativizare și ale opticii combătute de Congresul al IX-lea n-au putut fi complet

⁵ *Anuarul statistic al R.P.R.*, 1963, p. 206—207. *Apud Agricultura socialistă a României*, Edit. politică, București, 1983, p. 121.

⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîșirii construcției socialiste*, vol. I, Edit. politică, București, 1968, p. 34.

⁷ *Agricultura socialistă a României*, Edit. politică, București, 1983, p. 131.

lichitate în primele două decenii care au trecut de la încheierea acesteia. Aceasta explică de ce producția medie la hectar și alți indicatori economici care caracterizează eficiența muncii în agricultură au rămas, în ciuda creșterilor menționate mai sus, mulți ani după ce se înfăptuise transformarea socialistă a agriculturii, sub nivelul la care se aflau în țările cele mai dezvoltate. Aceasta se întâmpla deoarece, așa cum remarca secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, încă din 1971, „Existența proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție nu poate asigura de la sine progresul agriculturii. Pentru a pune în valoare marile avantaje și posibilități ale proprietății socialiste, sînt necesare folosirea judicioasă a pămîntului, asigurarea mijloacelor tehnice și a specialiștilor, aplicarea largă în producție a cuceririlor agrotehnicii și zootehniei moderne”⁸.

Intrucît transformarea socialistă a agriculturii românești nu a rezolvat integral decît componenta socială a problemei agrare, iar componenta sa agrotehnică a fost doar ameliorată, s-a impus necesitatea obiectivă a unei noi revoluții agrare. Meritul elaborării conceptului de nouă revoluție agrară și al inițierii acțiunii vaste, politice, organizatorice, științifice și tehnice menite să o transpună în viață revine conducătorului partidului și statului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, primul ecou al bătăliei pentru ridicarea agriculturii românești la cotele cele mai înalte ale agrotehnicii contemporane. Referindu-se la această nouă strategie a partidului și definindu-i obiectivele, în expunerea făcută cu ocazia celui de al II-lea Congres al țărănimii din februarie 1981, secretarul general al partidului spunea: „Ne propunem, de fapt, să realizăm o adevărată revoluție agrară în ceea ce privește producția, productivitatea muncii, nivelul tehnic, eficiența economică, activitatea socială generală din satele noastre”⁹.

În momentul în care a fost lansat obiectivul trecerii la accelerarea dezvoltării intensive a agriculturii noastre erau întrunite toate condițiile necesare în acest scop. Politica de industrializare promovată consecvent în perioada construirii societății socialiste avusese ca rezultat crearea unei puternice industrii naționale de mașini agricole în stare să pună la dispoziția agriculturii o gamă completă de mașini, agregate și echipament care să permită mecanizarea integrală a lucrărilor. Există, de asemenea, o puternică industrie chimică producătoare de îngrășăminte și alte substanțe indispensabile unei agriculturi de mare randament. Învățămîntul superior, liceele agricole și celelalte forme de învățămînt au oferit agriculturii cadre cu o bună pregătire profesională, acoperind cantitativ și calitativ toate necesitățile acesteia. Fusese înființată o întreagă rețea de instituții de cercetări care se ocupau de îmbunătățirea performanțelor biologice ale plantelor și animalelor și de soluționarea celorlalte probleme tehnico-științifice din domeniul agricol. În sfîrșit, exista proprietatea socialistă asupra pămîntului și celorlalte mijloace de producție din agricultură, care făcea posibilă conceperea și desfășurarea cu succes a unor lucrări de mari proporții, așa cum sînt acelea pe care le impunea noua revoluție agrară.

Înfăptuirea noii revoluții agrare presupune: 1. Dezvoltarea puternică a forțelor de producție în vederea controlării și optimizării factorilor naturali care concură la realizarea producției agricole și care să permită executarea la timp și de bună calitate a tuturor lucrărilor; 2. Organizarea producției pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, îndeosebi ale biologiei și ingineriei ge-

⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 5, Edit. politică, București, 1971, p. 232—233.

⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 21, Edit. politică, București, 1981, p. 420.

netice; 3. Perfecționarea relațiilor de producție din agricultură, a organizării și conducerii acesteia; 4. Realizarea unei revoluții în ceea ce privește modul de gândire și de acțiune al celor ce lucrează în agricultură, ridicarea nivelului politic, cultural-științific și de civilizație al populației rurale.

O atenție deosebită se va acorda, în cadrul noii revoluții agrare, fondului funciar al țării, cel mai important mijloc de producție în agricultură și, totodată, principala avuție națională. Pentru a mări potențialul productiv al pământului, plenara Comitetului Central al partidului din iunie 1983 a adoptat un amplu program național a cărui îndeplinire trebuie să ducă la realizarea unor producții agricole mari și sigure.

Potrivit acestui program, pînă în 1990 se vor construi cîteva canale magistrale mari, cu funcționalitate complexă, agricolă și hidrotehnică, care, împreună cu lucrările anterioare, vor da posibilitatea irigării a 55—65% din suprafața arabilă a țării, practic, întreaga suprafață irigabilă. În felul acesta va fi sustrasă urmărilor negative ale deficitului de precipitații o bună parte din terenurile agricole și, concomitent, vor fi satisfăcute și alte cerințe ale economiei naționale.

Inundațiile afectează 3,5 milioane ha, din care 2,5 milioane ha teren agricol; iar peste 5,5 milioane ha suferă din cauza excesului de umiditate¹⁰. Fiind vorba în general de terenuri deosebit de productive, programul național prevede recuperarea și redarea lor agriculturii. În acest scop, pînă în 1990 vor fi executate lucrări de îndiguire și de hidroameliorații deosebit de complexe.

O altă lucrare stringentă pentru conservarea și refacerea fertilității solului, la care se referă același program național, este combaterea eroziunii solului. În țara noastră sînt atinse de eroziune 4,5 milioane ha¹¹, încît pierderile de rest-coltă sînt considerabile. Tratatamentul acestei forme de degradare a solului este complex și de lungă durată, dar aplicat judicios dă, așa cum arată experiența stațiunii de combatere a eroziunii solului de la Perieni (Vaslui), rezultate bune.

Toate aceste lucrări prin care noua revoluție agrară își pune pecetea sa de neșters asupra pământului românesc sînt grandioase ca amploare și covârșitoare ca efect. Nu doar pentru că se întind pe mii de km și acoperă suprafețe de milioane de ha, ci și pentru că, prin ele, pământul țării capătă o altă configurație pedologică, geologică și hidrologică; nu numai pentru că la realizarea lor sînt angajate forțe umane impresionante și mijloace tehnice considerabile, ci și dat fiind că, datorită lor, flora și fauna țării, geografia ei, se modifică. Astfel sîntem îndreptățiți să spunem că noua revoluție agrară impune, în primul rînd, prin efectele sale demiurgice.

Nici o trecere în revistă, oricît de sumară, a pîrghiilor cu care se acționează în vederea promovării noii revoluții agrare nu trebuie să omită să menționeze, în poziție privilegiată, știința. Avînd în vedere experiența proprie și practica altor țări, care demonstrează că știința reprezintă condiția primordială a progresului, partidul nostru a promovat cu consecvență cercetarea științifică din agricultură. Dacă în 1965 ființau 47 de unități de cercetare, în prezent rețeaua de institute, centre și stațiuni de cercetare din agricultură numără 127 de unități judicios dispuse geografic. În cadrul lor își desfășoară activitatea 2.700

¹⁰ Cf. *Agricultura socialistă a României*, Edit. politică, București, 1983, p. 239—240.

¹¹ *Ibidem*, p. 245.

¹² *Ibidem*, p. 320—231.

de cercetători, 4.270 cadre cu studii superioare, în total 13.500 de oameni ai muncii. Activitate științifică desfășoară, de asemenea, și cele 6 institute de învățământ superior agricol în care lucrează circa 4.000 de cadre didactice¹². Coordonată și îndrumată de Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie, în fruntea căruia se află tovarășa Elena Ceaușescu, cercetarea științifică din agricultură este plenar angajată, prin temele abordate, în acțiunea de mare răspundere de identificare a unor noi modalități de stimulare a producției vegetale și animale.

Sintem de abia la începutul drumului de muncă încordată la capătul căruia prevederile cutezătoare ale noii revoluții agrare vor fi integral transpuse în viață. Dar așa cum o dovedesc faptele, așa cum rezultă din bilanțul anului agricol 1985/1986, când s-a obținut cea mai mare recoltă din istoria României¹³, putem fi convinși că noua revoluție agrară va da roadele pe care le așteptăm.

¹³ Vezi *Cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu cu prilejul „Zilei recoltei”*, publicată în „Scînteia”, din 21 octombrie 1986.

1907—COORDONATE ALE ISTORIEI LA FLĂMÎNZI

Documente

În primăvara anului 1987 se rememorează 80 de ani de la marea răscoală țărănească desfășurată în 1907.

Pornind de la aprecierile secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu privire la rolul țărânimii în istorie, de la faptul că aceasta a constituit, secole de-a rândul, principala forță a progresului social, publicăm prezentul grupaj de documente, în marea majoritate inedite, aflate în păstrarea Arhivelor Statului din București și din țară, pentru cinstirea faptelor eroice ale țărânimii petrecute acum opt decenii*.

Tematica lor este variată și reflectă atât cauzele și desfășurarea, cât și semnificația profundă a răscoalei. De la semnalul dat în comuna Flămânzi, răscoala s-a întins spontan și cu iuțea fulgerului în toată Moldova, în Muntenia, în Oltenia, și în alte zone. Cauzele profunde și îndepărtate izvorau mai ales din starea economică și socială a clasei țărănești: lipsa de pământ, în ciuda altor promisiuni făcute de clasele dominante, sistemul defectuos și condițiile deosebit de grele dearendare a pământului, la care se adăugau abuzurile arendașilor.

Aspectele privind desfășurarea răscoalei sînt semnificative atât pentru marea ariei geografice, pentru pătrunderea fenomenului social-economic care a generat-o, cât și pentru formele întrebunțate de țărani în impetuoasa lor ridicare împotriva nedreptății și asupririi.

Grupajii în jurul celor mai răsăriți dintre ei, țărani s-au îndreptat în cete mari spre centrele de plase și de județe spre a determina autoritățile să încheie învoielii în condiții mai favorabile pentru ei.

Documentele dovedesc reacția deosebit de violentă a claselor dominante față de răscoală și răsculați. Deși inițial au intenționat să ceară ajutor străin, represiunea organizată de acestea s-a soldat cu 11.000 de martiri care au plătit cu viața curajul de a fi cerut condiții de viață mai bune.

Semnificative sînt analizele și aprecierile cuprinse în rapoartele și informările reprezentanților diferitelor state acreditați la București, asupra cauzelor, stării în care se afla țărâtimea și momentelor principale ale răscoalei.

Alături de țărâtime, în marea sa ridicare s-a aflat clasa muncitoare, îndeosebi prin socialiștii grupați în jurul cercurilor „România Muncitoare“, care au organizat manifestații de solidaritate în principalele centre muncitorești.

Marcînd astfel împlinirea celor 80 de ani care au trecut de la marea răscoală țărănească din 1907, sîntem călăuziți de adevărul pe care-l formula tovarășul Nicolae Ceaușescu, potrivit căruia toate aceste evenimente au constituit un moment de seamă în realizarea marilor transformări la sate, în „realizarea alianței de luptă dintre clasa muncitoare și țărâtime“ în efortul comun de edificare a unei orînduirii mai drepte și a unei vieți mai bune în patria noastră.

* Documentele au fost oferite spre publicare de: Damian Ancu, Nicolae Chipurici, Eugenia Ciocan, Emilia Cohn, Ana-Cristina Halichias, Teodor Mavrodin, Mihai Gheorghe, Maria Moruzi, Rodica Mușetoiu, Gheorghe Popa.

Idealurile pentru care au pornit în masă să-și facă dreptate locuitorii satelor, acum opt decenii, își găsesc o plenară întruchipare în realitățile României contemporane. În lupta pentru transformarea revoluționară a societății românești, în procesul de trecere la revoluția și construcția socialistă, s-au demonstrat cu prisosință caracterul profund științific și realismul viguros al politici agrare promovate de Partidul Comunist Român. Ansamblul de măsuri inițiat, care se aplică azi pe un front larg, a consolidat baza tehnico-materială a agriculturii, a accentuat caracterul său modern. Așa a fost posibil ca, în cea mai mare parte, datorită progreselor din ultimii 21 de ani, volumul producției agricole să crească de mai bine de patru ori în raport cu anul 1945. Valorificând integral rezervele interne ale agriculturii, partidul a inițiat noua revoluție agrară, destinată să modifice felul de a gândi și a munci al țărănimii. Toate acestea sînt menite să întărească și mai mult calitatea agriculturii, cea de a doua ramură importantă a economiei naționale, și să confere un loc de prim ordin țărănimii în dispozitivul de forțe care constituie baza orînduirii noastre și care, acționînd într-o strînsă unitate — muncitori, țărani, intelectuali —, edifică cu succes socialismul și comunismul.

1

1906, spre sfîrșitul anului. Jalba țăranilor din comuna Cuza-Vodă, cătunul Scheia, comuna Helestieni, cătunele Fărcășeni și Caracaș din județul Roman către proprietăreasa Ema Lissosky, în care se plîng de asupririle la care sînt supuși de arendașul moșiei.

Onorată stăpînă,

Noi, locuitorii din comuna Cuza-Vodă, cătuna Scheia, jud. Roman, semnați mai jos și care întotdeauna am fost angajați la muncile agricole pe moșia Scheia, venim cu toată supunerea să vă înștiințăm că am ajuns să ne hrănim foarte greu pe moșia d-astră de cînd ați dat-o în arendă d-lui Gutman și că pe viitorime vom fi siliți să ne îndreptăm pașii în altă parte pentru a ne cîștiga hrana zilnică a noastră și a familiei noastre. Anul acesta am muncit cu toată sîrguința și din tot sufletul după cum am muncit întotdeauna, însă vedem că la socoteală arendașul își bate joc de noi și de munca noastră. La toate muncile ne socotește mai puțin decît am muncit, păgubindu-ne la arătură, secere, coase, prașilă, boronitură, zile cu caru, zile cu palmele, cu suhatul am angajat vitele pînă la sf. Dumitru și ne-a luat cîte 28 lei pentru părechea de boi, 2 zile de cărat cu caru și 2 pui, pentru vaca cu vițel ne-a luat pînă la sf. Dumitru 18 lei și un pui. Cu toate că am plătit pînă la sf. Dumitru ne-au dat afară vitele încă de la 7 septembrie. Cu locurile luate în arendă, cumpărăturile, am avut în vorbă să ne dea prăjina cu prețul de un leu și 25 bani și la socoteală, pe lingă că ne încărcă la numărul prăjinelor și ne pune să plătim mai mult de cît am avut, apoi ne mai ia și alt preț decît cel învoit în primăvară, cerîndu-ne cîte 2 lei de prăjină. Iar cînd îl întrebăm și îi aducem aminte vorba noastră din primăvară ne răspunde: „Aveți contract cu mine?” Și în adevăr că nu avem, căci am avut încredere în vorba d-sale de arendaș care are 14 moșii în arendă și nu am făcut contract cu el. Acum plătim cît ne pretinde d-lui prețul care nu s-a plătit de cînd sîntem noi pe moșie, numai ca să ne putem scoate păpușoii ca să avem cu ce hrăni copiii. Dacă la socoteală chiar așa nedreaptă după cum o face el cu toți contabilii lui, iese ca un om care mai are ceva de primit bani de la el, îl trimite întîi la primărie ca să se treacă pe contractul de angajament pentru anul viitor, spunîndu-i că apoi să vie la curte să-i plătească, să ia ce are de luat pentru munca făcută în anul acesta. Cînd se întoarce omul de la primărie și cere să i se dea banii care i se cuvin, arendașul îl dă afară pe ușă în brînci, spunîndu-i că nu are nimic de luat. La alții la care se îndură să le dea ceva,

ceea ce au găsit că are drept nu le dă bani, ferească sfântul, îi dă o țidulă ca să se ducă la crîșma din sat și să ia marfă și rachiu în loc de parale. Și cînd vine perceptorul ca să ceară birul trebuie ca să-i vîndă avutul omului. Căci pentru toată munca lui de peste un an s-a ales cu cîteva litre de rachiu și cîțiva metri de pînză putredă.

Ne ia groaza, onorată stăpînă, cînd ne gîndim la ceea ce ne așteaptă pentru viitor. De aceea vă rugăm faceți d-voastră ceea ce veți crede cu putință pentru a face ca arendașul să fie mai cu omenie cu noi, să nu ne mai jăcuiască, că e păcat să muncim tot anul și să nu ne alegem cu nimic la socoteală, căci de vom vedea că ne măsoară și ne socotește tot cum ne-a măsurat și ne-a socotit pînă acum, siliți vom fi să ne ducem încotro ne va îndrepta d-zeu. Și cînd ne vom aagaia cu muncile în alte părți, apoi nu se știe cînd vom mai putea să scăpăm de acolo și veți fi și d-voastră în suferințe că va rămînea moșia fără brațe de muncă. Alăturăm lista de nedreptățile făcute fiecăruia dintre noi și vă rugăm, onorată stăpînă, să vă dea d-zeu multă sănătate.

Semnați : (29 semnături)

După modelul acesteia cei din comuna Heleștieni, cătunul Caracaș, semnați (24 semnături).

Comuna Cuza Vodă (Roman) semnați (18 semnături)

Comuna Heleștieni, cătunul Fărcășeni (38 semnături)

Comuna Brătulești (o semnătură)

Comuna Răchîteni, încă vreo 16 oameni.

În total vreo 150 oameni.

Arh. St. București, colecția Documente privind mișcarea muncitorească, dosar 58/1907—1944, f. 97—98, orig.

2

1907, ianuarie 20. Raportul Prefecturii județului Olt către primul ministru, privind cauzele neînțelegerii dintre sătenii din comuna Șerbănești și arendaș.

Prim Ministru, București

Ordinului dv. telegrafic de aseară :

Cauza nedijmuirii a mai multor locuitori după moșia Șerbănești a d-lui Pulpopolu sînt ineseși locuitorii.

În toamnă, locuitorii au semnalat Prefecturii unele neînțelegeri dintre dînșii și arendași și imediat am făcut personal cercetări în localitate, după care s-a început culesul, însă fiind muncă multă nu s-a putut termina curățatul și pregătirea pentru dijmuire pînă la căderea zăpezii și cînd timpul a devenit aspru locuitorii nu au mai voit să curețe de foi porumbul și l-a lăsat acoperit pînă la îndulcirea timpului.

Autoritatea comunală, după ordine repetate ale noastre a stăruit pe lîngă locuitori a se pregăti pentru dijmuire, dar ei au fost opriți de timp.

Arendașul nu se împotrivesște la dijmuire, ci stăruiește mereu deci să se pregătească.

Inspectorul comunal respectiv a plecat deja în localitate spre a regula dijmuirea, timpul fiind mai dulce.

De la cercetarea făcută de noi în localitate nici o plîngere nu am mai primit de la locuitori pentru nedijmuire.

Nr. 423

1907 ianuarie 20

Arh. St. Slatina, fond. Prefectura județului Olt, dosar 22/1907, f. 13.

3

1907, ianuarie 20. Ordin telegrafic al primului ministru, G. Gr. Cantacuzino, adresat Prefecturii județului Olt referitor la nedijmuirea sătenilor din comuna Șerbănești.

D-ului Prefect al jud. Olt, Slatina

Prezentată la C.M.I. nr. 4 cl. a. cuv. 74 c. data I/II ora 7 m. 40.

Transmisă de ... Buc. data ..., ora ..., m ...

Este foarte blamabil să se fi tolerat ca pînă acum o parte din sătenii comunei Șerbănești să fi rămas nedijmuți. Veți revoca îndată pe primar pentru neglijența sa, deoarece legea poliției rurale îi dă dreptul de a dijmu din oficiu pe săteni. Și veți lua măsurile convenite, ca prin primărie să se dijmuască urgent porumbul oamenilor, raportîndu-mi telegrafic de rezultat satisfăcător sub răs-punderea dv.

Prim ministru,

G. Gr. Cantacuzino

Arh. St. Slatina, fond Prefectura județului Olt, dosar 22/1907, f. 122.

4

1907 februarie 7, Dorohoi. Raport al Prefecturii județului Dorohoi către Ministerul de Interne asupra răscoalei țărănești din unele comune ale județului.

Copie de pe raport no. 715 al prefecturii Dorohoi către Ministerul de Interne, înregistrat la no. 9475 din 7 februarie 1907

(Rezoluția :) Se va trimite copie d-lui ministru de Culte și Instrucțiunii Publice spre a binevoi să ordone o anchetă printr-un inspector școlar și defensor eclesiastic, care dinpreună cu prefectul județului Dorohoi să descopere pe instigatorii învățători și preoți, luînd măsuri urgente de pedepsire. În acest sens se va comunica și d-lui prefect de Dorohoi.

Domnule Ministru,

Prin raportul nostru nr. 1251 din 14 februarie 1906 am avut onoare a vă aduce la cunoștință începutul mișcărilor locuitorilor din unele comune ale acestui județ, motivate de lipsa de pămînt pentru hrană și că acea mișcare se făcea în urma indemnului învățătorilor și preoților.

De atunci și pînă în prezent mișcarea locuitorilor a luat proporțiuni, așa că este probabil a se întinde în tot județul și în adevăr: în luna iulie 1906 a avut loc răscoala locuitorilor din comunele Stubeeni, Vlăsinești, Avrameni și Sârbi a Epitropiei Sf. Spiridon, ținută în arendă de către dl. Calman Fischer. Această mișcare, deși nu a avut nici un rezultat că li s-a cedat de numitul arendaș 600 fălci din acea moșie, totuși nu este încă liniștită, fiindcă locuitorii din Sârbi vin din nou cu cererea de a li se mai da tot din acea moșie încă o cîțime de 237 fălci ce zic că nu le ajunge pentru cultură și imaș, despre această cerere urmează ordinul dv. no. 687/907 motivat de plîngerea d-lui Calman Fischer.

În ziua de 31 decembrie 1906 a avut loc mișcarea locuitorilor din comuna Hudeștii Mari, provocată tot de către învățători prin interpretarea în mod tendențios a unei broșuri ce a fost distribuită locuitorilor, această mișcare după cum am avut onoare a vă raporta sub no. 80 din 7 ianuarie 1907 s-a mărginit, în urma măsurilor luate, în formularea unei cereri din partea locuitorilor de a li se da pămînt, cerere care a fost prezentată dv. de către o delegațiune a locuitorilor despre care tratează ordinul dv. nr. 4257 din 25 ianuarie a.c.

În fine, în ziua de 31 ianuarie 1907 asemenea mișcare a avut loc și printre locuitorii comunei Horodiștea, care iarăși s-a mărginit numai în formularea unei cereri de a li se da pământ de hrană și însărcinarea unei delegațiuni din partea lor ca să se prezinte Ministerului ca și cei din comuna Hudeștii Mari, de al căror exemplu au fost îndemnați.

Este de netăgăduit, d-le Ministru, că locuitorii în majoritate sînt aproape lipsiți de pămîntul necesar pentru întreținerea lor și că numai grație bunelor raporturi dintre ei cu marii proprietari și arendașii de moși își pot satisface trebuințele lor, dar aceste bune raporturi încep să dispară datorită instigațiunilor malicioase ale învățătorilor și preoților sătești, îndemnînd locuitorii a nu se mai angaja pentru lucrări agricole în schimb de pămînt pentru hrană ci a se răscula și a lua chiar cu forța moșiile pe seama lor.

Această stare de lucruri fiind îngrijorătoare mă cred dator d-le Ministru să vă supun din nou cunoștinței dv. cu rugăminte să binevoiți a lua măsurile ce veți găsi mai nemerite spre a se pune stavilă unor asemenea instigațiuni pe de o parte iar pe de altă parte de a se restabili bunele relațiuni dintre locuitorii muncitori și marii proprietari.

Binevoiți etc. ...

Prefect

(ss) Miculescu

Arh. St. București, colecția Spiru Haret, dosar 12, f. 19, copie.

5

1907 februarie 13, București. Adresa Ministerului de Interne către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice prin care solicită luarea de măsuri împotriva învățătorilor participanți la răscoală.

Ministerul de Interne

Direcțiunea

Administrației Generale
a Personalului și Poliției Generale

Serviciul Poliției Generale și Statisticeii

Nr. 7441 13 febr. 1907

Confidențial — personal
Urgent

Domnule Ministru

Prin adresele no. 9387 din 22 februarie și no. 23655 din 5 mai 1906 am avut onoarea a vă aduce la cunoștință începutul mișcării locuitorilor din unele comune ale județului Dorohoi, mișcare care a avut loc în urma îndemnului învățătorilor și v-am rugat să binevoiți a lua măsuri pentru mutarea în alt județ a învățătorilor agitatori. Pînă în prezent n-am primit nici un răspuns în această importantă chestiune.

Acum dl. Prefect de Dorohoi îmi face cunoscut prin raportul nr. 715 că de atunci și pînă în prezent mișcarea locuitorilor a luat din ce în ce proporțiuni mai mari, așa că este posibil să se întindă la toate comunele din acel județ și la cele învecinate din județele limitrofe. Aceasta este de îngrijit din punctul de vedere al siguranței statului și prin urmare trebuie a se lua de urgență măsuri pentru stăvilirea răului, mai ales în vederea apropierii muncilor de primăvară, întrucît aceste mișcări sînt motivate de lipsa de pămînt și ele se manifestă prin intrarea locuitorilor prin silnicie cu plugurile pe moșiile arendate.

Comunicîndu-vă cele ce preced, am onoare a vă înainta, alăturate aci în copie, rapoartele Prefecturii de Dorohoi nr. 715 și 765/907 rugîndu-vă cu stăruință să binevoiți a da consimțămîntul dv. la instituirea unei comisii, compusă din dl. prefect al județului Dorohoi, un domn inspector școlar și dl. defensor eclesastic respectiv care să procedeze de urgență la facerea unei serioase anchete

pentru a descoperi pe aceia dintre învățători și preoți care fac instigațiune printre locuitori, pentru ca în urmă să avizați la pedepsirea lor.

Alătur aci o copie de pe un raport confidențial al d-lui prefect de Dorohoi, datat 5 februarie 1907 precum și o listă de trei învățători dovediți de administrație, pînă în prezent, ca agitatori ai sătenilor, în privința cărora vă rog să binevoiți a lua urgent măsuri pentru mutarea lor în alte județe și darea lor în judecată.

De rezultat veți binevoi a ne comunica.

Primiți, vă rog, domnule ministru, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

Ministru

G. Gr. Cantacuzino

D-lui ministru al Cultelor și Instrucției Publice

Arh. St. București, colecția Spiru Haret, dosar 12, f. 9—10, orig.

6

1907 martie 7, Brînceni. Raport al administratorului moșiei Brînceni, Ștefan Raziș, în care îl informează pe proprietarul Gogu Gh. Vorvoreanu în legătură cu starea de spirit a locuitorilor de pe moșiile Brînceni, Găuriciu și Smîrdioasa, Extras.

1907 martie 7

[...] În ceea ce privește pentru mișcările țărănești, mă interesez, dar pînă acum pe aici este liniște; astăzi după amiază am fost la Găuriciu unde am stat cu ei de vorbă două ceasuri, dar nu am simțit nimica. Cred, în tot cazul că dacă se va întimpla ceva în Teleorman începutul nu o să fie de la locuitorii noștri pentru că spiritele, pînă acum, sînt liniștite.

Am oameni și aici și la Găuriciu și Smîrdioasa care se interesează și o să fiu vestit la timp dacă va fi ca să se întimple ceva, lucru ce nu cred pentru moment.

Șt. Raziș

Arh. St. Craiova, fond Vorvoreanu, dosar 86, f. 377.

7

1907 martie 9, Brînceni. Telegramă a lui Șt. Raziș în care comunică începutul răscoalei în Alexandria.

1907 martie 9

D-sale d-lui G. G. Vorvoreanu

V-am telegrafiat că la Alexandria s-au petrecut tulburări. Pe aicea nu se poate ști ce se va întimpla peste noapte, fiind toți agitați. Miine socotesc să duc familia la Giurgiu, dacă o să fie cu puțință pentru că aicea nu sîntem deloc în siguranță.

Raziș

Arh. St. Craiova, fond Vorvoreanu, dosar 86, f. 379

8

1907 martie 10, Alexandria. Telegrama administratorului moșiilor Brinceni, Găuriciu și Smîrdioasa, Șt. Raziș, prin care comunică lui Gogu Vorvoreanu izbucnirea răscoalei.

Telegramă,
1907 martie 10

Vorvoreanu

Sintem devastați, casele, grajdurile; cu totul paguba este mare. Sint rănit. Comis(arul) aflat aici, omorît.

Raziș

Arh. St. Craiova, fond Vorvoreanu, dosar 86, f. 380.

9

1907 martie 11, Alexandria. Raportul administratorului Șt. Raziș către G. Vorvoreanu referitor la desfășurarea răscoalei și măsurile luate pentru limitarea pagubelor.

Alexandria, 1907 martie 11

D-sale

D-lui G. G. Vorvoreanu,
Craiova

Confirm scrisoarea de ieri și telegrama de astăzi. Armată nu s-a trimis pînă astăzi la Brinceni. Maiorul Conda cu multă rugăminte mi-a făgăduit că miine dimineață se trimite armata care sosește de la Cîmpu-Lung. Țăranii au spart pivnița de la vie și au luat tot vinul. Și astăzi au cărat ovăz și orz de la podul grajdului, au furat porcii, caii și tot ce au găsit. Astea toate mi le-a spus agentul de percepție care a trecut pe aicea. Foc nu puseseră pînă pe la 12 1/2, după amiaza, nu mai știu ce s-a mai întîmplat.

Aștept să vie 6 jandarmi care s-au dus să aducă copiii care aproape că nu mai erau în siguranță, pentru că țăranii cred că sint ei acum și pe viitor stăpîni. Sint orele 8 1/2 și nu s-au înapoiat încă jandarmii. Revolta se întinde mereu în județ și Vlașca; peste tot jaf și foc. Cele mai multe moșii pustii, omoruri peste tot unde s-au găsit oameni. Doctorul m-a asigurat, cu toată stîmă, că rănilile ce le am în 6 zile se vindecă. Al dumneavoastră devotat serv(itor),

Șt. C. Raziș.

Arh. St. Craiova, fond Vorvoreanu, dosar 86, f. 383.

10

1907 martie 11. Memoriul locuitorilor din comunele Ploștina și Leurda din județul Mehedinți către ministrul de Interne și președintele Consiliului de Miniștri cu privire la hotărîrea lor de a avea și apăra pămîntul comunelor lor de acapararea moșiilor vecini și de a scăpa de arendași și mizeriile îndurate din lipsă de pămînt.

Domnule ministru.

Dacă scarta a urșit pe țăranul român ca din sudoarea muncii lui să se agonisească cele trebuincioase nu numai pentru existența sa ci și a tuturor celor

ce mai există în țara aceasta, sîntem nevoiți să vă mărturisim că forțele de care dispunem s-au consumat luptînd cu mizeriile vieții aceștia și că a sosit timpul cînd trebuie sau să pierim sau să ni se mai golească din paharul suferințelor ce îndurăm.

Nu știm care va fi fost păcatul care ne-a dus să moștenim odată cu prima scînteie de viață robia pe moșia noastră însăși, dacă ni se dă dreptul a ne crede că sîntem o părticică din ceea ce constituie „Statul român“.

Ne-am pomenit clăcași nu pe moșia boierească, ci pe a statului ce este în această comună și care a fost și e arendată la diferiți din acei ce — inimă neagră — se pot numi.

Fiecare seară și zori de zi în timpul de muncă era însoțită de înfiorătorul strigăt „La clacă copii“. Biciul ispravnicului pocnește încă la spatele nostru și se încovoie pe spinarea celor slăbiți din noi și a nevestelor noastre, mai cu seamă cînd acestea din urmă încearcă să se uite la capătul locului unde și-au lăsat copilașul la umbra vreunui mușuroi și în voia lui Dumnezeu.

Sînt mulți din noi care nu se pot numi cetățeni români întrucît nu au nici un loc de casă în această țară ce se zice că e țară românească.

Dacă arendașul moșiei statului se înduioșează să ne dea cîte un loc de muncă, numai Dumnezeu știe cum ne e dată puținta de a-l munci sau a lua producția muncii noastre, căci nu sîntem dijmuiți decît atunci cînd toată producția sa e asigurată și cînd datoria noastră către dînsul e terminată.

În fiecare an ne apucă iarna cu grămezile de griu sau porumb nedijmuite și de multe ori chiar sub actualul arendaș ne-au rămas munca pe cîmp iar noi tot în lipsă.

Am cerut mereu, chiar și în toamna aceasta, de la d-voastră dreptul de a fi dijmuiți la timp de autoritatea comunală și nimic nu ni s-a răspuns.

În repetate rînduri am reclamat să ni se împartă moșia aceasta nouă în orice condițiuni de plată și iarăși nimic nu ni s-a răspuns.

De cîtva timp, asigurați fiind că băncile populare sînt văzute cu ochi buni și le e dată fericirea de a li se da înțietate în arendarea unor astfel de moșii, am înținat și noi o așa bancă și cerînd intervenire pentru rezilierea contractului actualului arendaș, ni s-a răspuns că cerem absurdități.

Mai avem pe această moșie cîte un loc cu pruni puși de moșii noștri și din care am dat și dăm întotdeauna dijma arendașului fără ca măcar să obținem regulat bilanț în care să se prevadă aceasta, zicînd chiar cel din prezent că nu-și taie singur craca de sub picioare. Am cerut răscumpărarea lor și nimic nu ni s-a încuvințat.

Izlaz pentru vitele noastre nu avem nici de cum pe moșia la care clăcuim și numai pe ogașe și zona șoselii putem păstoa de funie boii sau vreo vacă ce la puțini le e dat să aibă. Am așteptat destul dar orice speranță e pierdută.

Vă rugăm domnule ministru să binevoiiți a vă îngriji de soarta noastră, a unor oropsiți ai soartei și a ne da nouă și copiilor noștri moșia pe care din moși strămoși clăcuim, scăpîndu-ne de biciul și înjurăturile ispravnicilor ciocoști și procurîndu-ne puținta de a putea și noi să trăim.

Dacă nu va fi posibil să ni se vîndă definitiv, cel puțin să ni se dea nouă în arendă pe orice cale și în orice condițiuni se va crede.

Această rugăciune a noastră vă e transmisă prin o delegație din sînul nostru compusă din următorii: Vasile Măroiu, Ion Gh. Albici, pr. C. Albișoreanu, Gh. Barbălată, I. C. Ungureanu, Ion Ploștineanu, Dtru Niță Mihart, Vasile Barbălată, Costache Ciortan, Ion Butariu, P. Neagoe, I. I. Mihart, Petre Olarul și Gheorghe Gogan.

Prin gura lor veți auzi strigătul de disperare al nostru cerînd pămînt și deci posibilitatea de a trăi.

În cazul cînd glasul nostru nu va fi auzit și nu veți pune capăt mizeriilor ce îndurăm din lipsă de pămînt, declarăm cu toții că ne vom împărți singuri această moșie și nu vom îngădui chiar dacă vom pieri cu toții să mai existe încă un arendaș pe această moșie. Din nou și pentru a doua oară protestăm domnule ministru contra neomenoaselor planuri ce și-au alcătuit proprietarii vecini cu această moșie care se judecă în prezent cu statul voind a-și însuși cîteva sute de pogoane din pădurea și moșia statului din această comună.

Am observat chiar puținul interes ce pun apărătorii averii statului în acest proces, deoarece grație banului care le astupă gurile și ochii au lăsat să câștige cei doi vecini interesați Ion R. Stiučan și V. Ștefănescu. Procesul continuă încă și dacă din cauza puținului interes ce pune statul în aceste procese se va câștiga pe nedrept o știm bine, nu vom lăsa să o ia ei, ci o vom împărți noi chiar dacă vom fi omorâți pînă la unul.

Alăturăm copii după procesele verbale dresate la fața locului de autoritatea locală unde se constată modul de procedare al vecinilor proprietari și cum justiția a procedat la cercetări etc. Cerem ancheta a se dovedi.

Spereăm domnule ministru că nu veți îngădui ca să se verse sînge frătesc pentru scăparea acestor bucăți de pămînt ce vor să le răpească d-nii I. Stiučan și V. Ștefănescu și în același timp ne veți da pămînt în orice condiție veți crede, numai să ne scăpați de clacă, de fajurăturile și biciul ispravnicilor ciocoiești.

Altfel dreptatea ne-o vom face singuri, căci nu mai putem îndura atîtea suferințe. Pămînt ori moarte — aceasta e deviza noastră.

(Urmează un număr de 207 semnături)

Primăria comunei Ploștina.

Semnăturile din prezenta petiție fiind ale celor subscriși propriu și prin punere de deget și cele arătate fiind juste se atestă.

1907 martie 11

L.S.

p/primar

G. G. Ciortan

Arh. St. Drobeta-Turnu Severin, colecția Documente, XXXIII/68, f. 1—11, copie. Originalul se află la Biblioteca Academiei R. S. România, manuscrise românești, nr. 4121, p. 144—149.

11

1907, martie 12. Raport al Prefecturii județului Olt către Ministerul de Interne despre izbucnirea răscoalei în comuna Crîmpoia.

Zi Liberă

Intr. nr. 2175

MINISTERUL DE INTERNE — BUCUREȘTI —

Țăranii din comuna Crîmpoia acest județ s-au răscolit și după ce au rupt firele telefonice au hotărît să se dedea la excese.

Inspectorul comunal aflat în localitate a scăpat cu fuga

Dl. Prefect înainte de a se anunța răscoala a pornit în localitate și astăzi a plecat acolo și dl. procuror cu armata.

În celelalte comune din județ pînă acum e liniștite, însă avînd informațiuni că răscolății din Teleorman au luat drumul spre gara Corbu, am luat măsuri ca un detașament de infanterie să pornească cu primul tren la acea gară spre a proteja trenurile și a împiedeca devastările.

În localitate, lipsă de cavalerie, foarte necesară în asemenea împrejurări.

Am cerut d-lui ministru de război să ne trimită un escadron permanent și să mobilizeze escadronul de depozit din Slatina.

Am telegrafiat d-lui ministru al justiției să dea ordin a se suspenda procesele cîteva zile spre a se împiedica accesul țăranilor în oraș.

Rog luați măsuri a nu se deplasa regimentul de infanterie din Slatina sau a fi înlocuit în caz de deplasare.

Nr. 1473/12 martie 1907

Arh. St. Slatina, fond Prefectura județului Olt, dosar 122/61/1907, f. 9.

12

1907 martie 14, Alexandria. Raport al administratorului Gh. N. Banu, referitor la încetarea răscoalei în cele trei așezări și recuperarea bunurilor luate de țărani de la conace.

D-lui G. G. Vorvoreanu

Craiova

Posesor la timp al scrisorii D-voastră din 13 c., respectuos vă fac cunoscut că locuitorii au început a se potoli.

În urma scrisorii mele din 12 c. a sosit în comună o companie de soldați care găsind întrucâtva liniștiți oamenii au mers la Smîrdioasa unde sînt cantonați și pînă în prezent pentru ordine. Astăzi s-a făcut cunoscut locuitorilor de către un pandarm să înapoieze lucrurile luate. Zilnic se fac cereri din partea locuitorilor să deschidem moara căci n-au ce mîncea. De altfel cred că ar fi și în interesul moșiei să se deschidă deoarece nici personalul nu are ce mîncea, și afară de aceasta ne trebuie și porumb pentru oi care sînt aproape toate cu miel și de asemenea porumb din povarnă ca să facem uruială pentru boi. Mă tem foarte mult ca prin faptul că nu le vom deschide moara să nu se revolte din nou.

Deci vă rog, dați ordin, cît de curînd dacă se poate, chiar telegrafic, cum trebuie să procedez.

Dintre logofeții din Brînceni nu mai sînt în serviciu decît 2 cu un isprăvnicel și trei pîndari. Mă tem să chem pe cei din Găuricio și Smîrdioasa pînă ce se potolește și acolo. Aria și curtea sînt pázite și de garda din comună zi și noapte. Dintre cai s-au înapoiat cei tineri în număr de cinci, restul sînt la secția de jandarmi Alexandria. La cei de aici avem vizitii. Din porci s-au înapoiat șapte. Mecanicul, fierarii și morarul sînt la posturile lor și așteaptă ordinul d-voastră. Din instrumentele agricole s-au luat, dar puține. De asemenea din ciamă s-au luat trei butoiașe cu vin, aproximativ una sută vedre, restul s-a vîrsat și furat. În definitiv tot vinul s-a luat de locuitori și săteni.

Timpul este rece, ieri a nins puțin. Totuși în cîteva zile de căldură zăpada s-a subțiat pe cîmp.

Cu cel mai profund respect al d-voastră devotat
Serv(itor) Gh. N. Banu

Arh. St. Craiova, fond Vorvoreanu, dosar 86, f. 391

13

1907 martie 17, (Huși). Proces-verbal al substitutului de procuror al județului Fălciu privind constatările ce le-a făcut în timpul vizitei în satele răscolate.

Proces-verbal

1907 mart. 17

Noi, substitut de procuror

În ziua de 11 mart. am plecat în com. Albești spre a se face autopsia cadavrului Grigore Grigoraș împușcat; am fost înștiințat de dl. prefect că comuna Vutcani s-a răscolit; după terminarea autopsiei ce s-a făcut de dl. medic N. Lupu, m-am transportat în gara Crasna telegrafiînd d-lui colonel al Regimentului I Dolj, de a lăsa una companie în gara Roșiști; la gara Roșiști am ajuns noaptea tîrziu așa că a doua zi am plecat spre Vutcani prin com. Roșiști. Ajuns în Vutcani am găsit spiritele agitate și populațiunea adunată în fața primăriei; cu două zile mai înainte devastase mai multe dughene [...]. În acea zi, cum și a doua zi, am căutat în mod pașnic cu sfatul a-i liniști, lucru ce am dobîndit. În urmă am fost înștiințat de prefectul județului să plec la Băsești unde și acolo se semnalau agitațiuni. Am plecat în ziua de 14 prin cătunul Poșta Elanului unde locuitorii erau hotărîți a devasta casele proprietății și a distruge gospo-

dăria agricolă a arendaşului [...] După multă parlamentare cu ei i-am liniştit, asigurându-mă că nu se vor deda la nici un act de brutalitate, de unde am plecat înainte la Băseşti ajungând noaptea târziu.

A doua zi s-au adunat la primărie locuitorii din safele Băseşti, Dodeşti, Tămăşeni, Deleni, Viltoteşti şi Atoişeşti. La toţi le-am ascultat plîngerile, toate bazate pe lipsă de pămînt şi scumpetea lui; am luat petiţiuni de la fiecare sat în parte, petiţiuni ce le-am înaintat d-lui prefect; asigurându-mă de linişte am plecat la reşedinţă în ziua de 16 martie, după ce mai întii, în urma demersurilor ce am făcut la arendaşul moşiilor Băseşti şi Pogăceni am obţinut ca locuitorii să aibă pămînt (în) limita sumei pe false după contractul de arendare; asemenea am obţinut ca d-l învăţător să cule(a)gă dreptul de arendare a 88 fălci sătenilor din satul Tămăşeni.

Pentru anchetarea devastărilor din com. Vutcani am delegat în mod verbal pe şeful secţiei de jandarmi din Vutcani. Noi n-am avut nici timpul necesar, nici nu am crezut prudent a proceda imediat. Drept care am dresat acest proces-verbal.

semnează :

procuror, C. Pivniceru

Arh. St. Vaslui, fond Curtea cu juraţi, a judeţului Fălciu, dosar 4/1907, f. 142, orig.

14

1907, martie 18, Urşi. Raportul lui C. Pastia, inspector comunal al plasei Urşi, către Prefectura judeţului Olt, în care relatează modul de înăbuşire a răscoalei în nordul judeţului.

Telegrama Nr. 2464

D-lui Prefect — Slatina

Prezentată la Urşi, nr. 45 cl. S. cuv. 177 data 31/3 ora 10 min ... timpul...

Transmisă de ... data ... ora 11 min. 30 timp ...

Comunic : Plecat în seara de 14 ora 10 1/2 din Slatina împreună cu 80 soldaţi sub comanda d-lui căpitan Mutu.

Ajunşi la Cucuieţi ora 2 noaptea unde am un escadron Călăraşi şi două tunuri sub comanda d-lui maior Teodorescu.

În dimineaţa zilei de 15 a avut loc o ciocnire între armată şi răsculaţi cari au avut drept rezultat rănirea a trei răzvrătiţi şi facerea a mai multor prizonieri din care stabilind capii răscoalei am înaintat parchetului un număr de 24 indivizi. În seara de 15 am sosit la comuna Urşi în momentul cînd se pregătea a se da foc la mai multe case, a doua zi s-au luat măsuri pentru restabilirea liniilor telefonice şi am trecut în comuna Păroşi unde avuseseră loc devastările. Au fost impuşcaţi un număr de 18.

Azi la 7 şi 1/2 dimineaţa am plecat din comuna Păroşi unde am poposit în timpul nopţii spre comuna Topana pentru liniştirea mişcării. La prima comună cu telefon vă vom transmite detalii.

Inspector comunal,

(ss) C. Pastia

Arh. St. Slatina, fond Prefectura judeţului Olt, dosar 122/61/1907, f. 161—162.

15

1907 martie 21, Bucureşti. Telegrama plenipotenţiarului german Kiderlen despre răscoala din Moldova.

Ministrul de externe mi-a confirmat astăzi înrăutăţirea situaţiei din Moldova. Guvernul speră să mai poată înăbuşi răscoala prin trimiterea unui efectiv mare de trupe. S-a hotărît trimiterea de regimente din Muntenia, deoarece în

parte rezerviștii regimentelor din Moldova s-au dovedit a nu prezenta încredere. Ministrul, care a fost foarte precipitat, mi-a explicat că în cazul extinderii răscoalei și în Muntenia, guvernul ar fi în încurcătură.

În urma dorinței pe care mi-au exprimat-o cercurile petrolifere, l-au rugat pe ministru să ia măsuri speciale de apărare a obiectivelor importante ale industriei petrolifere germane, lucru cu care ministrul a fost de acord.

Kiderlen

Arh. St. București, colecția Microfilme S.U.A., rola 120—4190, c. 740/195158 (Ministerul de Externe german, Secția A. Acte privind situația din România de la 1 ianuarie 1906 la 31 martie 1907, vol. 36, România nr. 1), copie, l. germană.

16

1907 martie 22, Iași. Telegrama consulului Austro-Ungariei la București, von Grzybowski, despre desfășurarea răscoalei țărănești în Moldova.

Am onoarea să vă raportez cu respect că revoltele țărănești din Moldova devin din ce în ce mai îngrijorătoare. Cu excepția orașului Iași nu a rămas intactă nici o localitate din districtele Iași, Botoșani și Dorohoi, iar în celelalte districte un număr mare de orașe și sate au fost de asemenea mai mult sau mai puțin devastate. Acțiunea autorităților este îngreunată în primul rând de faptul că nu se știe ceva clar despre conducerea și organizarea internă a întregii mișcări. Se știe numai în general că învățătorii de la sate joacă un rol important la agitație. Anumite indicii arată că nici unele personalități mai înalte nu sînt străine de mișcare, așa de exemplu, prefectul de Botoșani, domnul Jules Văsescu și senatorul Codrescu. Secretul cu care conducătorii principali ai răscoalei știu să nu-și divulge persoanele și planurile a putut și el să permită răscoalei să capete dimensiuni atât de neașteptate. De un atac ofensiv împotriva răsculaților nu poate fi vorba în momentul de față, ba, mai mult, aceștia din urmă sînt cei care dictează guvernului, ce măsuri să ia. Trimiterea încoace și încolo a trupelor, care se face fără un plan, le descurajează și demoralizează și, mai mult, atîță bațjocura din partea țăranilor. Nu se ține cont de principiul că din momentul ce intră în acțiune puterea militară, aceasta trebuie să se facă cu hotărîre și energie. Desigur, în cazul de față nu se poate cere prea mult nici de la trupe, care în cea mai mare parte sînt compuse din țărani...

Arh. St. București, colecția Microfilme Austria, rola 85, c. 781—778 (Haus-Hof-und Staatsarchiv, Wien, Administrative Registratur F. 52. Unruhen und Exzesse, Bauern-Unruhen in Rumänien, Karton 34), l. germană.

17

1907 martie 23, București. Raportul plenipotențiarului german Kiderlen către cancelarul von Bülow despre amploarea răscoalei țăranilor din Moldova.

Primul act al revoluției țărănești din Moldova, îndreptarea țăranilor către orașe, se pare că a luat sfîrșit prin folosirea forței armate.

A doua parte periculoasă a mișcării, amenințarea moșierilor și a funcționarilor lor de către țărani, a început să ia deja proporții îngrijorătoare.

Singurul lucru rațional pe care l-a făcut pînă acum guvernul a fost folosirea din plin a armatei. Altfel guvernul este cît se poate de lipsit de cap.

Ideea de a-i chema la arme pe cei aflați în concediu și pe rezerviștii din regiunile necunoscute, pentru a-i sustrage de sub influența forțelor revoluționare s-a dovedit în mică măsură a fi binevenită. Oamenii și așa nedisciplinați, care bineînțeles că au venit numai împotriva voinței lor sub drapel, au adus un spirit rău în rîndul trupei; se spune că au avut loc diferite cazuri de nesupunere, astfel că guvernul s-a văzut nevoit să trimită în Moldova regimente din Muntenia.

Cu toate dislocările neînsemnate de trupe s-a constatat în mod înspăimântător mizeria administrației căilor ferate, se spune că și cu ocazia mobilizării parțiale a unor trupe a domnit o mare dezordine.

Hotărîrea de a chema sub arme efective mai mari de trupe a fost luată în mod solemn în cadrul unui consiliu al miniștrilor, după ce o făcuse deja ministrul Mano pe cont propriu; în rest continuă să existe lipsa de hotărîre de pînă acum. Așa, de exemplu, guvernul nu s-a decis nici măcar să interzică o adunare care a fost anunțată pentru mîine (duminică) de către principalul instigator, profesorul Iorga, cu toate că există temeri că vor veni și țărani și vor avea loc dezordini.

Președintele Consiliului de Miniștri a declarat solemn că înainte de a se putea face ceva pentru țărani trebuie restabilită liniștea și ordinea. Nu mai puțin se discută ziinc despre cele mai teribile proiecte de legi, de exemplu desființarea prin lege a tuturor contractelor de arendare încheiate pe mai mult de 5 ani.

Cererile țăranilor sînt în general aceleași peste tot: ei cer ca pămîntul proprietarului să li se dea în arendă la un preț la fel de ieftin ca înainte.

În multe locuri îi dau proprietarului un termen, după expirarea căruia amenință să distrugă totul, în unele locuri au și făcut-o.

Kiderlen

Arh. St. București, colecția Microfilme S.U.A., rola T 120—419, c. 740/195193—195202 (Ministerul de Externe german, Secția A. Acte privind situația din România de la 1 ianuarie 1906 la 31 martie 1907, vol. 36, România nr. 1), orig., l. germană.

18

1907 martie 23, București. Ordin al Ministerului de Interne adresat Prefecturii județului Olt pentru încetarea samavolnicilor pe care le fac proprietarii și arendașii din comunele răscolate.

Telegramă circulară

Nr. 2599 din 23 martie 1907

D-lui Prefect al județului Olt

Prezentată la C.C.M. București, nr. 18 cl. sp. cuv. 77, data 5/4 ora 12,10.

Transmisă de... data... ora 1,20

Aflu că unii proprietari sau arendași din regiunile unde au fost răscoale sau devastări caută să-și facă singuri dreptate, arestînd, maltratînd și rînd pe presupușii devastatori.

Vă rog să atrageți energic atențiunea că nimeni nu are dreptul să intervină direct și plîngerile lor trebuie să le adreseze autorităților, în același timp veți urmări și pune sub judecată pe proprietarii care au comis crime sau delict de această natură.

Ministru de Interne,

Brătianu

Arh. St. Slatina, fond Prefectura județului Olt, dosar 34/1907, f. 251.

19

1907 martie 24, Radomirești. Marin Cotoi, martor ocular al răscoalelor țărănești din 1907, descrie modul de izbucnire, desfășurare și înăbușirea sălbatică a răscoalei în comuna Radomirești.

Spre ținare de minte

În anul 1907, luna martie, în noaptea de 13 spre 14, marți noaptea s-a pus foc de oameni din sat la casa lui Alecsa Nicolau, proprietar, a ars casa în ruină; două pătule de ștacheți pline cu porumb, vaporu, batoza etc. arendaș Odisia Christidi; a pus foc la două pătule porumb ale arendașului Costandinescu din Pitești, au ars casa în ruină, iar două pătule pline cu porumb le-au cărat oamenii

cu carele acasă la ei făcînd jaf mare. A pus foc la casa Proprietarului Haralambie Rădulescu prefăcînd-o în ruină, a ars două pătule de ștacheți mari pline cu porumb făcînd mare jaf.

Scris de mine în seara zilei de 16—17 martie 1907 vineri seara spre ținere de minte.

Marin Cotoi
Cotoi M. Radu

*

Pe ziua de 14 martie, miercuri acel an, a venit trupa de Infanterie cu un locotinent în comună formînd careu și trăgînd focuri pe strade iar gornistul sună retragerea ca să se retragă lumea. Joi la 15 a venit cavaleria cu locotinentul Iancu Iliescu, a adus la primărie pe mulți oameni legați din cei ce puseseră foc i-a închis în primărie și cavaleria a plecat la Mihăești, iar oameni au stat închiși vreo 21 oameni până Duminică dimineța la orele 9 eșind lumea de la biserică, și i-au pornit pe cei arestați la Drăgănești în briși cu cai din sat cu soldați înarmați. I-a cercetat procurorul, maiorul și mai mulți ofițeri față înaintea Scoalei de copii din Drăgănești, au tăiat cu sabia în fața tuturor un ofițer pe Radu Niți lu' Cocean unde au și murit iar pe ceilalți arestați i-a condus cu escortă și armată procurorul și toți ofițerii pînă la cimitirul comuni Drăgănești, i-au pus pe un rînd ordonînd procurorul în numele legii trageți foc. A împușcat pe Stan Stoican, Stancu Bucă, Dandu Preda Nadolu, Marin Vasile Dima, Iandu D-tru A. Olteanu, D-tru A. Olteanu, Radu Ion Bircă, Vasile Andrei Neamțu, Dobre Ilie Babadac, pe Ion Andrei Babadac l-a împușcat în primărie în mînă iar în marginea satului l-a împușcat în cap și a murit. A mai împușcat acasă tot atunci pe Alecsandru Cotigă și pe Bălan Puțoi murind iute.

Luni 16 martie 1907 au venit în comuna noastră procurorul, un maior, un căpitan și mai mulți ofițeri urmați de cavalerie și două tunuri trase de căte șase cai spre a incendia comuna, apoi cercetînd au căzut mai mulți oameni în genunchi nevinovați rugîndu-se a nu prăpădi toată comuna, atunci au așezat tunurile înaintea casei lu' Dobre Olteanu, a tras un tun în casa lu' Petre Stanciu și unul în casa lui Ilie Babadac apoi au plecat la Mihăești.

Au fost trimiși de procuror la Slatina Gheorghe Geambașu, Badea Ion Fărăcă și băiatul lui Ilie Tăbîrcă, apoi în urmă au mai dus pe Ilie Băiatu, Ion Preda Ștefan și Marin Bălan Puțoi, a treia oară au pornit pe Iancu Udrea și pe Petre a lu' Păun Olteanu.

Au fost fugiți din sat Gheorghe Stănescu (Vulpan), l-au prins la Pitești, l-au dus la Slatina unde l-au închis, au fost dispăruți Radu Irimia, Ion Stanciu, Petre Gheorghe Necșuțu, Ghirilă Ivan Pistică, Dobre June, Sandu Stîrcean și Dumitru Nicu Mazilu și din acești fugiți le-au pus foc la case lu' Ion Stanciu, lu' Stancu Tăbîrcă, lu' Petre Gh. Necșuțu, lu' Dobre June, lu' Sandu Stîrcean, iar lu' Vulpan i-au tăiat casa cu securi și apoi i-au pus foc făcîndu-se ce nu s-a mai făcut de cînd o fi lumea și nici nu se mai face, iar armata stă tot în comună prădînd lumea.

Scris de mine azi 24 martie 1907 Sămbătă

Marin Cotoi

Arh. St. Slatina, fond Achiziții Noi, ms. 1/1907, f. 12—13.

20

1907 martie 25, Milano. Articolul „România. Revoluția agrară“, publicat de ziarul milanez „Il secolo“, în care se relatează despre măsurile luate contra răsculaților de comandantul trupelor din Moldova, generalul Tell, despre agitația muncitorilor din Galați și despre ciocnirile care au avut loc între răsculați și armată, la Galați și Turnu Măgurele (fragmente).

[...]

Agitația revoluționară se extinde printre muncitori.

Ni se telegrafiază din București, în 24, seara :

Generalul Tell, comandantul suprem al trupelor din Moldova, a dat ofițerilor ordine foarte severe de a nu mai fi toleranți. La cea mai mică tentativă de rezistență din partea țăranilor, trupele vor trage cu arma.

Mișcările revoluționare dau semne că se reduc. Totuși panica persistă [...].

Chiar și printre muncitori se manifestă o agitație impresionantă.

La Galați, o mie de muncitori fac grevă și organizează demonstrații revoluționare.

[...]

Scene singeroase

Lupta dintre trupe și răsculați :

Ni se telegrafiază din Londra, în 23, dimineața :

Ziarul „The Tribune“ a aflat din Brăila :

„Răscoala țăranilor continuă să se extindă. Ieri seară răsculații au încercat să intre cu forța în Galați, iar trupele din garnizoană, după încercări inutile de a li se împotrivi cu baioneta, au fost silit să tragă. Țăranii s-au retras, lăsînd pe locul luptei numeroși morți și cițiva răniți.

O altă ciocnire gravă a avut loc la Turnu Măgurele, unde țăranii, înarmați cu țîrnăcoape și rîngi, au început să distrugă linia de cale ferată.

Trupele venite în ajutor au început să-i împuște. Treisprezece răsculați au fost uciși. Pe de altă parte, trei proprietari au fost răniți de țărani, iar proprietățile lor au suferit foarte mari pagube.“

Arh. St. București, colecția Microfilme Italia, rola 73, c. 258, l. italiană.

21

1907 martie 26, Craiova. Telegrama procurorului general D. Gârleșteanu adresată ministrului Justiției, cu privire la răscoala țăranilor din Dolj, Mehedinți și Olt.

Telegramă

Ministru Justiției

București

Revenind la primele noastre telegrame, comunicăm : în mai toate comunele mari din Dolj sătenii s-au răscolat devastînd și dînd foc la conacele proprietarilor. Asemenea la comunele Gîrla Mare, Darvari din Mehedinți și Șerbănești și în mai multe comune din Olt sînt grave tulburări.

În comunele Motăței, Valea Stanciului, procurorul și trupele fiind atacați, s-au tras focuri, sînt mai mulți morți și răniți. Asemenea sînt mai mulți proprietari din Dolj omorîți de țărani.

Facem tot ce omeneste este posibil pentru calmarea populației rurale și restabilirea ordinii publice.

Toți procurorii însoțiți de trupe umblă prin localitățile răscolate.

Procuror general

D. Gârleșteanu

Arh. St. București, Fond Ministerul Justiției, Direcția judiciară, dosar 9/1907, f. 17..

22

1907 martie 27, Milano. Articolul „Revolta agrară în România“, publicat de ziarul milanez „Il secolo“, în care sînt prezentate pe scurt soarta țaranului în România și începutul răscoalei pe moșia Flămînzi (fragmente).

[...]

Țăranii români, pe care poporul îi numește cu atîta fantezie „talpa țării“, sînt oamenii cei mai liniștiți, cei mai buni, cei mai îngăduitori din lume; dar chiar și pentru cei răbdători sosește clipa în care povara ce-i apasă depășește orice limită a rezistenței, și atunci izbucnește răscoala.

O primă agitație a claselor țărănești a avut loc în anul 1848. Reforma agrară a fost luată în discuție, dar a rămas o dorință a celor mulți. În 1856, țăranii au trimis treizeci de delegați la Iași, ca să-i prezinte guvernului o petiție: alte dezbateri, alte proiecte, apoi, lucrurile au rămas ca mai înainte. A survenit legea din 1864 prin care clăcașii (țăranii legați de glie) au devenit proprietari. Dar câștigul obținut este atît de mic în comparație cu creșterea disproporționată a populației rurale și cu folosirea învoielilor agricole, că în 1888 mari tulburări, provocate de țărani, au agitat pentru mai multe luni Moldova și nu au încetat decît după multe devastări și multe vărsări de sînge. Deosebirea dintre acele mișcări și tulburările de astăzi constă doar, dacă se poate spune astfel, în psihologia ambianței: pe cînd atunci cei mai mulți țineau cu arendașii contra țăranilor, acum simpatia marii majorități, exceptînd neplăcuta impresie produsă de excese și de devastările nejustificate, sînt în favoarea răsculaților. Unul dintre cei mai prestigioși și populari gazetari din țară, Panu, ajunge pînă și el să susțină că țăranilor nu le sînt date alte forme de a protesta în afara celei violente. „Țăranii — se zice — nu au gazete, nu se pot întruni; orice tentativă de a se reuni e reprimată cu jandarmii pentru că adunările lor sînt considerate răzvrătiri. Ce mijloc le este rezervat pentru a face să ajungă la cei ce se află sus ecoul suferințelor lor, gîsul nevoilor lor? Inspectorul comunal, perceptorul, dascălul, preotul. Oricare dintre aceștia care ar ține parte țaranului ar fi pe dată destituit ca răzvrătit. Țaranului, așadar, disperat, infometat, oprimat, lipsit de orice ajutor și de orice sprijin, nu îi rămîne decît această dilemă: sau să emigreze sau să se răzvrătească.

[...]

Tulburarea de acum a izbucnit pe moșia Flămînzi, unde Mochi Fischer — milionarul care are în arendă, aproape în întregime, cele trei județe din Moldova superioară, după ce a făgăduit marea cu sarea țăranilor săi, pentru a-i sfîrni împotriva concurentului său Bernan Juster, reușind apoi să se învoiască cu aceștia, nu numai că și-a luat înapoi făgăduielile făcute, dar a și ridicat prețul de adevărat jaf, al arendei pămînturilor parcelate.

Acești țărani atît de înșelați și aduși în ultimul hal s-au adunat pentru a cere dreptate, iar strigătul lor de disperare și-a aflat repede un foarte mare ecou printre frații lor de sărăcie și suferințe.

În acest chip, răscoala țăranilor s-a întins pînă către Botoșani, Dorohoi, Iași și peste tot unde arendașii, cu complicitatea proprietarilor lacomi și a unor politicieni cointeresați și fără scrupule, au exploatat la sînge pe sărmanul țaran moldovean.

Telegraful v-a informat asupra faptelor celor mai importante ale răscoalei. Agitația are această trăsătură comună: mii de țărani năvălesc în oraș și cer pămînt. Cei mai mulți sînt neînarmați; dar nu lipsesc cei înarmați cu cosoare,

cu coase, cu pistoale. În sate, manifestanții îi alungă pe perceptori și ard învoielile agricole care aici se păstrează în arhivele primăriei; apoi, pătrunzând în casele arendașilor, distrug registrele și orice document de valoare. La Podul Iloaei, pagubele provocate proprietăților urbane se ridică la peste jumătate de milion, și este vorba de un mic târgușor!

Arh. St. București, colecția Microfilme Italia, rola 73, c. 259, l. italiană.

23

1907 martie 29—30, Torino. Fragment din articolul „Toată România în stare de asediu“, publicat de ziarul „La Stampa“, în care este prezentată desfășurarea răscoalei în Oltenia, precum și situația din jurul Bucureștilor.

București, 29, ora 1

Răscoala continuă, dezlănțuită în județele Teleorman, Vlașca și Dolj, iar acum se extinde spre nord, la Pitești, și în județele Argeș și Dâmbovița. Totodată, mișcarea se extinde și spre vest, dincolo de Craiova, în Mehedinți. Și aici se caracterizează prin aceleași scene de jaf și distrugere. Cîteva mari proprietăți din Oltenia au fost devastate, inclusiv cea a principelui Brâncoveanu. În timpul unei lupte între trupe și țărani la Mazaizi¹ (?), în județul Dolj, s-a anunțat oficial că 25 de țărani au fost uciși sau răniți. Potrivit altor rapoarte, cifra ar fi mult mai ridicată. În această zonă, proprietatea statului de la Ciocănari și proprietatea familiei Pherekydes și a principelui Știrbei au fost devastate.

O mare cantitate de cereale a fost arsă. Casa principelui Știrbei a fost luată cu asalt, dar țărani au fost respinși de trupe. Orașele bulgare de pe Dunăre sînt pline de refugiați, iar autoritățile i-au constrîns pe locuitori să-i primească în casele lor. Distrugerile de proprietăți sînt enorme, iar pierderile unor proprietari se ridică la peste un milion de franci [...].

Brăila și Galați sînt calme. În împrejurimile Galațiului și în alte părți, țărani și proprietarii au reușit să cadă la înțelegere. Cu toate acestea, țărani cer punerea imediată în aplicare a concesiilor; altfel amenință să pună din nou mîna pe arme.

Dobrogea a rămas, pînă acum, liniștită, cu excepția Tulcei, unde țărani s-au răscolit cerînd unele concesi de la administrația de stat. Autoritățile li le-au promis.

La București neliniștea este mică, deoarece trupele din capitală nu dau nici un semn de nemulțumire. Au avut loc cîteva ciocniri între soldați și țărani din împrejurimi. Unul dintre ei a căzut ieri după-amiază la Simbatz(?) (la 28 km de oraș). Am obținut detalii de la un martor. Un detașament de soldați s-a întîlnit cu o gloată de țărani care se îndreptau spre oraș. A fost deschis focul. Țărani nu s-au oprit decît cînd a sosit acolo artileria. Atunci au luat-o la fugă, luîndu-i cu ei pe morți și pe răniți. Au fost luați aproximativ 59 prizonieri.

¹ Mojăței (?).

Soldatii au mai întâlnit și un convoi de căruțe încărcate cu prăzi. Țăranii au refuzat să se predea și au fost toți împușcați. Proprietățile familiilor Arion și Florescu, din preajma Bucureștilor, au fost complet devastate. Cele două Camere au votat proclamarea stării de asediu. Sesiunea este acum încheiată [...].

Arh. St. București, colecția Microfilme Italia, rola 73, c. 294, l. italiană.

24

1907 aprilie 2, Craiova. Telegrama procurorului general, D. Gârleșteanu, adresată ministrului justiției, prin care se comunică arestarea a 400 de capi ai răsculaților din județul Dolj și se solicită încă doi judecători de instrucție.

Telegramă

Ministrul Justiției
București

În județul Dolj fiind arestați aproape 400 instigatori, capi ai bandelor revoltate, pentru o mai bună și repede instrucție am cerut primului președinte al tribunalului ca pe lângă judecătorii de instrucție titulari să mai delege încă doi judecători care să îndeplinească funcțiunea judecătorilor de instrucție. Sperăm ca în 2—3 zile liniștea în Oltenia să fie complet restabilită.

Procuror general,
Gârleșteanu

Arh. St. București, fond Ministerul Justiției, Direcția judiciară, dosar 9/1907, f. 24.

25

1907 aprilie 28. Depoziția lui Stan Dragomir din comuna Voievoda, în care arată felul cum a izbucnit răscoala în localitate.

Depozițiune de informator

Astăzi, 28 aprilie 1907, înaintea noastră, asistat de grefierul nostru, s-a prezentat Stan Dragomir, de ani 31, de profesiune plugar, domiciliat în comuna Voievoda, care ascultat fără jurământ, a declarat următoarele :

Sînt șef de garnizoană în comună. În ziua de 10 martie a.c. cam după amiază, a început agitație printre săteni. Observînd agitația, primarul și toți ceilalți de la primărie au pus gărzi pe străzi ca să risipească lumea să nu mai stea adunată în grupuri.

Cam pe la 4 după amiază, secretarul, pus de domnul inspector, a vorbit la telefon cu secretarul de la Piatra, căruia i-a spus că se zvonește acolo prin comună că au să vină pietrenii să pue foc la noi. Auzind așa, am pus, eu cu primarul, o gardă la marginea satului despre Piatra ca să împiedice intrarea celor ce vor voi să intre. Apoi am venit la primărie.

În ziua aceea a venit Stănescu și spunea că a fost la Alexandria și că acolo e prăpăd mare.

Pe inserat, s-au adunat toți din sat și au plecat la curtea domnului Costache Atanasiu, unde i-au distrus și pus foc. De acolo, au plecat la Niculae G. Furcă, căruia i-au devastat și lui prăvălia. Cine a pus foc și cine a îndemnat lumea, eu nu știu.

La foc nu am fost. Eu am fost pitit de teamă, că la mine acasă, în lipsa mea, pe cînd eram la primărie, aproape 100 de inși au venit să mă caute și să mă ia cu ei să merg la devastare.

A doua zi, Panache Cătrună a venit la Vasilca Ion Racaboi — unde mă aflam și eu — și m-a amenințat cu un ciomag să merg cu el și cu alții care mai erau cu el, la Furculești. Eu, de teamă, am mers pînă în stradă și m-au lăsat. Eu nu am îndemnat lumea la revoltă, dar am auzit și eu că sîmbătă a venit la noi Ivan Călin Pisică.

Citindu-i-se stăruie.

(ss). Stan Dragomir

Arh. St. Alexandria, fond Curtea cu jurați, dosar 37/1907, f. 186, orig.

26

1907 iunie 4. Raportul judecătorului de instrucție al Tribunalului Iași către procurorul general privind cauzele și desfășurarea răscoalei în județele Botoșani și Iași

România
Judecătorul de instrucție al Trib. Iași cabinet III
Nr. 1676

1907 iunie în 4

Domnule Procuror General,

Motivat de ordinul dv. nr. 1866/1907 prin care ne cereți să vă aducem la cunoștință cele ce am constatat prin instrucția noastră cu privire la caracterul răscoalelor țărănești și la cauzele care le-au determinat, avem onoare a vă raporta următoarele :

Cabinetului nostru de instrucție i-a căzut sarcina de a instrui răscoalele și devastările întîmplate în comunele Podul Iloae, Bârlești, Bosia, Mironeasa din județul Iași, osebît că noi am fost delegați de dl. ministru al Justiției să lucrăm ca judecător de instrucție pe lângă Tribunalul Botoșani, unde am instruit devastățiunea tîrgului Burdujeni și răscoalele din localitățile Albești, Petrești, Buimăceni, Corni, Grigorești și Botoșanca.

Din cercetările făcute de noi în toate aceste localități am căpătat ferma convingere că cauza hotărîtoare a răscoalelor este starea de extremă mizerie în care trăiește marea majoritate a țărănimii noastre, dar mai cu seamă sistemul nedrept de exploatare a muncii și a nevoilor sateanului, întrebunțat de marii cultivatori de moșii, mai ales cînd cultivarea acestora a trecut de la proprietari la arendași.

E nelăgăduit că țăranul român are două mari nevoi. El e lipsit de pămînt pentru hrană și de pășune pentru vitele sale. Tocmai aceste nevoi marii cultivatori de moșii au știut să le exploateze în așa mod, încît au izbutit să impună țăranilor muncitori prețuri fabuloase de arendă pentru pămînt și condițiuni de muncă excesiv de împovărătoare. Acaparînd în mîini întinderi enorme de pămînt, lanțuri întregi de moșii (numai în comuna Bivolari, L. Costiner stăpînește peste 5000 hectare iar S. Fischer stăpînește cam aceeași întindere în comuna Bîrlești), marii cultivatori au constrîns pe țăranii de pe latifundiile lor să se supună în totul cerințelor lor, dinșii neputînd găsi refugiu în altă parte, căci cum zicea un satean în raționamentul său simplist: „două poște de-i merge, tot de el dai!”

Pentru falcea de pămînt care pe arendașii de moșii îi costă în bloc maximum 20—25 lei, cînd o subarendează individual țăranilor, cer exorbitanta sumă de 100—120 lei, iar pe unele locuri chiar și pînă la 150 lei. Pentru pășunatul unei perechi de boi pe vară cere de la țăran pînă la 50 lei iar al unei oi pînă la 4 lei 50 bani (jumătate valoarea animalului). Mai e faptul că cei mai mulți arendași nu voesc de loc să arendeze locuitorilor pămînt pe bani gata ci numai pe muncă, iar pentru a-i ademini la aceasta le socotește prețul unei fălci arendate pe muncă drept 60 lei. Pe de altă parte însă le impune prin angajamentele agricole pentru o falce arendată o cantitate enormă de muncă și cu niște prețuri derizorii. Așa, în schimbul unei fălci de pămînt țăranul trebuie să presteze următoarele munci: 40 prăjini păpușoi prășiți, întîia și a doua oară, tăieți, strînși, desfăcați și ridicați la coșar; o falce și jumătate și chiar două de secere, plus 10 zile muncă cu palmele la orice l-ar pune, sau zile, de cărătură. Și trebuie de notat că toată această muncă țăranul trebuie să o facă cu hrana sa, căci arendașul sau proprietarul nu îi dă tain.

Evident, că munca ce i se cere în schimbul pământului ce i se dă este enorm de multă și grea, din care cauză țăranul, chiar cel mai viguros și harnic se găsește mai totdeauna în imposibilitatea materială de a executa în întregime. Căci trebuie să țină seama că în cursul unei veri sînt zile de ploii și intemperii care împiedică munca de cîmp, și-apoi afară de aceasta țăranul trebuie să-și mai lucreze și ogorul său. Cu chipul acesta el rămîne dator cu un rest de muncă pe anul viitor, în care caz proprietarul sau arendașul îi socotește procente de întîrziere, dar ce este mai fenomenal, restul de muncă neprestat, i-l încarcă la socoteala pe anul viitor nu după prețul tocmelilor agricole ci după prețul curent sub pretextul că atît l-a costat pe proprietar sau arendaș efectuarea acelu rest de muncă cu lucrători angajați.

Astfel se explică faptul pe care l-am constatat foarte frecvent că, țăranul odată angajat cu muncă la marele cultivator nu se mai poate achita complet niciodată de acest angajament, ci din an în an rămîne tot dator. Pe moșia Gropnița, județul Iași în luna martie a.c. țăranii s-au ridicat în masă și au cerut revizuirea socotelilor vechi pe 5 ani în urmă cu arendașul și ștergerea datoriilor de muncă cu care se găsesc pe nedrept încărcăți.

De obicei țăranii fac angajamentele de muncă de cu iarnă, iar proprietarii sau arendașii nu indică atunci muncitorilor angajați pămînturile ce fiecare le-a luat în prețul muncii, ci aceasta o fac tocmai primăvara tîrziu, prin luna april, cînd li se dă totdeauna pămîntul de calitate cea mai proastă, și în special, în locurile pe care arendașul sau proprietarul nu le cultivă. Din cauza proastei calități a pămîntului și din pricină că e nevoit a întîrzia cu cultivarea ogorului său, avînd de terminat mai întîi munca la proprietar, țăranul are mai totdeauna o recoltă cu totul mediocră, care nu-i poate fi destulătoare pentru trebuințele lui și ale familiei sale.

În toate învoielile agricole prin care țăranii în loc de pămînturi, primesc de la marii cultivatori avansuri de bani pentru munca din vara viitoare, această muncă niciodată nu le e plătită după prețul ei curent, stabilit în momentul cînd se prestează sau după un preț mai uman, ci totdeauna le este socotită după un alt preț enorm de redus, aproape derizoriu, impus de marele cultivator țăranului, într-un moment cînd acesta e constrîns de nevoie și frig, și cînd din cauza iernii n-are ce cîștiga în altă parte.

Iată cum sistemul de învoieli agricole practicat în toate localitățile pe care le-am vizitat cu ocaziunea instruirii afacerilor de răscoală s-a transformat în mijlocul cel mai teribil de exploatare și speculațiune a muncii țăranului român.

Deci exploatarea muncii țăranimii, iată mijlocul elastic la care recurg marii cultivatori pentru a-și acoperi cu prisosință pierderile ocazionate de condițiunile climaterice și de secătuirea solului.

Dar acolo unde speculațiunea și exploatarea sînt strigătoare la cer, este la măsurătoare pămînturilor, la evaluarea și răfuiala muncilor. Aci se comit din partea marilor cultivatori de moșii nedreptăți și chiar abuzuri care întrec orice margini. În loc de o falce pe care țăranul a luat-o în arendă i se măsoară 60 de prăjini iar cînd e vorba de măsurătoare muncii țăranului, falcea e luată drept 100 de prăjini. Nu în zadar printre țăranii din județele Iași și Botoșani există dictonul că „vătăfii și argații boierești trebuie să-și scoată lefurile din vîrfurile prăjinei de măsurătoare“.

Faptul că țăranii rămîn mereu datori către arendaș provine și din cauză că sînt înșelați la măsurătoare în modul cel mai neomenesc iar evaluarea și răfuiala muncilor prestate este făcută de contabil în cancelaria moșiei, după cum i se pare lui mai avantajos, fără a se mai asculta și ținea samă de cuvîntul muncitorului.

Sînt informat că pe unele moșii sătenii sînt rămași datori din angajamentele de muncă ale anilor trecuți cu sume de bani însemnate, ajungînd chiar pînă la 300—400 de lei pe cap, iar datoria generală a obștei sătenilor se ridică cîte odată pînă la 10.000—15.000 lei. La terminarea contractului de arendă, datoriile vechi, care reprezintă munca viitoare a țăranilor, sînt vindute nouului arendaș cu o scădere de atîta la sută sub valoarea lor nominală, întocmai precum s-ar vinde o creanță necertă și dubioasă.

E cert, d-le procuror general, că săteanul nostru muncește actualmente cu mult mai mult decât în alte vremuri, productivitatea agricolă a țării a sporit enorm în vremea din urmă, căci exportul nostru de grîne în străinătate e incomparabil mai mare ca altă dată. Cu toate acestea țaranul român nu numai că n-a profitat nimica din acest spor de muncă și productivitate ci pe an ce merge sărăcește și flămânzește tot mai mult, încît cu drept cuvînt se poate spune că el și familia lui se află într-o stare de permanentă sărăcie și lipsă.

Cauza principală a acestui fenomen de aservire economică este lipsa mare de pămînt de care suferă țaranul și mai ales sistemul nenorocit de învoielii agricole care îl lasă pradă exploatării neomenoase a marilor cultivatori.

Și pentru că aservirea țaranului să fie mai completă, pentru ca dînsul să simțească mai teribil lipsa de spațiu, arendașii au întins colosal arăturile și semănăturile lor, au arat, cum îmi spunea un țaran din Bivolari, „toate locurile sterpe, pîrloagele, sărăturile, tolacele, drumurile, chiar și fîntînile, ajungînd cu brazda pînă sub prispelile oamenilor, de nici găina n-are unde să ciugulească”. Îngrămădit în căsuța lui săracă, țaranul se găsește astfel strîns de jur împrejur ca într-un clește de fier.

Dacă atît de mari sînt suferințele morale și materiale ce îndură țaranul român, apoi cum poate fi oare starea lui psihologică subiectivă? Ce se petrece în sufletul acestui om care trăiește într-un mediu moral atît de apăsător și pentru care condițiunile de trai sînt atît de grele? Țaranul nu are scop în viață, nu are un ideal pentru care să lupte. De tînăr el muncește cu conștiința admisă, asemenea unei mașini, pînă cînd altul cu puteri noi — fiul său — vine să-l înlocuiască și așa se perindează unul după altul cu singura dorință de a avea hrana de azi și cu nesiguranta de ceea ce va fi mâine.

Observatorul psihologic cel mai superficial al vieții țărănimii de la sate, poate să constate că de cînd exploatarea arendașilor a devenit mai strașnică, sufletul țaranului, român se găsește cuprins de un fel de freamăt ascuns de revoltă, de un sentiment de adîncă nemulțumire și indignare, existînd la început în chip latent ca o stare cronică de răzvrătire sufletească.

Semnala mișcării violente a țărănimii a fost dat în Moldova de sus de cîtuna îndepărtată Flămînzi din județul Botoșani unde țaranii s-au dus în grupuri mari la primărie și au protestat în mod pașnic contra scumpetei pămînturilor și a învoielilor agricole încheiate cu arendașul Fischer. Zvonul acestei mișcări s-a răspîndit cu o iuteală vertiginoasă în cătunele și comunele vecine și au pasionat imediat masele adînci ale populației de la sate.

În țărănimea noastră de la sate acest contagiu s-a generalizat întocmai ca o epidemie și pornind din nordul Moldovei a cîștigat România întreagă pînă la Mehedinți cu iuteala unei vijelii. Mișcarea răzvrătitoare a sporit cu atît mai tare în intensitatea ei cu cît a fost favorizată de identitatea condițiilor locale și a stării social-economice în care țărănimea trăiește pretutindeni.

Astfel am constatat că au izbucnit răscoale în comunele: Podul Iloaei, Bărlești, Bivolari, Holboca, Golăești, Bosia, Mironeasa, Țigănași, Hermezii și în alte părți din județul Iași, precum și în localitățile Corni, Albești, Petrești, Mănolești, Plopeni, Siminicea, Salcea, Fântănele și în alte părți din județul Botoșani.

Astfel ne explicăm noi, d-le Procuror general, procesul sociologic și psihologic al izbucnirii și deslătuirii răscoalelor țărănești întimplate în județele Iași și Botoșani ...

Judecător de instrucție

ss. indescifrabil

(Rezoluție): 8 iunie 1907. Se va trimite în original domnului ministru de Justiție.

Procuror general

ss. indescifrabil

Arh. St. București, fond Ministerul Justiției, judiciare, dosar 14/1907, f. 10—20, orig. publ. integral în *Documente privind marea răscoală a țaranilor din 1907*, vol. II, Edit. Acad. R. S. România, București, 1983, p. 347—355.

27

1907 iunie 4. Act de acuzare împotriva participanților la răscoală în județul Argeș.

ACT DE ACUZARE

Nr. 7162

Camera de punere sub acuzare, de pe lângă Curtea de Apel din București, prin deciziunea sa cu nr. 140 pronunțată în ziua de 1 iunie 1907, a declarat, că este loc de a fi puși sub acuzațiune [...] că au comis un atentat în contra li-nistei statului, în scop de a săvârși omoruri și jăfuiți în mai multe sate sau orașe, în luna martie 1907, fapt prevăzut și penal de art. 81 c. p. și a ordonat trimiteră numițiilor înaintea curții cu jurați din districtul Argeș spre a fi judecați conform legii.

Noi Procurorul General, de pe lângă Curtea de Apel din București, în executarea sus zisei deciziuni și după o nouă examinare a actelor de procedură, expunem următoarele :

În luna martie 1907, atunci când vesela primăvară trebuia să îmbrace cu haina sa binefăcătoare câmpul înverzit și când muncitorul plin de voieșie trebuia să se cedeze la lucrul pământului, principala sa îndeletnicire, pentru a-și duce existența, atunci, un nor întunecos coprinde întreg orizontul țării prevestind o groaznică furtună, care nu a întârziat a se produce și ale cărei rezultate au fost o adîncă zdruncinare a temeliei noastre sociale. Populațiunea de la țară, care nutrea de mult ideea că este oprimată de clasele superioare și în special de proprietari și arendași, ascultînd sfaturile rău voitoare, care îi treceau pe la ureche, a apucat pe calea rătăcirii, care conduce la ruină, în loc să ia calea cea pașnică și plină de roade folositoare. Aprinși de dorul de răzbunare și călăuziți de pornirea de a face rău, locuitori de la țară, pretutindeni, se adună în cete compacte și impunătoare, și luînd focul într-o mîină iar arma distrugătoare într-alta, au pornit pe la conacele moșiilor diferiților proprietari și arendași de pe la sate, ba în unele locuri, au năvălit chiar în orașe și au distrus, incendiat și devastat tot ce au întîlnit în drumul lor. Scînteia acestei nenorocite mișcări țărănești, s-a aprins întîi în Nordul Moldovei, de unde apoi a pornit și în scurt timp a coprins întreaga țară pînă la Severin.

Județul Argeș n-a fost nici el cruțat de o asemenea calamitate. Astfel, pe la jumătatea lunii lui martie, o ceată de locuitori, care terminaseră devastările lor în districtul Olt, a trecut în Argeș, s-a unit cu locuitorii comunelor pe unde treceau [...] au tăiat și sîrmele telefonice.

Către seară, pe cînd se pregăteau ca să devasteze și alte proprietăți, sosind armata s-au luat măsuri de represiune trăgîndu-se focuri și astfel au fost împiedicați de la comiterea altor dezastră fiind împrăstiați. Din ciocnirea armatei cu răsculații au rezultat cinci morți și trei răniți dintre aceștia.

Faptele descrise se stabilesc în sarcina acuzaților arătați mai sus din mărturisirea lor, din depunerile martorilor notați în josul acestui act și din actele dresate cu ocaziunea primelor cercetări [...]

Făcut azi 4 iunie 1907.

Procuror general, ss. indescifrabil.

Se vor cita ca martori: Florea Martin Sima, Maria P. D. Băcan, Maria Fl., St. Dina, Eftimie I. P. Diaconu, Din I. Nică, Marin Limpezoiu, Dumitru Florea Gri-gore, Mihail N. Popescu, Dumitru Tudor, Șerban Neața, Spirea Dumitru, Alex. Popescu, Stancu Blagne, Sandu G. Ghiță, C. Luca.

Procuror general, ss. indescifrabil.

28

1907, iunie 14. Raportul Primăriei comunei Olteni către Tribunalul județului Teleorman referitor la actele de învoieli agricole distruse de răsculați.

Primăria comunei Olteni
1907 iunie 14
Nr. 490

Domnule jude,

Spre drept rezultat adresei Domniei voastre cu nr. 2992 a.c., cu onoare răspund că din arhiva acestei primării de către răsculătorii țărani s-au distrus:

1) Un înscris al domnului arendaș local unde erau mai mulți oameni trecuți care luaseră bani pe pogoane să secere grâu în vara anului curent, nelegalizat de consiliu.

2) Un tablou de rămășițe depus la primărie de domnul arendaș conform Legii tocmelilor agricole pentru rămășițele de munci neefectuate în vara anului trecut.

3) Două registre de tocmeli agricole pe 1905 și 1906 unde se găesc trecute mai multe acte agricole între arendaș și locuitori. Alt' nu s-au mai distrus.

Primiți vă rog domnule jude asigurarea osebitei mele considerațiuni.

Primar

M. Georgescu

Secretar

Alex. Dumitrescu

Arh. St. Alexandria, fond Curtea cu jurați, dosar 40/1907, f. 145, orig.

29

1907 iulie 10. Raportul judecătorului de instrucție, delegat al Tribunalului Vlașca, adresat Ministerului Justiției, în care sînt expuse cauzele răscoalei țăranilor din județul Vlașca (fragment).

6295 iulie 10

Judecătorul de instrucție
delegat al Tribunalului Vlașca.

Domnule Ministru,

Cu ocaziunea stabilirii responsabilităților penale a celor vinovați în răscoalele din județul Vlașca, făcînd instrucțiunea cu care am fost delegat de domnia voastră, am căutat ca pe lîngă stabilirea acelor responsabilități, să cercetăm toate cauzele directe și indirecte care în complexul lor au determinat răscoalele din acel județ. În această direcțiune am căutat a ne convinge de starea reală economică a țăranilor din Vlașca, pentru a vedea întru cît această stare a putut determina sau favoriza mișcarea anarhică ce s-a dezlănțuit cu atîta furie în zilele de 11—15 martie a.c. în acel județ.

Rezultatul cercetărilor făcute de noi în această direcțiune cred, Domnule Ministru, că interesează în mod netăgăduit pe cei chemați a se ocupa de soarta țaranului român, de aceea am socotit de neapărata mea datorie de a-l supune cunoștinței Domniei Voastre, avînd credința că numai astfel se poate cunoaște cu oarecare precizie adevărata origine a mișcărilor agrare din Vlașca, numai astfel se poate ști unde rezidă răul — dacă el va fi constatat — numai astfel se va putea ști ce măsuri se impun a se lua în viitor — dacă bineînțeles starea țaranului din Vlașca, așa cum se constată astăzi, merită a atrage și impune oarecare măsuri de îndreptare.

Este necesar cred, Domnule Ministru, ca înainte de a învedera starea economică a țaranului din Vlașca, să concretizez în cîteva cuvinte natura mișcărilor întîmplute în județul Vlașca.

Precum am învederat și prin ordonanțele noastre definitive, în special prin ordonanța privitoare la agenții provocatori V. Kogălniceanu și Al. Valescu convingerea ce ne-am format din cercetarea făcută asupra naturii mișcării este că această mișcare — revoltele întîmplute în Vlașca — au avut caracterul unui atac

direct, dar organizat, contra marii proprietăți din acel județ, indiferent aparținând aceasta particularilor sau statului, iar ca consecință a avut tulburarea liniștii și ordinii publice însoțite de dezastrul aproape complet al instalațiunilor de pe o bună parte a acestei mari proprietăți.

Atacul acesta direct își găsește originea atât — și mai ales — în opera organizatorilor lui, cât și în starea rea de fapt a țăranului din multe din comunele revoltate. Organizatorii periculoși au utilizat nu numai mijloace viclene, uneltiri culpabile și instrucțiuni dăunătoare interesului obștesc, speculând naivitatea, simplitatea, lipsa de cultură și sentimentele religioase ale țăranului, ci au utilizat și speculată noua stare economică a țăranului din multe comune din Vlașca, ceea ce a produs tăria mișcării, au brodat pe această stare diverse reforme — utopice chiar — pentru ca prin aparența lor scilicet să-i decidă a se mișca.

Este netăgăduit lucru, Domnule Ministru, că starea țăranului din Vlașca nu e deloc de invidiat vorbind în general, din contră, dacă tinguirile aproape unanime ale țăranilor din comunele revoltate și care nu au fost posibil de a le auzi, ar fi în parte numai adevărate, încă impresiunea ce ne rămîne este că starea lor, departe de a fi înfloritoare, este cu totul rea.

Concretizate în câteva cuvinte natura și caracterele mișcării, ne permitem a arăta căror cauze, după părerea noastră, se datorește această stare economică relativ rea a țăranului din multe comune revoltate.

Credem, Domnule Ministru, că, în afară de alte mici cauze, acestea sînt acelea ce au determinat această stare: 1. Învoielile agricole pe multe locuri grele; 2. Lipsa distribuirii cu oarecare ordine a pămînturilor de impropietărire, ca și lipsa de pămînt pe alocurea; 3. Lipsa de control, de supraveghere și de interes al administrației în decursul vremurilor; 4. Lipsa sentimentului de ordine în viața a țăranului, lipsa celor mai elementare sentimente de prevedere și de economie, acolo unde bogăția — chiar în minimă proporție își arătase binefăcătoarele sale efecte. Nu puțin a contribuit la toate acestea și lipsa de cultură și scăderea sentimentului religios, ca și pierderea sistematică a încrederii în justiție și în judecătorii săi naturali [...]

Arh. St. București, fond Ministerul Justiției, Direcția judiciară, dosar 32/1907, f. 1—2.

30

1907 august 13. Tia Mare. Plîngerea adresată de 35 de locuitori din comuna Tia Mare Ministerului Agriculturii și Domeniilor, prin care protestează contra învoielilor agricole.

Domnule Ministru,

Jugul de fier care-l purtăm la gît, muncind la arendași, ne-a adus în sapă de lemn, muncind ziua și noaptea și ne rămîne sărăcie curată.

Mizeria aceasta crescînd din zi în zi ne-a excitat, am pierdut răbdarea și ne-am dat la fapte ireparabile și revoltătoare.

Schimbîndu-se guvernul, ne vedem îndreptățiți a vă adresa această plîngere, cu rugăminte din parte-ne — locuitorii comunei Tia Mare, județul Romani, a ne mai ușura în marginile posibilității sarcinile învoielei.

Nădăjduim că plîngerea aceasta va găsi ecoul cuvenit. De contră, ne vom pune în grevă cu toate că acum sîntem în perfectă liniște.

Devotați

(urmază 35 de iscălituri)

31

1907 septembrie 22. Răspuns al școlii din comuna Bărca, județul Dolj, la chestionarul trimis de Revizoratul școlar al județului Dolj, în legătură cu răscoala.

Școala rurală din comuna Bărca
județul Dolj
Nr. 29

Domnule revizor,

La ordinul domniei voastre nr. 2566 din 9 septembrie 1907 am onoare cu respect a răspunde :

I. Relațiile dintre arendași și țărani sînt dintre cele mai rele. II. Nemulțumirile țaranului sînt multe, dar cele mai principale sînt : a) că invoiala e prea grea ; b) că socoteala e nedreaptă ; c) că pămîntul, partea arendașului i se dă întotdeauna mai mare decît este dreptul a i se da ; d) că stricăciunea cauzată în moșie o plătește prea exagerat, 10—20 lei de vită ; e) că arendașul și funcționarii lui sînt poartă prea crud cu el ; f) că partea cea mai mare din moșie o muncește arendașul și lui nu i se dă nici un sfert din aceasta ; g) că la caz de împrumut de la arendași, de bani, sau produse ia o dobîndă prea exagerată și spor la produse una la trei duble ce i le împrumută și h) că islazul pentru vite este insuficient în raport cu numărul vitelor.

Aceste nemulțumiri ale țaranului nostru nu sînt toate întemeiate, căci orice act agricol vei avea cu dînsul, fie cel mai ușor posibil, tot este greu pentru el, orice măsurătoare dreaptă vei face, pentru el tot nedreaptă este, orice întindere de islaz vei lăsa, pentru el tot insuficientă este. Dînsul ar dori ca totul să-i vină pîddegata (sic) fără a mai munci și toți să fie egali în avere și cel ce muncește și cel ce nu muncește, de aceea poartă întotdeauna ură neîmpăcată asupra celui mai muncitor din satul său și caută a-l nimici.

III. Contractele agricole sînt pe unele locuri grele, iar pe alte locuri mai ușoare, sînt grele pe unele locuri, căci invoiala este lăsată la bunul plac al arendașului și a ajuns ca arendașul să ia două din munca țaranului și el una, plus celelalte gratificații ca : pui de găină, ouă, mușchi etc.

IV. Țăranii n-au ieșit la prima vestire la munca cîmpului, ci mai tîrziu și cauza a fost că mai în toate părțile se avansa ideea să nu iasă la muncă pînă nu le va veni invoiala legată (sic) de la guvern, însă explicîndu-le gravitatea faptelor lor, i-am făcut a ieși imediat la munca lor și a arendașului.

V. Țăranii se împrumută mai mult la bogății satelor și împrumutul îl fac cu un procent de 50 bani la pol pe lună și uneori și un franc la pol pe lună.

VI. Banca populară luptă puternic contra acestei camele ; însă nefiind suficient capital, pentru a împăca necesitățile nesățioase ale țaranului, ei sînt nevoiți a alerga la cămătarii satului care sînt din toate treptele sociale.

VII. Autoritatea comunală lasă foarte mult de dorit și pot zice că ea este cauza tuturor relelor de care suferă comuna, căci în loc de a sădi dragostea între săteni, sădește numai invidia și răzbunarea, numai și numai a se menține la puterea ce a dobîndit și toate nevoile comunei sînt lăsate în părăsire.

VIII. Starea țaranului în comuna unde funcționez de 27 de ani este mulțumitoare, el are la îndemînă o invoială de una și una, islaz îndeajuns pentru vitele sale cum nu există la nici o moșie din județ și poate munci cîte 12 poșoane porumb și 12 de grîu pe moșie pe fiecare an, ei însă azi se arată nemulțumiți căci se răspîndesc între ei idei false că le va veni invoială legată de la guvern din 10 una și aceasta-i face a fi nemulțumiți cu starea de azi.

Acestea cu respect se aduc la cunoștința Domniei Voastre spre îndeplinirea citatului ordin.

Învățător dirig.

Marin Pirvescu (?)

Statul pers. Nr. 2139

Domniei Sale, Domnului Revizor școlar Dolj

Arh. St. București, fond Spiru Haret, dosar 12/1907, f. 46—47, orig.

32

1907. Memoriile ing. Gh. Onea despre participarea învățătorului Stan M. Crudu la răscoala din 1907.

Era sîmbătă, 10 martie 1907, Stan M. Crudu se afla încă la localul primăriei, tremurînd de nerăbdare să afle vești despre mersul răscoalei la Frăsinet și să prindă din zbor, diferitele măsuri luate de către prefect contra răsculaților.

Puțin mai tirziu, Stan Bănanu, omul ce făcea legătura între pâlmași și învățător, a vestit că țărani se adunaseră în marginea satului, aproape de biserică. În seara aceasta pluteau prin văzduhul întunecat al Băbăiței duhul de răzbuinare al țărănilor contra boierului, mai puternic decît oricînd. În cîrciuma lui Tudor Moldoveanu, oamenii beau rachiu, spre a prinde curaj. Pentru a-și asigura libertatea de acțiune, Stan M. Crudu convinge pe primar să raporteze prefectului că în Băbăița este liniște. În același timp, dădu indicații lui Stan Bănanu, să comunice răsculaților să aștepte pe cei din Frăsinet și Gălățeni. În jurul său, în localul primăriei se aflau aproape douăzeci de inși cu ochi sfredelitori și întrebarea pe buze: „ce facem domnule învățător? Ce facem? Nu vezi că trece timpul și noi stăm și așteptăm și ... așteptăm? Afară alte grupuri de săteni forfoteau pe drum. Ne-am adunat aci, nu ca să stăm. Vrem să știm ce facem cu invoelile. Auzi? De ce taci?”

Stan M. Crudu s-a folosit de faptul că tocmai atunci i se ceruse de către inspectoratul școlar să ia măsuri și să liniștească spiritele; pentru a vorbi oamenilor pe șleau, pe graiul lor, înfățișîndu-le starea mișcărilor țărănești din alte părți, așa după cum o știa din gazete, înflăcăru-i.

Pe la orele nouă seara, Stan Bănanu a anunțat că a sosit și Bobe Zamfirescu cu cei din Frăsinet și că s-au oprit și ei în fața cîrciumii lui Tudor Moldoveanu, fiind gata de acțiune. Stan M. Crudu trimite ultimele instrucțiuni lui Bobe Zamfirescu, prin Stan Bănanu. La miezul nopții, liniștea aceea țintuită de seară a fost străbătută de sunetul unei goarne. Mulțimea se îndreptase spre curtea boierului. Învățătorul Stan M. Crudu însoțit de secretarul Bobe Zamfirescu le-a ieșit în întîmpinare. Țăranii l-au ridicat pe umeri și învățătorul le-a citit un înflăcărat manifest îmbărbătîndu-i. După cîteva ore, limbi de foc, roșietice, se ridicau filfiind din casele boierului, pe care răsculații din Băbăița le dăduseră pradă flăcărilor, ajutați de frații lor din Frăsinet, Gălățeni și Orbeasca. La lumina lor se puteau observa copii, femei, bătrîni și bărbați, cu fețele negrite de fum și brăzdate de ură, gata să se năpustească și asupra altor binale, cu torțele aprinse.

În dimineața zilei de 11 martie 1907 s-a îndreptat cu același dor de răzbuinare spre Frăsinet, în frunte cu Ion Niculescu, picherul satului, Teodor Moldoveanu și Ion Cătălina, contabilul moșiei lui Gheorghe Angelescu. Pe rînd, conacele lui Mihail Jucă din Frăsinet și Gălățeni au fost transformate și ele în cenușă. La degoarea focurilor, răsculații au copt porumb în frigări și și-au astîmpărat foamea ce-i cuprinsese, de marea tensiune nervoasă de care erau stăpîniți.

În ziua de 12 martie 1907, localul primăriei din Băbăița, era înconjurat de mulțimea țărănilor ce se strînseseră și mai înfierbîntați de răzbuinare și cereau cu insistență să li se dea condicele creditului agricol și contractele de invoieți agricole, pe care le semnase boierului Angelescu, fără voia lor, siliți de spectrul hidos al foametei. În acel moment, vătășelul primăriei, Stan Codiță, omul de încredere al boierului și client vechi al pușcăriilor, a crezut că poate abate lumea de la calca pe care mergea, făcînd în același timp un neprețuit serviciu stăpînului său, asmuțînd lumea contra învățătorului, care le amendase copiii și care îndrăznea să-i cheme chiar și pe vîrstnici la școală.

Vocca lui de uncaltă boierească a fost repede adusă la tăcere de țărani, în frunte cu săteanul Marin Călin, care l-a demascat în fața mulțimii huiduindu-l ca pe un trădător al cauzei generale, pentru care porniseră la luptă pe viață și moarte.

În ziua de 13 martie 1907 în Băbăița a sosit din București Luță Călinescu, care a adus vești din capitală. De la el Stan M. Crudu a aflat de intrunirile de solidaritate cu țărănimea, ale studenților și muncitorilor capitalei. Țăranii însă, oarecum descurajați și îndurerați că fuseseră obligați să ardă cerealele care le-ar fi astîmpărat foamea lor și a copiilor, stau înșirați de-a-lungul drumului, ascultînd șovăirile care circulau, care mai de care mai alarmante. Stan M. Crudu ticlui un nou manifest, menit să le ridice moralul și să le alunge starea de apatie în care îi văzuse căzuți.

„Fraților creștini, înainte cu Dumnezeu, că ce este, este pentru binele vostru așa își începea el apelul. Ce este în București e minune. Sunt și eu tot fiu de țaran, ca și voi, din părinți ce au murit cu gura în pământ, muncind...” El mai arată că bogățiile sunt create de minile celor care muncesc, nu de ale ciocolor. Ii îndeamnă să lupte mai departe, pentru sfârșirea jugului exploatarei de către boierul satului Angelescu. Manifestul se termina cu lozinca mobilizatoare „sus țaranul român”.

Împreună cu Luță Călinescu și Bobe Zamfirescu, Stan M. Crudu a ieșit în mijlocul mulțimei și urcat pe masă de către Radu Avram, a citit cu voce tremurătoare manifestul, după care în fruntea maselor răsculate s-a îndreptat din nou spre curțile boierești, care mai fumegau încă, de au dat pradă flăcărilor, ultimele holecaburi și magazii și remizelor uneltelor agricole, aruncând chibriturile aprinse chiar el spre îmbărbătarea celor prezenți. Spre regretul tuturor, în iureșul răscoalei din Băbăița, își găsește sfârșitul mecanicul boierului, Tudor Popescu, lovit de moarte de țaranii din Frâsinet, deoarece acesta încercase să apere remizele de pîrjolul adus de răsculați.

A urmat ziua de 14 martie 1907, în care parcă mulțimea înfierbîntată de răzbunare, a obosit. Oamenii sătui de atîta amar de prăpăd, au început să se răspindească fieștecare pe la casele lor și așteptau tăcuți represaliile stăpînirii, așa după cum se svonea neîntrerupt.

În ziua de 15 martie 1907 a sosit în comună un detașament militar comandat de un colonel. Imediat au început arestările. Comandantul detașamentului avea instrucțiuni precise de a prinde pe șefii răsculaților, învățătorul Stan M. Crudu și Bobe Zamfirescu, dar țaranii solidarizați cu căpeteniile lor nu i-au divulgat slugii stăpînirii. Numai la amenințările repetate cu împușcarea din mulțimea sâtenilor îngenunchiați, s-au ridicat cîțiva inși, care au declarat adevărul, spunînd că le-au fost șefi.

Au fost arestați imediat și trimiși la Giurgiu sub excorta condusă de un ofițer din regimentul 6 Mihai Viteazul ales dintre vîstarele celor bogăți. Acesta i-a bătut și i-a amenințat cu moartea, dacă nu vor declara, că tot ceea ce au făcut, au înfăptuit din ordinul lui V. M. Kogîlniceanu, fiul marelui om de stat și cărturar Mihail Kogîlniceanu, precum și la îndemnul lui Alexandru Valescu, proprietarul ziarului „Gazeta Țăranilor”. Nimeni însă din cei arestați n-a scos un singur cuvînt, pînă ce n-au fost întemnițați. Penitenciarul din Giurgiu, primise lacom pe fiii cei mai buni ai neamului, care îndrăzniseră să ia apărarea țăranilor oprimați. În închisoare, Stan M. Crudu a putut cunoaște pe V. M. Kogîlniceanu și în special pe învățătorul Alexandru Valescu, de care nu se va mai despărți pînă la moarte.

Arh. St. Giurgiu, fond S. M. Crudu, dosar 2.

33

1907. Însemnările* lui Nedea C. Roșu despre desfășurarea răscoalei în comuna Stănești, județul Giurgiu.

„Ce fac în fiecare zi“ (filele 2—26) „pe acest an am pătîit foarte rău o frică cu ruvultuția și una cu secita foarte rău“¹.

Capitolul „condica pentru tocmeala casilor, cu ce preți și ce om este și de unde, pe anul 1907“ (filele 27—39): „am învălîit pe acest an pînă la decembrie 31, pe anul 1907, case 11 și lăsături sau coborîte, sau celari și ambaruri și pătule și orice lucru 28, cu toate fac 39 și banii lor costă, adică cîștigul la aceste lu-

* Documentul reprezintă un caiet cu 106 file legate cu sfoară în două coperte de carton. Sînt însemnările făcute de țaranul Nedea C. Roșu, din comuna Stănești, județul Vlașca (Giurgiu), în anul 1907, unele redînd informații despre satul românesc la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului nostru. Autorul surprinde cele mai importante momente din preajma, dar mai ales din timpul răscoalei din primăvara anului 1907.

¹ Deoarece însemnările despre răscoală sînt prezentate în partea finală, menționăm că în Stănești au avut loc, în 1907, 6 schimbări de primărie și că prețul la principalele produse cerealiere — grîu, porumb, orz și mei — s-a dublat în decembrie 1907 față de ianuarie același an, lucru ușor de explicat datorită secetei foarte puternice din vara anului 1907.

crăci, 39 poli și 12 franci și 50 bani cu datorie cu tot. Și am învălit potrivit, nici mult, nici puțin, slavă Domnului pe acest an 1907⁴. „Și au rămas 54 franci și o să mai dea pină pe toamnă 20 franci și mai rămîne 34 franci la arie (în vară) 1908 și să-mi secere un pogon la vară pe 1908⁵, această lucrare urmînd a fi executată pentru 10 lei. Cu Mîea Olteanu, tot din Stănești, cădea de acord ca să îi înveicască o casă de 6 stînjeni cu fier plumbuit pentru 13 poli și 9 franci, urmînd ca ultimul „să vie cu 5 inși într-o zi la seceră și să vie la 2 clăci la seceră iară cu 5 inși într-o zi 10 franci și 5 la două clăci iar 10 franci, cu totul 20 de franci“. Datele sînt concludente pentru cît se plătea în 1907 pentru o zi la seceră și pentru alta la clacă.

Operațiunile efectuate la mașina de lînă, ca și cele făcute la moară, la mașina de bătut porumb și la vînturătoarea pe care le avea în proprietate, sînt prezentate la filele 40—65. În cazul mașinii de lînă însemnările încep cu anul 1904; pentru perioada 1904—1906 fiind dăruicite 714 ocale de lînă de către 487 de oameni, cîștigul fiind de 205 franci. Pentru 1907 operațiunile sînt defalcate pe luni, cîci 373 de țărani dînd la darac 549 ocale lînă, cîștigul fiind de 164,85 lei. La „tîlindru“ sau moară, operațiunile sînt consemnate din octombrie 1902, probabil momentul cumpărării lui, în perioada 1902—1907 fiind măcinată 228 kile de cereale, de la care a luat 236 duble de uium, ceea ce în bani echivala cu 471,30 franci. În 1907 prin moara sa au fost lucrate 285 kg pentru sămînță, de la care a luat un uium de 8 kg, precum și 20 de lei. La vînturătoarea de pleavă au fost date spre curățire în 1907, 910 duble, uiumul fiind de 22 duble iar cîștigul în bani de 50 de franci. Mașina de bătut porumb a cumpărat-o în 1901, dar statistica o începe în 1906 cînd s-au bătut 42 de kg, uiumul obținut fiind de 42 duble, plus 20 de franci, pentru ca în 1907 să fie bătute 1024 duble de la care a luat uium 20 de duble și 36 franci. Prezentarea acestor date statistice vine să arate noi aspecte privind viața satului Stănești în perioada analizată.

Posesor a două prăvălii, una la Stănești, alta la Rălești (comuna Gogoșari, județul Giurgiu), autorul a vîndut în 1907 „cuie, lămpi de patru neamuri, tîni-chele (cratiți, oale), pîlnii mici de trei neamuri, caiele de cai, ulei, vopsele“ etc. și „am cîștigat de cuie și mărunțișurile mai sus scrise 160 de franci, adică 8 poli, fără cheltuieli“, o lampă de gaz costa 1 leu bucată, iar el o vindea cu 1,35 lei; un pachet de caiele de cai costa 1,20 lei, el îl vindea cu 2,50 lei; un kilogram de vopsea albastră costa 65 de bani, el o vindea cu 1,30 lei. Toate acestea explică cum a putut să cîștige în 1907 acei 160 de lei fără cheltuieli.

O statistică riguroasă pentru anul 1907 este aceea a geamurilor puse, care o începe cu anul 1891, pentru perioada 1891—1907 menționînd că a pus 7920 geamuri pentru care a cheltuit 1538 franci, cîștigul fiind de 1746 franci. În 1907 a pus 894 geamuri, avînd un cîștig de 217,60 franci la 493,60 franci cheltuiți. Cele mai multe geamuri au fost puse în lunile martie — mai, ca urmare a distrugerilor provocate în vremea răscoalei.

Ultimele 22 de file cuprind datornicii pe care i-a avut începînd cu 1897, un capitol aparte fiind rezervat datoriiilor fratelui său Marin Crăciun, altul cîrților religioase pe care le-a vîndut în sat, iar ultimul capitol reprezintă un tabel cu fierării din sat, 5 la număr, care au cumpărat pentru fierăriile lor, în 1907, 211 ocale cîrbuni cu 8—10 parale ocaua.

În legătură cu răscoala, documentul menționează că primele nemulțumiri ale țărănilor au avut loc în a doua decadă a lunii februarie 1907: „Duminică, 11 februarie, eu am fost la sfînta biserică și era lume ca frunza la școală pentru gardă că le cerea 5 franci pentru gardă și lumea nu vrea să plătească și era lumea vîlmășită“ dar cu toate acestea, în ziua de 27 februarie s-au înființat garda. „Ecoul evenimentelor din Moldova este menționat la 9 martie 1907: „și în Moldova s-a făcut ruvuluție de moarte“.

Deosebit de bine sînt precizate evenimentele începînd cu data de 11 martie 1907: „Duminică, 11 martie, eu am fost la biserică și era și Popescu² de la curte și era ruvuluție în toată țara și au rupt și drum de fer la Atirnați. ziua bînc, ger de dimineață și noroi mare și s-a dus toată lumea la curte³. Luni, 12

² Vasile Popescu, administratorul moșiei din Stănești a lui Al. Emilian Labovary, proprietarul unor întinse moșii din județul Vlașca, conform ziarului „Adevărul“ din 13 martie 1907: „La Stănești țărani au cerut noi învoielii administratorului Popescu“.

³ În această zi, 11 martie 1907, orele 14,00, „locuitorii țărani din comuna Stănești, Pîlsa Dunărea, județul Vlașca adunați sub cerul liber pe Valca Fîntinelor din fața școlii de copii, luînd în dezbatere situațiunea politică și economică a țărănimii din țară și din localitate ... alegem ca comitet ... pe următoarele per-

martie, eu am fost la⁴ curte și s-a pus foc la toată curtea⁵ și am mers tot satul la Teoharie⁶ și i-am pus foc la toată curtea și au spart capul la 1 căpitan⁷ și au omorât 1 locotinent și pe Florea Boțoroagă l-a împușcat și am mai lucrat la bășici; ziua ger tare de dimineață și noroi mare. Marți, 13 martie, eu am fost de dimineață am făcut la bășici și după nimezi am plecat la târg cu un car cu

soane: Tudor Nicolau, Petre Ghizdăreanu, Anghel O. Frîncu, Nedea C. Roșu și Stancu Castravete“ (vezi N. Ajităriței, *Documente privind răscoala țăranilor din anul 1907 în județul Giurgiu*, Giurgiu, 1984, p. 74). Aceste evenimente aveau loc cu toate că, anterior izbucnirii răscoalelor din Vlașca, prefectul județului, Dimitrie Petrescu, în apelul „Către țărani“ spunea: „oameni buni, stați de chibzuiți cu mintea voastră întreagă și sănătoasă și nu vă lăsați să fiți înșelați de vorbe seci rostite de oameni pe care nu i-ați mai văzut ...“ (conf. „Adevărul“ din 8 martie 1907); o notă trimisă de corespondentul din Giurgiu al ziarului „Adevărul“ în ziua de 10 martie 1907 și publicată în același ziar la 12 martie 1907 arată că „La Giurgiu e liniște — forța publică a fost însă întărită pentru orice eventualitate. În tot cursul nopții au circulat patrulile în oraș. Barierele sînt păzite de jandarmi și de sergenți. Mai toți arendașii din județ au sosit în localitate (Giurgiu). Parte din ei au plecat la București. Numeroase familii evreiești au plecat la Ruscium.“

⁴ Mai mult ca sigur că formularea corectă este „am fost la curte“ și nu „am fost acasă“, cum apare în manuscris, cu atât mai mult cu cît se vede clar că „acasă“ a fost scris peste un alt cuvînt, probabil „curte“, cu altă cerneală.

⁵ „Adevărul“ din 13 martie 1907 menționează: „La Stănești țăranii au cerut noi învoieși administratorului Popescu“ (după o informație trimisă ziarului la 11 martie 1907); de fapt în numărul din 15 martie 1907 al aceleiași ziar se menționa: „agitațiile țărănești s-au manifestat în această comună (Stănești), încă de simbătă seară 10 martie a.c. cînd au căzut țăranii la pace cu boierul să li se ia țăranilor din 5 una“.

⁶ Ch. Teoharie, arendașul moșiei lui Al. Emilian Lahovary, din Stănești.

⁷ Sub genericul „Panică la Giurgiu“, ziarul „Adevărul“ din 12 martie 1907 menționează: „La Giurgiu este o panică extraordinară. Orașenii speriați au cerut arme de la regimentul din localitate: toți sergenții de stradă au fost înarmați cu puști. Magazinele sînt închise ... Orașul este înconjurat de armată, dar forțele militare tot nu sînt suficiente. Autoritățile au cerut artilerie din București. La Stănești revolta continuă. Sătenii au dat foc curții domnului Lahovary (de fapt a arendașului Teoharie)“. Într-o telegramă a Prefecturii județului Vlașca din 12 martie 1907 se menționa: „Ultimele informații spun că în comuna Stănești, distanță 10 km. de Giurgiu, răsculații au ucis pe comandantul companiei, doi ofițeri, mai mulți soldați și au pus pe goană compania. Răsculații pornesc spre Giurgiu ... rog binevoieți a ambarca o baterie artilerie absolut necesară pentru apărarea orașului. Stirea morții căpitanului Mareș și a locotenentului Nițulescu se confirmă“ (conf. N. Ajităriței, *op. cit.*, p. 77). „Adevărul“ din 15 martie 1907 despre incidentele de la Stănești din 12 martie menționează: „...pentru ca țăranii să nu se dea la devastări s-au luat măsuri să se trimită și în această comună (Stănești) armata pentru menținerea ordinii. Se trimite aici compania I din Regimentul 5 Vlașca pusă sub conducerea căpitanului Mareș (Grigore) și a locotenentului Nițulescu (Ion). Trupa a tras direct la conacul moșiei Lahovary făcînd armele piramidă. Țăranii, la vederea ostirei, deși de cu seară se învoiseră cu administratorul Vasile Popescu. ... au venit din nou la curte și arătîndu-se nemulțumiți, cereau să fie învoieți cu din 10 una...“ Referindu-se la victimele acestui moment, „Adevărul“ (neinformată încă bine) din 14 martie 1907 menționa în articolul „Lupta de la Stănești“: „Ni se comunică pe cale particulară că lupta de la Stănești din Vlașca a fost groznică. Pe lângă cei doi ofițeri căzuți soldații exasperați prin moartea comandantului lor au dat salve care au culcat la pămînt 2—300 țărani. Se crede că sînt și tot alțița răniți ... Locotenentul Nițulescu a murit pe cînd era transportat spre oraș. În momentul cînd cădea sub loviturile răsculaților, locotenentul a ucis cu forcuți de revolver pe 5 din răsculații care l-au atacat ... D. căp. Mareș se află grav rănit la spital. Starea sa inspiră cele mai serioase temeri. După o telegramă primită astă noapte la ora 2 nefericitul căpitan s-ar afla în agonie“. Același ziar menționa la 15 martie: „Locotenentul Nițulescu, mort, un căprar și 2 soldați răniți au fost aduși la Giurgiu într-o căruță. Țăranii răniți mortal sînt 2: Florea Boțoroagă împușcat în abdomen și altul în picior“. Referindu-se la acești 2 răniți un raport al Prefecturii județului Vlașca menționa: Ilie Stan Găulea din Stănești, de 32 de ani, de meserie agricultor a fost rănit ușor de armată, iar Florea Petre Boțoroagă de 40 de ani a fost rănit grav, amîndoi aflîndu-se la spitalul din Giurgiu“ (conf. N. Ajităriței, *op. cit.*, p. 164).

7 cai și cu 15 oameni de am fost la târg ca să facă pace și am fost înconjorat de armată la bariere⁸. Miercuri, 14 martie, eu am fost acasă, am fost pînă la nimezi și după nimezi au venit tunurile și bombarzile și l-au bombardat Vieru și au pus foc armat(a) și noi ne-am dus la popa la Buciumeni și satu i-au pus foc (armata) la Stănești, ziua nor și noroi⁹. Joi, 15 martie, eu am fost la Buciumeni și am venit acasă cu căruța cu copiii și cu Călin și pă frățiea Mărin l-a prins prizonier armata din pădure și seara m-a luat jandarmul și m-a dus la temniță că și eu am ars satul. Vineri, 16 martie, eu am fost închis în temniță și Marin la cazarmă și alde tata acasă (era). Ziua bine, dar ploa și ninge și era toată lumea vâlmășită și era în târg 8 regiment de ar(mată). Sîmbătă, 17 martie, eu am fost tot în temniță închis și lumea era vâlmășită cu ruvuluția și am fost lume multă închisă ori de pe unde; ziua ninge și s-a topit. Duminică, 18 martie, eu am fost tot închis în temniță și seara ne-a prezentat la jandarm și am dormit la jandarm în arest; ziua bine și frig. Luni, 19 martie, eu am fost închis la jandarm, închis la arest și ziua bine și Marin închis; și tata au plecat la bielici încărcat cu soldați. Marți, 20 martie, eu am fost tot închis la jandarmi și era o mulțime de oameni, orașul plin, și toate lucrurile erau tulburi. Miercuri, 21 martie, eu am fost tot închis la jandarm și pe seară ne-a dat drumul și am venit la puterea nopții 5 înși; ziua cald și zăpada se topise. Joi, 22 martie, eu am fost acasă, am curățat grădina, am măturat, și am pus usturoi, ziua cald și ne-a chemat Popescu la curte și ne-am uitat pe unde arse¹⁰.

O ultimă însemnare mai importantă despre răscăală se află la fila 8, unde, după ce prezintă prețurile principalelor produse cerealiere pe luna aprilie, autorul menționează: „și lumea era vâlmășită, toată țara era în pericol de ruvuluție și la târg nu fi lasă fără bilet, și la biserică era ordin să vie toată lumea, și în județ (sint) morți 38 și răniți 49“.

Arh. St. Giurgiu, Colecția de documente, dosar 110.

⁸ „Adevărul“ din 13 martie 1907: „Se simte foarte mult lipsa de forțe pentru a înăbuși răscoalele; panica este generală și credința tuturor este că la noapte vor avea loc evenimente mari la Giurgiu“; iar în articolul „Situția gravă la Giurgiu“: „proprietarii și arendașii fugari din Vlașca aduc știri alarmante cu privire la situația din Giurgiu. Sint temeri ca bivolarii să nu se unească cu țărani răsculați. Situația fiind îngrijorătoare, pentru a preîntîmpina vreo tulburare a marginilor Giurgiului și a liniști panica din oraș, am luat măsuri de pază, retrăgînd armata din comunele care s-au liniștit, pentru a putea avea la timp forțe suficiente în oraș“ (N. Ajităriței, *op. cit.*, p. 85).

⁹ „România muncitoare“ din 18—25 martie 1907, în articolul „Hecatomba ciocnăscă“ menționa: „Iată mai amănunțit, după ziare, ciți țărani au fost uciși sau răniți pînă acum. Trebuie să se știe că acestea nu-s cifre exacte. Stăpînirea a luat măsuri să se ascundă adevărul. Stănești — Vlașca: 200—700 morți, Vieru—Vlașca, 7 morți ... și să se observe că nici nu sint înșirate aici toate ciocnirile și mai ales devastările din ultimele zile unde în ciocnirile cu țărani s-a tras și cu tunurile. Au fost apoi bombardate de artilerie 3 sate din Vlașca: Vieru, Hodivoaia și Stănești“. „Adevărul“ din 16 martie 1907: „În Vlașca n-au vorbit numai puștile a vorbit și tunul ... Ne fu dat să vedem și aceasta cu ochii ... ne apucă groaza la gîndul că 3 sate ale țării au avut să sufere bombardamentul artileriei românești ... De la Vieru armata s-a îndreptat spre Stănești, care cum se știe a fost zilele trecute teatrul unor cruzimi de o barbarie neîntrecută făptuită de răsculați. Satul a fost distrus prin foc și șrapnele ... incendiindu-se apoi casele în jurul cărora au avut loc scene de groază ... tot ce se poate afirma este că satele: Vieru, Hodivoaia și Stănești pot fi considerate ca inexistente pe harta județului Vlașca ... un nor des de zgură de coceni pătrunde pînă în oraș și flăcările satei incendiate se văd de la o distanță de 10 km ...“

Începutul dominației otomane asupra Banatului la 1541

CRISTINA FENEȘAN

Procesul sinuos de înglobare treptată a Banatului în hotarele Imperiului otoman, în cadrul unei noi unități administrative — eialetul Timișoara —, este încă prea puțin cunoscut dacă avem în vedere nu numai mecanismul de implantare a instituțiilor și formelor de viață social-economică, politică și culturală, ci mai ales acțiunea de cucerire propriu-zisă, desfășurată în mai multe etape.

Așa cum am arătat și în altă parte¹, procesul amintit, deosebit de însemnat atât pe plan politic, cât și strategic, a fost privit și înregistrat până acum în istoriografie evenimential și nediferențiat. Acest fapt s-ar putea explica, pe de o parte, prin preluarea globală a datelor incluse într-o serie de izvoare accesibile iar pe de altă parte, prin introducerea abia în ultima vreme în circuitul științific a unor izvoare narrative și documentare otomane care nu cuprind totdeauna informația dorită.

În cazul nostru, istoriografia română², maghiară³ și turcă⁴ consideră că acțiunea de instaurare a dominației otomane asupra Timișoarei a avut loc doar în cursul evenimentelor petrecute cu puțin timp înainte de ocuparea sa, anume în cadrul expedițiilor otomane conduse de beilerbeii Rumeliei, Sokollu Mehmed pașa și apoi de al doilea vizir, Kara Ahmed pașa, în toamna anului 1551 și în vara anului următor. Într-adevăr, evenimentele amintite nu fac decât să încheie un proces mai îndelungat de instaurare treptată a dominației otomane care a început la 1541, odată cu modificarea raportului de forțe din Ungaria între Imperiul otoman și Austria. Ca urmare, Ungaria centrală, împreună cu părțile de sud a

¹ Vezi C. Bulgaru-Feneșan, *Problema instaurării dominației otomane asupra Banatului, Lugojului și Caransebeșului*, în „Banatica”, IV, 1977, p. 223; opinia a fost reluată de curând de V. Veliman, *Documente turco-osmane privind vilaietul (eialetul) Timișoara*, în „Revista Arhivelor”, 1985, nr. 4, p. 413.

² P. Drăgălina, *Din istoria Banatului Severin, Caransebeș, 1900*, p. 23—28; Șt. Pascu, *Transilvania în epoca Principatului. Timpul suzeranității turcești 1541—1691*, Cluj, 1948, p. 48; I. Totoiu, *Contribuții la problema stăpînirii turcești în Banat și Crișana*, în „Studii”, 1960, nr. 1, p. 5—6; C. Daicovicu, Șt. Pascu, *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, ed. a II-a, București, 1961, p. 203—204; *Istoria României* (tratat), vol. II, București, 1962, p. 801, 806, 935—936; *Timișoara pagini din trecut și de azi*, sub red. Șt. Pascu, Timișoara, 1969, p. 56—59; M. Maxim, *Teritorii românești sub administrație otomană în secolul al XVI-lea* (I), în „Revista de Istorie”, 1983, nr. 8, p. 810.

³ I. A. Fessler, *Geschichte von Ungarn*, vol. III, Leipzig, 1874, p. 542—556; S. Szilágyi, *Monumenta Comitatus Regni Transsylvaniae*, vol. I, Budapesta, 1875, p. 348—370; K. Czimer, *Temesvár megvétele 1551—1552*, în „Had történelmi Közlemények”, 1893, p. 15—22; J. Szalay, L. Baróti, *A magyar nemzet története*, vol. III, Budapesta 1897, p. 83—87; A. Veress, *Izabella királyné 1519—1559*, Budapesta 1901, p. 310—328; Gy. Szekfű, *Magyar történet*, vol. IV, Budapesta, f.a., p. 52—57; I. Szantó, *A török 1551 évi őszi hadjárata a Temesvidék és a Maros-völgy meghódítására*, în „Had történelmi Közlemények”, 1972, nr. 1, p. 73—98.

⁴ I. H. Üzünçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, vol. II, Ankara, 1949, p. 327—328; I. H. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, ed. a II-a, vol. II, Istanbul, 1971, p. 267—269, 273—275.

fost transformată în provincie otomană, cîșlet, care-și avea centrul la Buda. În asemenea împrejurări, și în cazul Timișoarei și al Banatului, otomanii au folosit aceleași metode de cucerire, aplicate anterior nu numai pentru anexarea Ungariei, ci și pentru ocuparea întregii Peninsule Balcanice și care le caracterizează expansiunea încă de la începuturile sale.

Instaurarea sistematică, în cadrul unor etape distincte, a dominației otomane a fost rezultatul nemijlocit al capacității de exploatare iscusită a tuturor condițiilor favorabile unei expansiuni în Europa. Aceeași capacitate explică eficiența măsurilor menite să producă schimbările profunde în vederea integrării organice a regiunilor abia cucerite în structura social-economică a Imperiului otoman. Se știe că procesul de instaurare a dominației otomane asupra unei regiuni sau a unei țări s-a desfășurat în cadrul a două etape principale, care s-au succedat în chip firesc și necesar. Într-o primă etapă, ce începea de regulă îndată după o luptă decisivă, precedată sau urmată de acțiuni de intimidare în teritoriul adversarului, se instaura un gen de suzeranitate caracterizată de plata haraciului, de supunerea conducătorilor locali și de participarea lor la expedițiile întreprinse de sultan⁵. În funcție de împrejurări, ocuparea propriu-zisă a teritoriilor de către otomanii avea loc în etapa următoare, prin exploatarea tuturor condițiilor sociale și politice generate de fărâmițarea feudală. Ea se putea produce, deci, într-un interval de timp destul de scurt, de 7—8 ani în cazul Bulgariei, sau într-o perioadă mai îndelungată, de 11 ani, în cazul comitatului Timiș și al Banatului, în general, și de 15 ani, în cazul Ungariei.

Și în acțiunea de cucerire a Banatului, ca de altfel și în cursul procesului de ocupare a Peninsulei Balcanice și apoi a Ungariei, otomanii au exploatat în mod abil luptele dinastice duse de Ferdinand I de Habsburg cu Ioan Zápolya și apoi cu urmașii săi: regina Izabella și Ioan Sigismund Zápolya. Ei s-au folosit în egală măsură și de luptele religioase purtate în epoca Reformei, ca și de conflictele izbucnite între magnați și nobili.

Lipsa condițiilor favorabile pentru ocuparea teritoriilor aflate în componența regatului feudal maghiar îndată după lupta de la Mohacs (29 august 1526) s-a datorat în mare măsură și incapacității statului otoman de a coloniza Ungaria și de a duce o politică activă de islamizare în rîndul populației locale⁶. De altfel, această incapacitate s-a manifestat în mod pregnant odată cu constituirea cîșletului Buda. Soluția temporară adoptată în 1526 de sultanul Süleyman Kanuni (Legiuitorul), de a-l recunoaște pe Ioan Zápolya ca rege al Ungariei și de a-i încredința cîrmuirea sub suzeranitate otomană a unei părți însemnate din fostul regat feudal maghiar, alcătuită din Transilvania, Banat, Partium și din unele regiuni neocupate de Habsburgi, arată preferința inițială a otomanilor pentru introducerea unui regim de autonomie, similar cu cel existent în Moldova și în Țara Românească, definit de încheierea unui legămînt, *ahd*, consemnat în actul *ahdname*, ca și de plata haraciului⁷. Încercarea amînită, de a institui în această

⁵ H. Inalcik, *Ottoman Methods of Conquest*, în „Studia Islamica“, 1954, nr. 2, p. 101, 103—104.

⁶ A. Decei, *Istoria imperiului otoman pînă la 1656*, București, 1978, p. 174. Nu trebuie pierdut din vedere nici efortul financiar pe care-l impunea prezența și întreținerea administrației și a trupelor de ocupație; vezi Gy. Káldy-Nagy, *Szulejmán*, Budapesta, 1974, p. 179 și J. Matuz, *Der Verzicht Süleymans des Prächtigen auf die Annexion Ungarns*, în „Ungarn-Jahrbuch“, vol. 5, 1974—1975, p. 38—45; pentru caracterul limitat al procesului de islamizare, vezi T. Halasi-Kun, *Sixteenth-Century Turkish Settlements in Southern Hungary*, în „Belleleten“, 1964, nr. 109, p. 1—72.

⁷ Pentru semnificația juridică a haraciului și pentru punctul de vedere al dreptului islamic asupra acestei probleme vezi A. Decei, *Tratatul de pace — Sulh-nâme — încheiat între sultanul Mehmed al II-lea și Ștefan cel Mare la 1479*, reeditat în A. Decei, *Relații româno-orientale*, București, 1978, p. 135—139. Pentru pro-

parte a Europei un raport de forțe în favoarea otomanilor, nu s-a dovedit a fi viabilă, în primul rând datorită vecinătății cu Austria, a lipsei unui număr însemnat de partizani ai politicii filoturce și, mai ales, datorită luptelor numeroase pentru ocuparea Transilvaniei și Ungariei purtate de Habsburgi cu forțele grupate în jurul lui Zápolya și sprijinite de sultan. Caracterul mai mult decît precar al suzeranității otomane instituite asupra Ungariei a fost pus în lumina sa adevărată de criza politică declanșată de moartea lui Ioan Zápolya (22 iulie 1540). Aceasta s-a manifestat, pe de o parte, prin ofensiva întreprinsă în Ungaria de trupele trimise de Ferdinand I de Habsburg pentru a impune respectarea prevederilor tratatului secret încheiat la Oradea în 1538, iar pe de altă parte, prin încercarea voievozilor Ștefan Mailath și Emeric Balassa de a introduce Transilvania în sfera politicii habsburgice⁸.

Ațiunea sultanului Süleyman Kanunî de a-l recunoaște, la cererea solilor trimiși la Constantinopol și la intervenția regelui Poloniei⁹, pe copilul Ioan Sigismund ca rege al Ungariei a creat și de această dată, ca de altfel în decursul întregului proces de cucerire a Peninsulei Balcanice, o bază mai amplă pentru intervenția sa în postura de protector și arbitru¹⁰.

Politica inconsecventă dusă de regina Izabella, dornică să se retragă în Polonia și, mai ales, asedierea cetății Buda de către trupele comandate de von Roggendorf constituie condițiile obiective în care otomanii au trecut la realizarea celei de a doua etape de instaurare a dominației lor asupra unor teritorii întinse din Ungaria. Tocmai de aceea, precedat de o parte din armata otomană, sultanul a intervenit în Ungaria pentru a înlătura în persoană orice posibilitate ca cetatea Buda să intre sub stăpînirea Habsburgilor.

Este bine cunoscut faptul că prin expediția din 1541, numită în cronicile osmane *istabur seferi*¹¹ (expediția din tabără), a fost impusă soluția definitivă de rezolvare a situației din Ungaria în favoarea otomanilor și, tot atunci, s-au pus bazele de formare a principatului autonom al Transilvaniei sub suzeranitate otomană. În acest context sînt încă puțin cunoscute urmările pe care le-a avut instituirea unui raport nou de forțe asupra Banatului, deoarece istoriografia s-a preocupat cu precădere de transformările menționate mai sus. Se știe, în primul rând, că în 1541, alături de voievodatul Transilvaniei, Banatul împreună cu cetățile sale cele mai însemnate, și anume: Lipova, Șoimuș, Timișoara, Lugoj și Caransebeș, se număra printre teritoriile pe care le deținea, în calitate sa de supus al lui Süleyman Kanunî, Ioan Sigismund Zápolya, aflat sub tutela mamei sale, regina Izabella. Se mai știe că, paralel cu acțiunea de delimitare a hotarelor și

blema autonomiei Țărilor Române vezi I. Matei, *Quelques problèmes concernant le régime de la domination ottomane dans les pays roumains (concernant particulièrement la Valachie)*, în „Revue des Études Sud-Est Européennes“, 1972, nr. 1, p. 77—78, 74.

⁸ Vezi I. A. Fessler, *op. cit.*, p. 500—514; J. Szalay, L. Baroti, *op. cit.*, p. 60—67; Gy Szekfű, *op. cit.*, p. 38—40; A. Veress, *op. cit.*, p. 93—118; R. Ciocan, *Politica Habsburgilor față de Transilvania în timpul lui Carol Quintul*, București, 1945, p. 140—142, 147—150.

⁹ M. A. Mehmet, *Documente turcești privind istoria României*, vol. I, București, 1976, doc. nr. 21, p. 32: „De asemenea, venind la Pragul fericirii mele și solii sus-numitului crai Ianoș și aducînd o scrisoare de la notabilii de acolo, ei se rugaseră ca crăia să fie acordată fiului lui Ianoș. Întrucît și domnia voastră doriți aceasta, s-a socotit potrivit să i se dea lui ... am dăruit în această privință solilor de acolo împărătescul ahidname și ei au fost trimiși în grabă la locul lor“.

¹⁰ H. Inalcik, *L'empire Ottoman* (raport la primul congres de studii balcanice și sud-est europene de la Sofia, 1966), extras, p. 15; I. Matei, *op. cit.*, p. 77, 78.

¹¹ I. H. Danișmend, *op. cit.*, p. 222—224 și, după acest autor, A. Decei, *Istoria imperiului otoman*, p. 191.

a suprafeței viitorului principat al Transilvaniei, otomanii au trecut la împărțirea atât a domeniilor de exercitare a autorității, cât și a unor posesiuni, între Izabella și cei doi cîrmuritori ai țării, tutorii regelui minor: episcopul Georgehe Utješević, Georgehe Martinuzzi și comitele de Timiș, Petru Petrovici de Suraklin. Alături de unele lucrări¹² care menționează doar acțiunea generală de constituire a principatului Transilvaniei¹³, există totodată și sinteze europene ale istoriei Imperiului otoman, ca și alte câteva scrieri¹⁴ care cuprind o afirmație interesantă în legătură cu problema pusă în discuție. Este vorba de posesiunea și de autoritatea acordată pe această bază de otomani comitelui Petru Petrovici. Astfel, dacă lui Martinuzzi i-au fost atribuite ca posesiuni ținuturile de dincolo de Tisa, împreună cu cetățile Košice, Oradea și Făgăraș, Petru Petrovici ar fi deținut cetatea Timișoara în calitate de *sangeac* (corect *sangeacbei*), așa cum au arătat pe rînd J. Hammer¹⁵, N. Iorga¹⁶, A. Veress¹⁷ și S. Borovszky¹⁸. Din păcate însă, afirmația nu a suscitată pînă acum nici un interes, trecînd cu totul neobservată în historiografie.

De aceea, se impune cu necesitate determinarea sensului, a simburelui de adevăr istoric și a semnificației pe care o asemenea afirmație o poate avea pentru cunoașterea și precizarea etapelor de instaurare a dominației otomane asupra Banatului, în general, și asupra cetății Timișoara și comitatului Timiș, în special. În această ordine de idei trebuie de la început stabilită nu numai o delimitare între accepțiunea reală și accepțiunea acordată de istoricii respectivi noțiunii de *sangeac*, ci, mai ales, trebuie precizată baza documentară care a putut genera afirmația amintită. Astfel, în limba turco-osmană cuvîntul *sangeac* înseamnă în primul rînd *steag*, *drapel*, dar denumește și o unitate administrativă și militară, subdiviziunea a provinciei mari, *eialetul* sau *vilaletul*, care se afla sub cîrmuirea *sangeacbeului*, comandantul tuturor forțelor militare din regiunea respectivă, investit și cu funcții în administrația urbană¹⁹. Deși N. Iorga pune semnul egalității între *sangeac* și calitatea de comandant militar a lui Petru Petrovici²⁰, iar ceilalți autori îl folosesc ca pe un echivalent pentru a desemna o unitate administrativă de sine stătătoare²¹, totuși folosirea termenului se dovedește a fi improprie deoarece nu corespunde realității istorice.

Abia odată cu încorporarea sa, în 1552, în hotarele Imperiului otoman și cu aplicarea sistemului otoman de organizare administrativă, Timișoara devine reședința unui *sangeac*. Din cercetarea izvoarelor narative și documentare cunoscute și utilizate pînă acum de historiografie rezultă că acțiunea otomanilor de a confirma și acorda posesiuni și demnități episcopului Martinuzzi și comitelui Petrovici, realitate consemnată în firmanul trimis la 4 septembrie 1541 reginei Iza

¹² J. Szalay, L. Baróti, *op. cit.*, p. 70; P. Drăgălina, *op. cit.* p. 14; Gy. Szeffü, *op. cit.*, p. 40; R. Ciocan, *op. cit.*, p. 148.

¹³ J. von Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, vol. 2, Pesta, 1832, p. 176; N. Iorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches nach den Quellen dargestellt*, vol. III, Gotha, 1910, p. 13, care preia informația de la S. Szilágyi, *op. cit.*, p. 76—79.

¹⁴ Documentul publicat de S. Szilágyi, *op. cit.*, *loc. cit.*, și prezentat în mod pozitivist în studiul introductiv de la p. 34 l-a dus la aceeași concluzie pe A. Veress, *op. cit.*, p. 189. De la A. Veress ideea a fost preluată de către S. Borovszky, *Temesvármegye. Az ország monográfiája*, Budapest, f.a., p. 326.

¹⁵ J. von Hammer, *op. cit.*, *loc. cit.*

¹⁶ N. Iorga, *op. cit.*, *loc. cit.*

¹⁷ A. Veress, *op. cit.*, *loc. cit.*

¹⁸ S. Borovszky, *op. cit.*, *loc. cit.*

¹⁹ N. Beldiceanu, *Recherche sur la ville ottomane au XVe siècle*, Paris, 1973, p. 55—57.

²⁰ N. Iorga, *op. cit.*, p. 13.

²¹ J. von Hammer, *op. cit.*, p. 176; S. Szilágyi, *op. cit.*, p. 34; A. Veress, *op. cit.*, p. 189; S. Borovszky, *op. cit.*, p. 326.

bella²², este prezentată cam în același fel, cu amănunte mai multe sau mai puține²³. Astfel, Petru Petrovici, care dobândise confirmarea atribuțiilor sale militare decurgând din funcția de *comes Themesiensis et parcium Regni inferiorum Hungariae capitaneus generalis*²⁴, ar fi primit de la otomani dreptul de a stăpâni nu numai cetatea Timișoara cu ținuturile dependente de aceasta, ci și alte cetăți, enumerate cu grijă de către cronicarul Francisc Forgách: „*Themesvarum, Lippam et alia pleraque oppida arcesque cum orientalibus ditionibus et Lugas ac Caransebes finitis Rascianis Danubium*“²⁵. Tocmai mențiunea cuprinsă în câteva izvoare contemporane, după care Petru Petrovici ar fi căpătat la 4 septembrie 1541 ca sangeac cetățile și teritoriile amintite, constituie baza documentară a afirmației puse în discuție.

Credem că lectura atentă și corectă a pasajelor cunoscute și citate până acum²⁶, corectată cu informațiile cuprinse într-un document osman inedit din colecția *Mühimme Defterleri* (Codicile afacerilor importante), emis la Adrianopol în februarie 1545 (zi'l hicce 951)²⁷, poate să aducă precizări noi referitoare la prima etapă de instaurare a dominației otomane asupra Banatului. Din analiza atentă a documentului editat de S. Szilágyi, în *Monumenta Comititalia Regni Transsylvaniae* citat ulterior de N. Iorga, A. Veress, S. Borovszky, rezultă că sultanul i-a acordat lui Petru Petrovici cetatea Timișoara cu ținuturile dependente de aceasta pentru a le stăpâni nu ca sangeac în sens de unitate administrativ-militară, ci cu sangeac (*szancsaksággol*), deci cu steag²⁸. Pentru o asemenea interpretare pledează, deci, nu numai lectura și înțelegerea corectă a textului ca și a fragmentului corespunzător din scrierile lui A. Verancsics²⁹, cunoscut și citat de istoriografie, ci mai ales cuprinsul poruncii adresate în februarie 1545 lui Martinuzzi în numele sultanului Süleyman Kanunî. Astfel, în urma plîngerilor prezentate de solul lui Petru Petrovici, otomanii interveneau în calitate dublă³⁰, de protectori și de arbitri, pentru ca cei din Transilvania să pună capăt

²² Vezi precizările consemnate în raportul de la 26 ianuarie 1542 referitor la desfășurarea dietei întrunite la Tîrgu Mureș, editat de S. Szilágyi, *op. cit.*, doc. nr. XXIV, p. 77, ca și însemnările lui I. H. Danişmend, *op. cit.*, p. 227, făcute pe baza cronicii lui Mustafa Gelalzade, *Tabakat al memalik ve daradjat al mesalik* (Păturile sociale și slujbele în Imperiul otoman).

²³ Versiunea cea mai amplă la Fr. Ghymesî Forgách, *Magyar históriá ja 1540—1572*, ed. F. Majer, în *Monumenta Hungariae Historica, Scriptores*, vol. XVI, Pesta, 1866, p. 2; știri la S. Tinódi, *Erdéli história* ed. A. Szilágyi, în *Régi Magyar Költök Tára*, vol. 3, p. 10, strofa 23, versurile 90—95; A. Sigmianus, *Historia rerum ungaricarum et transylvanicarum ab anno 1490—1606*, ed. Eder, în *Scriptores rerum transylvanicarum*, vol. I, Sibiu, 1800, p. 254; A. Verancsics, *Osszes munkai*, ed. L. Szalay, în *Monumenta Hungariae Historica, Scriptores*, vol. 2, Pesta, 1857, p. 172 și vol. 3, Pesta, 1857, p. 66; N. Istvánffi, *Historia Regni Hungarici, Coloniae Agrippinae*, 1724, Liber XVI, p. 150; Chr. Schesaeus, *Saxonis Transsilvani, Ruinae Pannonicae libri quator*, Sibiu, 1797, p. 38; S. Szilágyi, *op. cit.*, doc. nr. XXIV, p. 77—78.

²⁴ Vezi însemnările unui martor ocular al desfășurării evenimentelor, A. Verancsics, *op. cit.*, vol. 3, p. 66: „*Peter Petrowyth pedig az hadi dologra vigyazzon és oltalmazza, titeket jegyverrel minden ellensigtól ki titeket ben tana, mig az király fia megnövekedik*“.

²⁵ Fr. Ghymesî Forgách, *op. cit.*, p. 2.

²⁶ A. Verancsics, *op. cit.*, vol. 2, p. 172; A. Sigmianus, *op. cit.* p. 254; S. Szilágyi, *op. cit.*, p. 78.

²⁷ Arh. St. București, colecția Microfilme Turcia, rola I, c. 69 (Başbakanlık Arşivi Istanbul, Mühimme Defterleri, doc. nr. 12.321).

²⁸ S. Szilágyi, *op. cit.*, p. 78: „*Quod castrum Temeswar cum suis pertinentiis Petro Petrowith Sua Majestas ad possidendum szancsaksággol (igy) dedit*“.

²⁹ A. Verancsics, *op. cit.*, vol. 2, p. 172: „*Eo die allatum est vexillum domino Petrowith*“.

³⁰ Această acțiune a fost consemnată în firmanul trimis de Süleyman Kanunî reginei Izabella la 4 septembrie 1541.

amestecului lor în posesiunile primite mai înainte cu brevet împărătesc (*berât-i hümüyün*) de către comitele de Timiș. Așadar, simultan cu stabilirea la 4 septembrie 1541 a hotarelor viitorului principat al Transilvaniei, în firmanul trimis reginei Izabella, „cetatea Timișoara împreună cu satele și cu cîmpurile care-i aparțin”³¹ au fost acordate, urmîndu-se uzañele convenite, lui Petru Petrovici de Surakiin, numit de Ioan Zápolya încă din 1534 comite de Timiș³². De altfel, întotdeauna în ceremonialul otoman sangeacul, respectiv steagul reprezentînd însemnul demnității sau rangului acordat de sultan³³, însoțea în mod obligatoriu diploma sau brevetul împărătesc care consfințea numirea, confirmarea sau avansarea într-o funcție. Deși rămîne încă necunoscut textul beratului imperial în virtutea căruia Petru Petrovici, acel *Petro bei* amintit în actul din februarie 1545, dobîndea stăpînirea asupra cetății Timișoara, dispunem totuși de elementele principale pentru a reconstitui atît sfera de exercitare a autorității comitelui de Timiș, cît și procesul de instaurare a dominației otomane asupra Banatului. Dacă unele izvoare menționează faptul că în septembrie 1541 Petru Petrovici stăpînea o serie de cetăți însemnate din Banat, datele cuprinse în documentul amintit reduc pentru moment posesiunile comitelui de Timiș la cetatea Timișoara și la pertinențele sale. Fără a modifica, aparent, o veche stare de lucruri, deoarece Petru Petrovici, în calitate sa de rudă a regelui Ioan Zápolya, deținea demnitatea de comite de Timiș încă din 1534, confirmată ulterior de dieta întrunită în 1540 la Rákos, beratul împărătesc trimis la 4 septembrie 1541 marchează în timp începutul procesului treptat de cucerire a Banatului de către otomani. Acțiunea de confirmare a unei demnități vechi, deținută de partizanul cel mai constant al politicii de alianță cu otomanii, dobîndește o semnificație deosebită în condițiile constituirii cîșletului Buda. Ocuparea fostei capitale a regatului feudal maghiar, împreună cu instituirea în această regiune a unei noi forțe politice și militare, care a înlocuit numai în parte vechea autoritate, dispărută la 1526, definesc începutul primei etape de instaurare a dominației otomane asupra Banatului. Luptele purtate de Habsburgi pentru ocuparea Transilvaniei și Ungariei, existența unui rege copil, contestat de o parte a nobilimii și avînd mereu nevoia de ajutor politic și militar, ca și, nu în ultimul rînd, orientarea politică a comitelui Petru Petrovici, reprezintă împrejurările obiective în care Süleyman Kanunî a căutat să reglementeze în calitate de arbitru și protector situația Transilvaniei și a Banatului. Este firesc, deci, ca în momentul dispariției de facto a regatului maghiar acțiunea de instaurare a relațiilor de dependență și de investitură, definitorii pentru prima etapă a procesului de cucerire otomană, să se fi desfășurat în mod simultan atît pentru Transilvania, cît și pentru Banat, fiind consemnate în două acte diferite emise la 4 septembrie 1541. Acest transfer al relațiilor de dependență, ca și de autoritate, pe seama Imperiului otoman, care continuă un drept și un obicei din vremea regalității maghiare, explică noua investitură dobîndită de Petru Petrovici, precum și intervenția sultanului, la cererea comitelui de Timiș, în litigiile acestuia cu nobilimea transilvăneană, generate atît de acțiunea de extindere ilegală a posesiunilor sale, cît și de orientarea sa filoturcă.

1545 februarie (951 z'î hicce), Edirne.

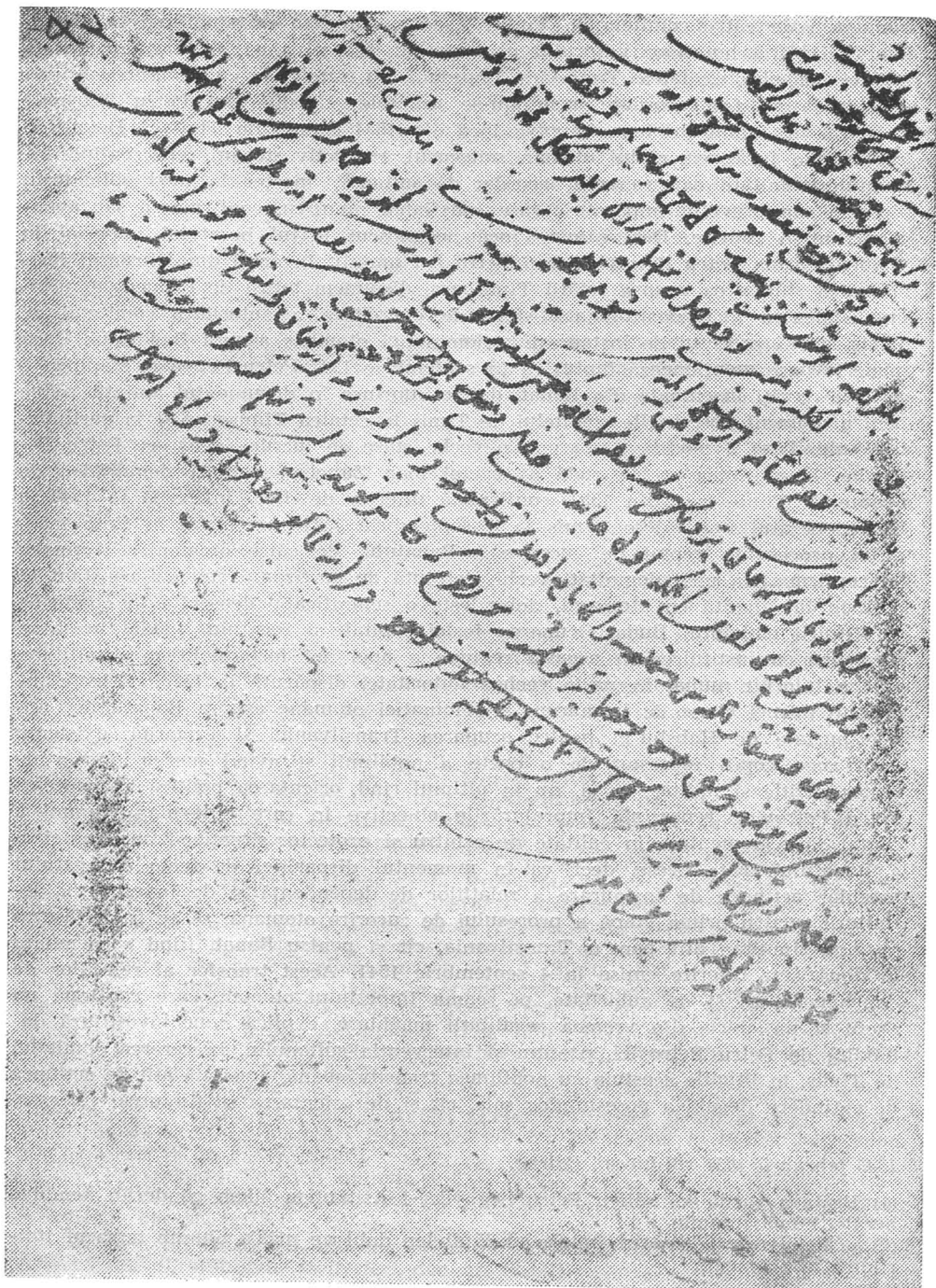
(1) Brataya yazıla ki hâliya Petru beğ yüce-i Asitânîma âdem gönderüb kendüye berât-i hümâyûnumle

(2) virilen yerleri tassaraf itmeğe ol cânibden dahl ve nizâ'a olunub tassaraf itdirildügi 'arz itmeğin

³¹ Arh. St. București, colecția Microfilme Turcia, rola 1, cadrul 69.

³² *Récai nagy lexikona*, vol. XV, Budapesta, 1922, p. 407.

³³ Pentru însemnele rangului de sangeacbei, ca și pentru însemnul care însoțea în general un berat împărătesc, vezi articolul TUG la M. Sertoglu, *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, Istanbul, 1958, p. 322—323.

- (3) imdi Dimişkar kal'ası ve ona tâbi' olan karyeler ve mezra'lar isbat tarikle ve ric'at elinde olub
 (4) berât-î hümâyûnumda dahi kayd olmuştur buyurdum ki ona mezgüre berât-î şerifimle ta'yin olunan yerlere kimseneyi
 (5) dahl ve taarruz itdirmiyessin ve berâtına muhalif dahl ve nizâ'a edinleri
 (6) men' ve def' idesiz şöyle bilesin
 — yazildi

Arh. St. Bucureşti, colecția Microfilme Turcia, rola 1, cadrul 69 (Başbakanlık Arşivi Istanbul, Mühimme Defterleri, doc. nr. 12.321).

Traducere :

Să se scrie Fratelui¹ dat fiind că beiful Petru², trimițînd acum om la Inalta mea Poartă, a raportat că (oameni) din acea parte³, amestecîndu-se și contestîndu-i posesiunea asupra locurilor, care i-au fost acordate prin diplomă împărătească, s-au instăpînit (asupra lor). Astfel și în diploma mea împărătească a fost consemnat faptul că, prin intermediul restituirii ca și prin confirmare, cetatea Timișoara împreună cu satele și cu ogoarele care-i aparțin se află în stăpînire sa. Poruncesc ca nimeni să nu încalce și să nu tulbure locurile, care i-au fost acordate sus numitului cu diploma mea ilustră și să-i alungați și să-i înlăturați pe cei care, nesocotind diploma (mea) se amestecă și provoacă tulburări. Așa să știți.
 S-a scris.

¹ Este vorba de Gheorghe Utješonović, Martinuzzi.

² Petru Petrovici de Suraklin, comite de Timiș.

³ Este vorba de Principatul autonom al Transilvaniei.

RESUMÉ

Le processus d'inclusion du Banat dans les frontières de l'Empire ottoman est encore trop peu connu. C'est dans cette direction que l'auteur orientât son étude en employant les sources narratives et documentaires ottomanes introduites dernièrement dans le circuit scientifique.

On prouve ainsi, malgré les affirmations antérieures, que l'annexion du Banat à la nouvelle unité administrative ottomane — *eyalet* Timișoara — s'est réalisée de façon sinieuse et en beaucoup de temps.

PRÉCIS

It is but a little known the process of Banat's inclusion into the borders of the Ottoman Empire. The authoress, by directing her research to this course, has made use of Ottoman narrative and documentary sources that were only lately introduced in the scientific circulation. It is, as such, proved, despite the up to now assertions, that joining of Banat to the new Ottoman administrative unit — *eyalet* of Timișoara — was windingly and for a long time done.

TEORIE ȘI PRACTICĂ ARHIVISTICĂ

Considerații privind valoarea documentar-istorică a documentelor create în domeniul juridic și necesitatea perfecționării indicatoarelor termenelor de păstrare (masă rotundă) (I)

ȘTEFAN HURMUZACHE — Serviciul Arhive Administrative, Culturale și Feudale: Stimati colegi, urmărind să susținem propuneri cât mai judicioase cu privire la documentele ce trebuie păstrate permanent la instituțiile din domeniul justiției pentru a li se face acestora propuneri concrete de modernizare a indicatoarelor termenelor de păstrare, un colectiv stabilit de conducerea D.G.A.S. a analizat evoluția istorică a instituțiilor din domeniul justiției, fondurile închise și deschise pe care le dețin, vechimea documentelor din fondurile acestora, cantitățile în m.l. pentru a ne da seama de spațiile de depozitare pe care le ocupă la creator și la noi, corelate cu interesul științific și deci cu interesul pentru ce trebuie păstrat permanent.

Au fost studiate documentele care au caracter permanent în momentul de față, cele propuse să se păstreze pe termen lung la instituțiile creatoare pînă la expirarea acestuia. Colectivul a ajuns la următoarele concluzii:

I. Instituțiile din domeniul justiției, tribunalele, judecătoriile și notariatele crează mari cantități de arhivă, ponderea avînd-o documentele instanțelor judecătorești și de notariat (între 9 000 și 18 000 dosare pe an de către o singură instanță). Ca urmare, spre exemplu la Judecătoria sectorului 3 din capitală se află peste 1 000 m.l., la sectorul 6, 1 200 m.l., în județul Gorj cca. 540 m.l., la județul Suceava la sfîrșitul anului 1985 existau peste 1 500 m.l. repartizați în 33 fonduri. În județul Buzău aproximativ 1 000 m.l. În ceea ce privește notariatele situația este diversă după cum ne sugerează datele de la notariatul municipiului București, unde sînt 242 m.l., de la județul Iași, unde la reședință și la Pașcani există cca 180 m.l. Iar la județul Cluj notariatul județean și cele locale de la Dej și Turda însumează 3 000 m.l., aparținînd unor fonduri închise și deschise create începînd cu secolul al XIX-lea pînă în anul 1985.

II. Datorită evoluției societății românești instituțiile judecătorești, prin legile de organizare a activității judecătorești din anii 1865, 1894, 1907, 1925, 1938, 1947, 1952 și 1968 au avut diferite structuri și arii teritoriale de competență, documentele create de-a lungul celor două secole, precum și cele cu vechime foarte mare, din evul mediu, cuprinse în dosare ca probe, dețin informații deosebite, valoroase pentru cercetarea istoriei naționale și a istoriei dreptului în special. Așa sînt documentele care relevă activități politice, de stat, alegeri parlamentare și locale, manifestări și contradicții sociale, de la nemulțumiri, proteste și răscoale pînă la revoluții și edificarea noilor orînduiri sociale. Multe documente reflectă realizarea reformelor, aspecte ale dezvoltării economice, înființări de firme, relații juridice și economice ale firmelor cu statul, între ele sau cu cetățenii, falimente etc. De asemenea, alături de documentele din dosarele penale prezintă importanță cele din dosarele civile cu toată diversitatea lor cazuistică privind statutul civil al persoanelor, drepturile și revendicările lor și alte acțiuni. Pentru toate motivele de mai sus, în funcție de condițiile de păstrare de care au dispus, Direcția Arhivelor Centrale și unele filiale au preluat în depozitele lor, fonduri din domeniul justiției, le-au sistematizat în depozite cu destinație specifică. Preluările cuprind perioada 1831—1950, uneori pînă la anii 1962, 1968 sau 1975. Desigur, materialul preluat s-a aflat în diferite stadii de organizare și subliniem că spre beneficiul științei ele au fost fondate, ordonate, selecționate și inventariate de arhiviștii noștri.

III. Starea de organizare a fondurilor rămase la instituțiile creatoare se află în diferite faze. În general se acordă atenție inventarierii la zi a arhivei administrative, cea specifică fiind considerată ca inventariată, avînd drept instrument de evidență de bază registrul general al dosarelor. Selecționarea însă este rămasă în urmă și trebuie să stea în atenția noastră pentru că: fondurile vechi sau mai noi închise nu sînt în majoritatea cazurilor inventariate și selecționate la creatorul și păstrătorul lor; în unele cazuri, cum s-a petrecut la sectorul 3 din capitală, selecționarea dosarelor s-a făcut indiferent de perioada în care s-au creat documentele după indicatoarele termenelor de păstrare recente (menționăm că procedeul nu este greșit); de regulă selecționarea la instanță se aplică mecanic potrivit termenelor de păstrare și numai la dosare după argumente juridice izvorite din nevoile practice, minimalizîndu-se criteriul valorii istorice și de cercetare științifică ulterioară. De aceea există pericolul ca în viitor în depozitele Arhivelor Statului să intre numai mape de sentințe, opise, registre etc., care nu oferă cercetătorului reconstituirea tabloul veridic al unor fapte din trecut.

Această trăsătură, care se întîlnește destul de des trebuie să ne atragă luarea aminte pentru stăpînirea fenomenului instruind comisiile de selecționare iar reprezentanții Arhivelor Statului să fie prezenți la lucrările acestora, să cunoască cu ajutorul organelor superioare din aceste instituții, ceea ce trebuie pentru a se putea orienta asupra dosarelor care prin informațiile lor economice, sociale, politice, culturale și de altă natură pot avea valoare documentară, chiar dacă termenul lor de păstrare a expirat.

Ținînd seama că operațiunea de selecționare este lăsată de regulă în seama arhivarilor-registratori sau a personalului de secretariat, se impune cu strictețe ca arhiviștii să verifice lucrările de selecționare după registrul general al dosarelor poziție cu poziție și nu prin sondaj pentru a avea certitudinea că se vor aplica ambele criterii, al valorii practice și al valorii documentar-istorice.

Specialiștii susțin că din punct de vedere juridic selecționarea în interiorul dosarelor nu este posibilă pentru un timp îndelungat, deoarece ar duce la descompletarea lor de elemente de procedură care ar face imposibilă înțelegerea unor evenimente juridice sau istorice petrecute. Considerăm că în etapa actuală de creare a arhivei și de aplicare a Indicatorului termenelor de păstrare, în procesul selecționării la creator, ei au dreptate. Pentru o bună perioadă de timp această măsură de prevedere, corectă, trebuie luată în considerare și de noi, urmînd ca într-un viitor, legat de mai mulți factori, cum ar fi natura activităților juridice, care mai pot determina prescrierea apelării la dosarul procesual ca unitate juridică, logic constituită în temeiul procedurii legale, să decidem momentul în care fondul intră în depozitele noastre și cît vom face selecționare în interiorul dosarelor. După experiența F.A.S. județul Arad expusă și în articolul tov. A. Căcioară în „Revista Arhivelor“, nr. 2/1985, p. 169 și următorul în care se abordează limpede selecționarea în interiorul u.a. la fonduri închise înainte de 1950—1952 rezultă că se pot elimina pînă la 35% din actele ce intră în compunerea dosarelor. Atunci întreaga responsabilitate și competență ne vor reveni.

IV. Evoluția indicatoarelor la Ministerul Justiției, Procuratura R. S. România și la Tribunalul Suprem arată interesul pentru o organizare cît mai bună a documentelor pe grupe de probleme și o reducere continuă a numărului actelor cu termen de păstrare permanent. Exemplificăm: în 1958 Indicatorul de la Ministerul Justiției avea 256 grupe de documente din care 140 cu t.p.; în 1966 Indicatorul termenelor de păstrare cuprindea 165 poziții cu 67 permanente, iar în 1971 existau 293 grupe cu 126 permanente. În 1972 s-a alcătuit un alt instrument de lucru cu 280 grupe dintre care 116 erau permanente. După patru ani de aplicare, timp în care s-au preluat importante fonduri cu profil juridic la unitățile D.G.A.S. Ministerul Justiției a alcătuit un Indicator complex pentru tribunale, judecătoria, notariate, colegii de avocați, birouri colective de asistență juridică și laboratoare de expertiză criminalistică. Întreaga problematică a fost exprimată în 303 poziții cu 64 grupe de documente t.p. (din care 33 pentru aparatul central al Ministerului Justiției și 31 pentru cel exterior). Indicatorul din 1979 după care ne orientăm și noi astăzi în activitate însumează 292 poziții. Din cele 60 dosare comune tuturor unităților numai 17 sînt permanente; din cele 101 dosare administrative specifice administrației centrale 17 sînt cu T.P.; de la materialele preconstruite tot pentru administrația centrală sînt cu T.P. 2 din 20 poziții. La capitolul III-dosare specifice instanțelor judecătorești cu T.P. sînt 4 din 31 iar la materialele preconstruite cu T.P. 7 din 18. În ceea ce privește no-

tariatele există cu T.P. 14 din 20 poziții. Colegiile de avocați, colectivele de asistență juridică și laboratoarele de expertiză criminalistică creează, împreună, 5 dosare permanente dintr-un total de 40.

Din consultarea specialiștilor rezultă că termenele de păstrare au la bază termenele de prescripție, texte de legi și criterii statornicite în practica judiciară îndeosebi cerințele organelor de anchetă care revendică păstrarea documentelor și după expirarea termenelor de prescripție fiindu-le necesare pentru motivarea recursurilor în supraveghere, pentru recuperarea prejudiciilor, verificări ulterioare ș.a.

Prin urmare, avem 49 cu T.P. din 292 de poziții. Tendința este limpede și cu toate acestea mai există posibilități de perfecționare a termenelor de păstrare și de reducere a unora prevăzute la Permanente.

S-a conturat cu argumentele analizate de noi, necesitatea reducerii: 1) de la P. la 90 de ani categoriile de documente: dosarele de personal, caracterizări de personal, de stare disciplinară, de obligații militare, statele de retribuții, dosarele privind mișcarea personalului ș.a.; 2) reducerea termenelor de păstrare pentru categoria documentelor specifice judecătorești privind statutul civil al persoanelor sau la acelea prin care s-au aplicat pedepse pecuniare; 3) reducerea termenelor pentru unele materiale preconstituite.

Cu acest prilej s-au exprimat opinii favorabile ca documentele din categoria dosarelor enumerate mai sus să rămână în păstrarea creatorilor și să nu mai fie preluate la Arhivele Statului după 30, respectiv 20 de ani, așa cum se prevede în Decretul 472/1971, atunci când se preiau fondurile fie în D.A.C. fie la filiale.

Nu vom reține atenția cu date privind fiecare poziție întrucât în propunerile de modificări către Ministerul Justiției și Procuratura R. S. România vom aduce argumentele necesare.

Alte categorii de documente au primit termene care nu au acoperire ca valori peste timp cum sînt: registrele de evidență a unor documente, dosarele de personal, registrul carnetelor de muncă, registrul de dactilografie a unor documente, actele de retribuție, registrul informativ ș.a.

V. Colegiile de avocați și colectivele de asistență juridică creează cantități mici de arhivă și nu avem observații. De asemenea, laboratoarele de expertiză criminalistică. În acest domeniu se impune să știm câteva probleme cu caracter metodologic pe care le-a pregătit tovarășa Elena Ciucă de la Filiala București.

VI. Avînd în vedere unele documente preconstituite, rolul lor și cantitatea care se creează, se impune un studiu atent asupra oportunității utilizării lor în forma actuală:

1) Este vorba de registrul general al dosarelor și registrul informativ. Anticipiez că se propune îmbunătățirea primului cu rubrica mișcarea dosarului pentru a desființa registrul informativ care reflectă de fapt numai această mișcare. În cazul în care organele în drept acceptă propunerea va trebui să se primească avizul de la forurile ce se ocupă de raționalizarea documentelor tipizate și apoi să se asigure aplicarea lui; unele filiale consideră că acceptarea propunerii ar ușura activitatea personalului muncitor și ar duce la economisirea hîrtiei și a spațiului de depozitare al instanțelor; să se impună completarea tuturor datelor în rubricile registrului general de dosare care ține loc de inventar. Considerăm că acest „terfelog“ (registrul informativ) cum îl numesc în practica curentă instanțele este necesar pentru a evidenția piesele noi aduse la dosare de avocați, de părți etc., avînd un caracter practic imediat. Folosirea Registrului general de dosare în acest scop, pentru fiecare dosar în parte ar duce la deteriorarea lui și ca urmare nu l-am mai putea folosi noi, Arhivele Statului, ca instrument de evidență, cu rol de inventar permanent.

2) Ar fi necesară îmbunătățirea conținutului registrului opis alfabetic al instanțelor de judecată prin adăugarea rubricilor: nr. sentinței și data rămînerii definitive a sentinței. Registrul ar deveni astfel un instrument eficient de regăsire a tuturor informațiilor referitoare la cauză sau dosar.

VII. Este necesar, de asemenea, să supunem atenției organelor în drept să revadă utilitatea constituirii mapelor de sentințe ordonate pe nr. de dosar. Acestea, prin modul de creare, sînt incomplete fie pentru că nu le cuprind și pe cele din dosarele cu termen permanent, fie pentru că în momentul selecționării dosarelor sentințelor nu au mai fost extrase sau nu au mai fost introduse în mapa cu sentințe de care aparțineau. Noi propunem renunțarea la constituirea lor.

VIII. Am dori să știm părerea dv. în legătură cu necesitatea ca unitățile din domeniul justiției să introducă practica de a păstra în unitățile arhivistice (sentințe, actele autentice notariale etc.) exemplarul 1 (sau 2 după caz) al actului original dactilografiat și numai următoarele să se înmîneze părților. Astfel se vor evita situațiile, uneori nesoluționabile, legate de cercetarea și eliberarea de copii de pe această categorie de documente.

O mențiune specială se cuvine notariatelor. Documentele create de notariatele de stat pe lângă valoarea lor practică de garanție de drept constituie o sursă primară de exprimare a relațiilor juridice între membrii societății într-o anumită etapă.

După cum ne relevă și indicatoarele recente din domeniul justiției, pentru notariate, la majoritatea pozițiilor lui se prevede T.P. Una din concluziile pe care am desprins-o din analizele profesionale este ca documentele notariale să se păstreze la unitățile notariatului de stat, daț fiind regimul lor de folosire în administrația de stat și în rezolvarea mulțimii de cereri ale cetățenilor ca și lipsa noastră de personal. Este oportun să luăm în depozitele noastre numai fondurile închise.

O altă concluzie rezultată este legată de faptul că se poate face selecționare în dosarele conținând actele și lucrările referitoare la primiri în depozit de înscrisuri, documente și valori care au T.P., precum și în documentele cărților funciare și în dosarele de ipotecă, privilegiu și orice alte sarcini reale pînă la valoarea de 1.000.000 lei constituite înainte de 15 august 1947, care, potrivit Decretului 336 din 22 noiembrie 1948 se consideră radiate de drept. În aceeași situație ar fi și dosarele de intabulare, înscrierile privind dreptul de uzufruct, uz și abitațiune care ar trebui păstrate numai un timp prestabilit după moartea beneficiarului sau dosarele pentru înscrieri provizorii, de exemplu notările privind minoritatea ce ar putea fi eliminate după 18 ani de la constituirea dosarului.

Rugăm filialele care au argumente convingătoare să le supună dezbaterilor noastre. Sîntem de acord ca în timpul selecționării să se dea atenția necesară documentelor care constituie izvoare istorice cum sînt: cele privind reformele agrare, naționalitatea, măsurile discriminatorii, momentele istorice, istoricul cărții funciare și al cadastrului funciar, personalitățile ș.a.m.d.

PARTEA A II-a. PROCURATURILE

După cum se știe Procuratura R. S. România și unitățile sale au fost înființate prin legea nr. 6 din 19 iunie 1952 și au fost reorganizate corespunzător etapei noi de dezvoltare a societății românești și organizării teritorial-administrative prin Legea nr. 60 din 26 decembrie 1968.

Procuraturile creează cantități moderate de arhivă.

Fondurile procuraturilor se află în depozitele lor și au caracter închis, în cazul documentelor create de cele raionale sau locale a căror activitate s-a încheiat în anii 1959, 1960 sau 1968, și deschise în cazul procuraturilor județene și locale nou înființate odată cu reorganizarea teritorial-administrativă sau a acelor de la procuraturile regionale și raionale ce își continuă activitatea în reședințele județene sau unde sînt procuraturi locale.

Documentele create sînt ordonate pe fonduri, inventariate la zi și selecționate în limita expirării termenelor de păstrare cu excepția Procuraturii generale unde se activează pentru îmbunătățirea situației.

Procuraturile au inventare pentru dosarele rezultate din activitatea administrativă și registrele de intrare pentru dosarele de cauze penale. Dosarele de cercetare penală de la procuraturi nu au valoare documentar-istorică întrucît la ele se găsesc de fapt doar urmele dosarelor; dosarul propriu-zis ce se constituie trimițindu-se la instanțele de judecată; dosarele din care rezultă că nu s-a săvîrșit o infracțiune se elimină ca fiind fără valoare practică. Urma dosarului trimis în instanță se elimină potrivit nomenclatorului indicator din 1983 în funcție de durata condamnării prevăzute de codul penal pentru infracțiunea săvîrșită. Această prevedere creează greutate în selecționare deoarece procurorii nu menționează pe dosare durata condamnărilor, iar comisia de selecționare nu poate parcurge numărul de dosare pentru a stabili eliminarea după 10 sau 15 ani. În această situație s-a introdus practica selecționării tuturor dosarelor la termenul maxim de 15 ani. Cred că pentru situația de mai sus putem fi de acord cu procedul.

Indicatoarele termenelor de păstrare sau nomenclatoarele-indicatoare ale Procuraturii au evoluat datorită amplificării activității instituției spre o diversificare a dosarelor cît și a termenelor de păstrare. Spre exemplu, în actualul nomenclator-indicator figurează 13 categorii de termene de păstrare cu 1, 2, 3, 5, 10, 15, 20, 25, 30, 50, 90 de ani, permanent și în limitele termenului de prescripție. Faptul implică crearea aceluiași număr de inventare pe fiecare an. Pornind de la această constatare reală împărtășim opinia că ar trebui să ne limităm în toate aceste instrumente orientative de lucru, care au și caracter de acte normative, la 8 categorii de termene: 3, 5, 10, 15, 30 și 90 ani plus cele permanente și în limitele termenului de prescripție.

Totodată, față de nomenclatorul din 1981 care conținea 71 poziții cuprinse în 5 capitole, în 1983 nomenclatorul-indicator al termenelor de păstrare conține 108 poziții cuprinse în 11 capitole. Practica și experiența unor procuraturi locale au condus filialele noastre la propunerea de a se comasa unele capitole după cum urmează :

— Capitolul IV să cuprindă și capitolul VIII privind activitatea de primire în evidență și de rezolvare a propunerilor, sesizărilor, cererilor și plîngerilor cetățenilor.

— Capitolul VI să includă și capitolele V și VII pentru că au legătură cu munca de personal.

— Capitolele IX și X să conțină, în funcție de specificul muncii de secretariat și contabilitate pozițiile Capitolului XI care se propune a fi desființat.

Dacă în 1980 nomenclatorul-indicator al Procuraturii era alcătuit pe părți structurale, cel din 1982 este întocmit pe activități de procedură care oferă posibilitatea să se concentreze la un loc documentele referitoare la aceeași problemă. Apreciind preocuparea pentru perfecționarea modului de constituire a dosarelor propus de filiale vom supune Procuraturii generale oportunitatea lor.

După cîte se poate observa dorința noastră este de a stimula o serie de propuneri menite să : 1) perfecționeze activitatea noastră profesională cunoscînd mai profund problemele de metodologie din domeniul constituirii arhivelor de justiție și 2) să putem oferi unităților socialiste centrale, după corelarea propunerilor, soluții concrete pentru o grupare continuu mai bună a documentelor și fixarea termenelor de păstrare în așa fel încît să se țină seama și mai mult de criteriul valorii istorice. Iată de ce vă invităm la dezbateri.

ȘTEFAN MIHAI CEAUȘU — Filiala Arhivelor Statului Suceava : Importanța istorică și documentară a documentelor cu caracter permanent create și deținute de instituțiile judecătorești este determinată de prezența informațiilor de natură politică, economică, socială, culturală etc. În afară de sublinierea acestei idei propunem să stea în atenția specialiștilor și reducerea termenelor la cîteva categorii de documente.

Ansamblul documentelor păstrate în arhivele instituțiilor judecătorești (tribunale, judecătoria, notariate) a atras de timpuriu atenția cercetării științifice, în special a celei istorice și implicit pe aceea a Arhivelor Statului, care vor deveni, în timp, păstrătoarele acestor documente, datorită bogăției, complexității și diversității informației pe care o conțin.

Instituțiile judecătorești județene și locale, dețin o cantitate însemnată de documente provenite fie din activitatea proprie, fie de la unele instanțe desființate (de exemplu la nivelul județului Suceava am totalizat la sfîrșitul anului 1985—33 de fonduri cu peste 1500 m.l. arhivă). Din totalul cantității deținute de instituțiile judecătorești peste o treime o reprezintă documentele cu caracter permanent, dar datorită neexpirării celor 20 de ani de la crearea lor (conform art. 18 din Decretul 472/1971, republicat în 10 decembrie 1974), sau reținerii lor de creator ca documente necesare rezolvării unor lucrări curente (cum este cazul în județul Suceava al cărților funciare create, unele în deceniul șapte al secolului al XIX-lea, dar care sînt în uz încă și azi, Arhivele Statului pot prelua spre păstrare și punere în circuitul științific între o cincime și o pătrime din documentele permanente.

În cadrul documentelor permanente create de instituțiile juridice ce au ființat pînă la restructurarea organizării judecătorești din iunie 1952¹, vom deosebi mai multe categorii de documente permanente ce poartă amprenta specifică instituției și a perioadei istorice cînd au fost create.

¹ Legea nr. 5 din 19 iunie 1952 pentru organizarea judecătorească, publicată în „Buletinul Oficial al R.P.R.„ nr. 31 din 19 iunie 1952.

Astfel, documentele permanente rămase de la tribunale județene, anterioare anului 1950, sînt grupate așa după cum am amintit în două categorii distincte: acte administrative și acte procesuale.

În categoria actelor administrative intră acele dosare care relevă organizarea, funcțiile instituțiilor din acest domeniu, istoria lor.

Marea categorie a actelor procesuale poate fi și ea divizată în mai multe categorii.

Luînd în discuție categoria actelor procesuale de natură politică, alfit de solicitate în cercetarea istorică contemporană, vom constata că aici intră, în general, dosarele electorale, conținînd liste electorale, manifeste, reclamații, corespondență etc. referitoare la pregătirea și desfășurarea alegerilor pentru cameră, senat, parlament ș.a., dosarele conflictelor de muncă și dosarele referitoare la infrațiunile de încălcare a art. 11 din legea pentru păstrarea liniștii publice (Legea Mirzescu), a legii siguranței statului etc., în care se găsesc valoroase informații referitoare la mișcarea muncitorească și socialistă, la activitatea P.C.R. Această categorie de documente permanente o găsim în arhivele create de fostele tribunale județene, foarte puțin la judecătoria și deloc la notariate.

Documentele permanente de natură economică create de tribunale cuprînd dosarele și registrele cu acte referitoare la înscrieri de firme, înscrierea unor drepturi miniere (în zonele montane ce au asemenea exploatare, cum este cazul fostului Tribunal al județului Cîmpulung Moldovenesc), falimente, ipoteci, aplicarea legilor de reformă agrară, sabotaje economice (mai ales în perioada celui de-al doilea război mondial și de trecere la edificarea noii orînduirii socialiste) ș.a. Actele referitoare la natura, starea și circulația proprietății funciare, a celei locative și mobile, la executări silite, la asanarea datoriilor agricole, conform legii conversiunii etc., sînt specifice judecătoriilor și notariatelor.

În categoria documentelor de natură socială create de tribunale și judecătoria le-am putea încadra pe acelea din dosarele antrenate în procesele civile și penale.

Dezvoltarea orînduirii socialiste, ridicarea nivelului de conștiință al cetățenilor, întărirea democrației socialiste, organizările administrative ale teritoriului țării din 1952 și 1968, precum și schimbările corespunzătoare în legislație au făcut necesară și perfecționarea organizării judecătorești.

În privința documentelor cu caracter permanent rămase după acești ani de la tribunalele populare, de la judecătoria și tribunalul județean, în urma selecționărilor succesive ce au fost făcute pînă acum, se impun cîteva observații. Astfel, categoria documentelor cu caracter administrativ a continuat și va continua pînă la zi, să dețină o pondere scăzută, sub aspect cantitativ în totalul permanentelor față de documentele de judecată. De exemplu, la nivelul Tribunalului popular al raionului Rădăuți în anul 1965, din 2,80 m.l. documente permanente cele cu caracter administrativ (inclusiv registre) reprezintă 0,60 m.l.

Totodată notăm că, în afara tomurilor cu sentințe în materie de drept civil sau penal, în rîndul actelor de judecată cu caracter permanent categoria documentelor de drept civil este preponderentă față de cele de drept penal.

Mentînînd același exemplu al Tribunalului raionului Rădăuți, în același an pe lîngă 0,90 m.l. tomuri de sentințe, avem 1 m.l. documente de drept civil și doar 0,20 m.l. documente de drept penal.

Dacă în domeniul penal au fost reținute doar dosarele în care s-au pronunțat pedepse privative de libertate între anumite limite, conform nomenclatorului Ministerului Justiției din 10 ianuarie 1980, în domeniul de drept civil au fost reținute foarte multe dosare referitoare la statutul civil al persoanelor, acțiunile în revendicare și alte acțiuni reale. Din cercetarea conținutului acestora rezultă că aceste documente au mai mult un caracter practic, în caz de redeschidere a speței, și mai puțin istorico-documentar și de aceea ar putea fi scoase din categoria documentelor cu termen de păstrare permanent.

Documentele, acum permanente, privind acțiunile de revendicare și alte acțiuni reale ar trebui și ele analizate în raport cu termenul de prescriere.

DAN NEGULEASA — Filiala Arhivelor Statului Gorj: În conformitate cu legile de organizare a justiției în județul Gorj au funcționat și creat arhivă, pe lîngă Tribunalul județean Gorj, judecătoriile rurale (de pace) Tg. Cărbunefi, Novaci, Peșteana-Jiu, Brădiceni, Turceni, Hurezani, Roșia de Amaradia, Bibești, Ocol I și Ocol II Tg. Jiu și Judecătoria Mixtă Tg. Jiu.

În conformitate cu legile pentru reorganizarea justiției din anul 1952 pe teritoriul județului Gorj au funcționat tribunalele raionale populare Tîrgu Jiu, Novaci și Tîrgu Cărbunefi și notariatele Tg. Jiu, Novaci și Tîrgu Cărbunefi.

Această formă organizatorică a existat pînă în anul 1960 cînd, prin Decretul din 10 octombrie 1960, Tribunalul și Notariatul din Novaci se desființează, sarcinile fiind preluate de către instituțiile similare din orașele Tîrgu Jiu și Tîrgu Cărbunestî.

În această formă organizatorică au funcționat unitățile aparținînd Ministerului Justiției din județul Gorj, pînă în anul 1968 cînd prin reorganizarea administrativă petrecută în acest an s-au înființat Tribunalul județean Gorj, două judecătoriai locale cu sediile în orașele Tîrgu Jiu și Tîrgu Cărbunestî, un notariat județean cu sediul în orașul Tîrgu Jiu și un notariat local cu sediul în orașul Tîrgu Cărbunestî.

De menționat că arhivele create de instituțiile aparținînd Ministerului Justiției ce au funcționat pe teritoriul județului Gorj pînă în anul 1975 au fost preluate în depozitele filialei, în prezent aceste fonduri fiind, în totalitate, ordonate, inventariate și selecționate, excepție făcînd Tribunalul județului Gorj care deține arhivă de la data reînființării sale, 1968.

În prezent cele cinci unități ce funcționează pe teritoriul județului Gorj au în depozitele de arhivă o cantitate de 540 m.l. din care 85 m.l. aparțin notariatelor.

Această arhivă este ordonată, pe ani și număr de dosar și socotită ca inventariată, inventarul constituindu-l registrul general.

Arhiva notariatelor este selecționată la zi, iar cea a judecătorilor doar parțial, o cantitate de 360 m.l. fiind neselecționată.

Selecționarea documentelor deținute de aceste unități s-a efectuat pe baza termenelor de păstrare prevăzute în indicatoarele emise de Ministerul Justiției.

Studiind indicatoarele termenelor de păstrate emise de Ministerul Justiției, în special cele din anii 1976 și 1980, am constatat o preocupare statornică din partea ministerului pentru perfecționarea continuă a indicatoarelor, atît în ceea ce privește conținutul și importanța documentelor, cît și rezolvarea cerințelor practicii juridice.

Considerăm că pentru stabilirea termenelor de păstrare a documentelor s-au luat în seamă, prin excelență, criteriile juridice izvorîte din nevoile practice, minimalizîndu-se importanța istorică peste timp. Din această cauză unele categorii de documente, susceptibile de a fi incluse în categoria celor ce fac parte din Fondul Arhivistic Național sînt prevăzute cu termene de păstrare sub valoarea lor istorică. În această categorie sînt dările de seamă și situațiile statistice păstrate la instanță (10 ani), dosarele privind starea legalității în județ, informările privind activitatea instanțelor, lucrările de generalizare a practicii judecătorești, privind activitatea de prevenire, de conlucrare cu procuratura și miliția etc.

Prin aplicarea mecanică a prevederilor indicatoarelor termenelor de păstrare la nivelul instituțiilor locale, există pericolul ca, prin minimalizarea importanței istorice și științifice a acestor categorii de documente, la un moment dat, în depozitele Arhivelor Statului să intre de la instituțiile judecătorești într-o proporție covârșitoare doar mape de sentințe, opise, registre, condici și altele asemenea lor, lipsind documentele de valoare care ar permite cercetătorului să descopere și să reconstituie elemente specifice perioadei.

Practica preluării documentelor de la instanțele de judecată de către filiala noastră a demonstrat că acest pericol este un fapt.

În afară de cele arătate mai sus aduc ca argument al păstrării lor permanente faptul că aceste categorii de documente din totalul documentelor create de o instanță de judecată într-un an reprezintă sub un procent.

Studiul acestor indicatoare ale termenelor de păstrare a scos în evidență și existența unor situații opuse celei de mai sus, cînd unor documente li s-a dat o importanță mare pe baza unor criterii izvorîte din nevoile muncii practice, prevăzîndu-li-se termene de păstrare care nu au acoperire valorică deplină.

În această categorie putem enumera registrele de evidență a documentelor secrete de stat, dosarele personale, registrul de evidență a carnetelor de muncă, planul forțelor de muncă, opusul alfabetic al personalului din nomenclatura ministerului, registrul de dactilografieri a documentelor secrete, actele de retribuție, registrul informativ, registrele opise alfabetice și altele.

Pentru activitatea noastră viitoare supunem atenției sugestia ca în viitoarele indicatoare cu termene de păstrare ce vor fi emise, Arhivele Statului să recomande ca pentru instanțele locale de judecată să se diversifice categoriile dosarelor de judecată ale căror termene de păstrare să fie stabilite în funcție de valoarea informațiilor.

De asemenea, indicatorul să rețină atenția comisiilor de selecționare a arhivei ca în permanență, în procesul selecționării, să aibă în vedere reținerea dosarelor care prin informațiile conținute prezenta valoare documentar-istorică indiferent de termenul lor de păstrare fixat sau expirat.

Din cercetările întreprinse pe documentele create de judecătoria și în urmărirea modului de constituire a arhivei ne-am conturat o serie de concluzii care ne îndreptătesc să supunem atenției câteva propuneri :

1. Necesitatea comasării unor unități arhivistice administrative preconstituite prin renunțarea la registrul informativ și îmbunătățirea rubricății registrului general.

În prezent registrul general al dosarelor conține următoarele rubrici : numărul dosarului, data, numărul actului de sesizare și organul care-l trimite, numele și prenumele părților, natura cauzei (civilă -penală), obiectul și lucrări ulterioare ; iar registrul informativ are ca rubrici : numărul dosarului, numele părților și mișcarea dosarului.

Comparând rubricile celor două registre, constatăm că din cele trei rubrici ale registrului informativ, două se regăsesc în registrul general al dosarelor. De aici și propunerea ca prin introducerea în registrul general al dosarelor a rubricii „mișcarea dosarului“ se poate renunța la registrul informativ. Noul registru general al dosarelor, cu rubricăția : numărul dosarului, data, numărul actului de sesizare și organul care-l trimite, numele și prenumele părților, natura cauzei (civilă-penală), obiectul, mișcarea dosarului și lucrări ulterioare, conține absolut toate informațiile celor două registre și, în schimb, contribuie la ușurarea activității personalului muncitor, economisește hârtie și spațiu de depozitare.

2. Îmbunătățirea conținutului registrului opis alfabetic al instanțelor de judecată. În prezent acesta are ca rubricăție : numele și prenumele părților, numărul dosarului și natura cauzei. Prin adăugarea rubricilor : numărul sentinței și data rămînerii definitive a sentinței, acesta ar avea următoarea rubricăție : numele și prenumele părților, natura cauzei (civilă, penală și cauza), numărul dosarului, numărul sentinței și data rămînerii definitive a sentinței și ar fi o sinteză a datelor referitoare la dosarul respectiv, un instrument facil și eficient în regăsirea tuturor informațiilor referitoare la cauză sau dosar.

Rubricăția propusă ar economisi timp și efort, ar elimina cercetarea celorlalte registre pentru obținerea informațiilor practice solicitate de activitatea de zi cu zi a instanțelor de judecată.

3. Să se renunțe la actuala practică a constituirii mapelor pe număr de dosar, în momentul selecționării dosarului, și să se impună procedeul folosit pentru constituirea mapei pe număr de sentință, adică în anul creării actului.

În prezent, practic, mapele ordonate pe număr de dosar sînt lipsite de utilitate, deoarece prin însuși modul lor de creare sînt incomplete.

Munca de îndrumare și control doar la cele două judecătoria existente în județul Gorj ne-a pus în fața mai multor situații.

Prima, întîlnită la ambele judecătoria, a arătat că mapele ordonate pe număr de dosar sînt incomplete, deoarece acestea se alcătuiesc prin extragerea sentințelor din dosarele supuse selecționării și ordonarea lor după an și număr de dosar. De la bun început acest procedeu exclude prezența în aceste mape a hotărîrilor din dosarele cu termen de păstrare permanent ce nu sînt supuse selecționării.

Diversitatea termenelor de păstrare și anii diferiți cînd s-a efectuat selecționarea a condus la judecătoria Tg. Cărbunești la adoptarea unei soluții mai facile, dar care nu răspunde criteriilor arhivistice din practica arhivelor judecătorești, de creare a mapelor pe numere de dosare ordonate după ani și termene de păstrare.

De aici o multitudine de mape de sentințe ce îngreunează regăsirea sentinței.

De asemenea, s-a mai constatat că din aceste mape lipsesc numeroase sentințe, fie că acestea în momentul selecționării dosarului nu au mai fost extrase din dosar, fie că după reținerea lor în urma selecționării dosarului nu au mai fost introduse în mapa cu sentințe de care aparțineau.

Prezentul procedeu ni se pare a avea numeroase inconveniente fiind greoi, cu volum sporit de muncă și ineficient pentru scopurile în care a fost conceput.

De aceea mai sigur, util, normal și eficient ni s-ar părea ca prin dactilografiera unui exemplar în plus din sentință, mapa cu sentințe ordonate după număr de dosar să se constituie ca și mapa cu sentințe ordonate după număr de sentință, în momentul soluționării cauzei prin emiterea hotărîrii judecătorești.

toarești. În acest fel și aceste mape ar fi complete și s-ar evita operațiunile ulterioare de extragere a sentințelor din dosarele supuse selecționării, de reordonare și legare periodică a acestor mape pe parcursul selecționării documentelor.

4. Să se introducă obligativitatea pentru creatorii de arhivă din ramura justiției ca aceștia să rețină și să păstreze în unitățile arhivistice sentințe, acte autentice notariale etc. exemplarul 1, 2 sau 3, după caz, al actului original dactilografiat, iar următoarele să se înmîneze părților. În acest fel se vor evita foarte multe situații neplăcute, uneori nesoluționabile, legate de cercetarea sau emiterea unor copii de pe această categorie de documente.

CONSTANTIN CONDREA — Filiala Arhivelor Statului Dimbovița: Pentru a ne da seama de valoarea documentelor judecătorești voi prezenta câteva date despre fondurile create și păstrate de instanțele din județul nostru, despre starea de organizare a acestor fonduri și instrumentele de evidență pentru regăsirea informației, precum și câteva opinii privind documentele care au termen permanent dar trec la categoria cu termen lung de păstrare în arhivele acestor organizații.

Istoria Tribunalului județului Dimbovița începe cu anul 1831 sub numele de Judecătoria județului Dimbovița. În anul 1857 își schimbă numele în Tribunalul județului Dimbovița, funcționând sub această denumire pînă la reorganizarea de la începutul anilor '50 cînd au luat ființă tribunalele raionale.

În anul 1968 odată cu punerea în aplicare a noii organizări administrative a țării se reînființează tribunalele județene.

Arhiva din perioada 1831—1950 a fost preluată de Filiala Arhivelor Statului județul Dimbovița. În prezent tribunalul deține numai arhiva din perioada 1968—1985, în cantitate de 34 m.l.

Judecătoria Tîrgoviște a luat ființă în anul 1868 în virtutea legii de organizare a judecătoriilor de plasă. În anul 1879 pe temeiul noii legi de organizare judecătorească își schimbă denumirea în judecătoria de ocol, în 1894 în judecătoria de pace, în 1908 în judecătoria rurală de ocol, iar prin legea din 1925 în judecătoria mixtă, denumire sub care funcționează pînă în anul 1950. Această instanță a păstrat fondul Judecătoria Tîrgoviște care împreună cu documentele Tribunalului raional Tîrgoviște (1868—1985) măsoară cca. 800 m.l. Partea de fond pentru anii 1868—1950 se află în prezent la Filiala Arhivelor Statului Dimbovița cu excepția unei părți a actelor autentice din perioada 1866—1950. Cel de al doilea fond închis este Judecătoria Pucioasa. Documentele au fost create de judecătoria de pace înființată în anul 1894 care și-a continuat activitatea prin Tribunalul raional Pucioasa organizat în 1950 pînă în anul 1962 cînd s-a desființat raionul.

Arhiva din anii 1894—1950 este preluată de Filiala Arhivelor Statului Dimbovița. Mai multe fonduri s-au păstrat în arhiva Judecătoriei Găești care crează documente odată cu apariția judecătoriei de ocol, înființată în virtutea legii din 9 martie 1879.

Fondurile pe care le-a deținut au fost: 1. Judecătoria Găești (anii extremi 1950—1985, cantitatea 420 m.l.); arhiva din anii 1879—1950 este preluată la Filiala Arhivelor Statului Dimbovița; 2. Tribunalul Snagov, fond închis: anii extremi 1950—1962, cantitatea 7 m.l.; 3. Tribunalul Domnești, fond închis, anii extremi: 1950—1962 cantitatea 5 m.l.; 4. Tribunalul Topoloveni, fond închis anii extremi: 1950—1962, cantitatea 7 m.l.; 5. Tribunalul Răcari, fond închis, anii extremi: 1950—1968, cantitatea 12 m.l.; 6. Judecătoria Titu, fond închis (instituția a fost înființată în anul 1908 ca judecătoria rurală, devine în 1950 tribunal raional, iar din anul 1968 pînă în anul 1978 cînd este desființată funcționează ca judecătoria).

O parte a arhivei de la început pînă în anul 1950 se află la Filiala Arhivelor Statului Dimbovița. La Găești a rămas arhiva din anii 1950—1978, în cantitate de 120 m.l.

Referitor la starea de organizare a fondurilor juridice înainte de aplicarea primului indicator (nu tratăm problema arhivei contabile, administrative etc. care în prezent este reglementată de prevederile Decretului 472 și de indicatoarele în vigoare), este cunoscut faptul că dat fiind specificul documentelor juridice acestea au fost ordonate cronologic pe ani și în ordinea crescîndă a numerelor de dosar. Nu s-au efectuat practic selecționări. În timpul ocupației germane din primul război mondial o cantitate relativ mare de arhivă juridică a fost distrusă prin incendiu. Fondurile judecătorești sau părți de fond, închise sau deschise (16 judecătoria din județ, Tribunalul județean, Curtea cu jurați, Avocatura statului și Parchetul Tribunalului Dimbovița, (anii 1831—1952), au fost preluate de Filiala Arhivelor Statului Dimbovița în perioada 1952—1979 în diferite stadii de organizare. La filiala noastră au fost ordonate, selecționate și inventariate de către arhiviști. După apariția indicatorului din 1958 s-a trecut la crearea nomenclaturii

rului pentru arhiva contabilă și administrativă, cea juridică utilizând în continuare aceleași instrumente specifice de evidență (registru general de dosare, opise alfabetic etc.). Primele selecționări s-au făcut abia în anul 1971.

În prezent selecționările se fac periodic în concordanță cu obligațiile ce decurg din legislația în vigoare, iar ordonarea s-a realizat în totalitate.

Tipurile de documente create și păstrate în prezent la judecătorii și tribunalele sint cele specificate în indicatorul termenelor de păstrare. Nu s-au semnalat alte categorii de documente care să nu se regăsească în indicator.

Instrumentele de evidență și regăsirea documentelor juridice folosite în prezent — registrul general de dosare, opis alfabetic al părților din dosare, registrul informativ etc. sint considerate satisfăcătoare în practica evidenței juridice și considerăm că acestea sint cele mai operative și sigure în ordonarea pe ani și număr de dosare în păstrarea și folosirea (regăsirea) documentelor proprii, dată fiind cantitatea mare de dosare care se creează anual.

Pentru toate mijloacele de evidență proprii acestor instituții trebuie să cunoaștem regulamentul pentru funcționarea judecătorilor, tribunalelor județene, tribunalului municipiului București și tribunalelor militare, nr. 1227 din 18 octombrie 1969, București.

Selecționarea documentelor cu termen expirat s-a făcut pe baza indicatoarelor termenelor de păstrare în vigoare, juriștii consultî considerînd, sub aspect juridic cît și practic, că actualele termene de păstrare sint judicios concepute atît în privința celor temporare cît și a celor permanente.

În acest context considerăm că actualul indicator corespunde din punct de vedere arhivistic sarcinilor și obligațiilor ce revin Arhivelor Statului pe linia preluării, păstrării și valorificării documentelor cu termen permanent.

În privința acelor categorii de documente cu termen de păstrare permanent sau cu termene lungi de păstrare care ar putea fi păstrate la creator, opinîm că din prima categorie nu este cazul să preluăm materialele preconstituite de evidență — dacă facem evidența proprie — sau colaterale lor specifice sistemului — care deși au termen permanent sint utile numai în depozitele unităților judecătorești. Celelalte documente juridice cu caracter permanent (dosare cu pronunțări pedepse pe termene lungi sau cu moartea, dosare civile, revendicări, divorțuri, filiație, înfier, sentințe judecătorești) odată preluate în depozitele noastre vor avea inventare arhivistică, deci alt regim de evidență. Cele preconstituite devîn inutile. În acest sens după opinia noastră, ele pot fi păstrate în continuare ca un sistem suplimentar de evidență dar mai economică ar fi selecționarea acestora în cazul preluării pentru păstrarea permanentă în depozitele noastre. În acest caz materialele preconstituite de evidență, utile la creator și inutile la noi, ar putea fi păstrate temporar în funcție de situații (permanent la creator, temporar pentru Arhivele Statului). Daț fiind că în general problema preluărilor fondurilor judecătorești este puțin realizabilă la nivelul filialelor, din lipsă de spațiu nu propunem modificarea termenelor de păstrare sub rezerva ca, în cazul preluărilor, cu excepția opisurilor alfabetică, celelalte categorii de registre de evidență să poată fi studiate și eventual selecționate în cadrul filialei.

Dacă avem în vedere că la alte organizații statele de plată nu mai au termene permanente de păstrare propunem ca acestea și toate documentele de personal (carnete de muncă, dosare personale, lucrări de personal, caracterizări profesionale, acte referitoare la starea disciplinară, obligații militare etc.) să fie prevăzute cu termene temporare de păstrare.

Dacă se va elabora un nou indicator pentru justiție propunem să fie sistematizat pe probleme așa cum a fost conceput cel din 1958 (probleme directorii, administrativ-gospodărești, planificare, contabilitate etc.).

În problema documentelor secrete de stat cu termen de păstrare 20 ani (C.S.) nu este clar de cînd se aplică termenul, de la primirea sau constituirea documentelor sau după ce își pierd caracterul de secret ?

Pentru simplificarea instrumentelor de evidență juridice considerăm că registrul general de dosare și cel informativ pot fi unificate.

AURICA RĂDUCANESCU — Filiala Arhivelor Statului Constanța: Experiința noastră relevă un raport ce există între istoria instituției, fondarea arhivistică, selecționarea și termenele de păstrare prevăzute de indicatoare.

Este un fapt știut că arhivele instanțelor judecătorești întregesc, alături de arhivele altor instituții tabloul general al unei epoci. Transformările ce au avut loc în țara noastră în organizarea instanțelor judecătorești au făcut ca anul 1952, cînd s-a produs reorganizarea de fond a acestora, să fie acceptat ca limită

cronologică pentru primele preluări de fonduri arhivistice în depozitele Filialei Arhivelor Statului Constanța. Au fost aduse astfel în depozite documentele judecătorești cu caracter permanent create în teritoriu pînă la această dată. În ultimul timp s-a trecut la preluarea de documente din perioada 1952—1968, anul 1968 marcînd și reorganizarea instituțiilor judecătorești. În prealabil au fost executate lucrările de selecționare și inventariere cerute de prevederile Decretului nr. 472/1971, republicat în 1974, astfel încît asupra acestor fonduri arhivistice urmează a se face în viitor selecționarea în interiorul unităților arhivistice pe măsura pregătirii pentru microfilmare (operațiuni ce nu fac obiectul expunerii de față).

Se mai află însă la instanțele din județul Constanța o cantitate însemnată de arhivă: 800 m.l. din care 440 m.l. parțial selecționată și 260 m.l. neselecționată, cea mai mare parte din aceasta din urmă fiind creată în ultimii ani și cu termenele de păstrare neexpire. Dat fiind faptul că volumul de documente cu caracter temporar de păstrare este destul de mare, pe de o parte datorită cauzelor numeroase de mică importanță ce se judecă iar pe de alta numărului ridicat de acte ce se creează pentru fiecare proces în parte, problema selecționării acestor arhive rămîne în continuare pe primul plan. În urma muncii de îndrumare și control făcută la unități de justiție prezentăm câteva probleme și unele greutăți legate de selecționarea arhivelor de la instanțe.

În privința modului de lucru se observă tendința de a se acorda mai multă atenție dosarelor judecătorești pentru care se întocmesc periodic lucrări de selecționare spre deosebire de dosarele denumite administrative care numai la insistențele noastre repetate sînt inventariate și selecționate deși o parte dintre acestea reflectă organizarea, evoluția și activitatea instanței.

Folosirea ca inventare a registrelor generale de dosare creează greutăți la verificarea lucrărilor de selecționare prezentate filialei deoarece în unele cazuri obiectul dosarului este redat sumar — uneori numai prin numărul articolului din codul penal, situație ce face să nu se poată verifica nici încadrarea corectă la termenul de păstrare respectiv. Alteori, neținîndu-se seama că soluționarea definitivă a unui dosar depășește anul de început al acțiunii judecătorești, se propun pentru selecționarea din arhivă dosare cu termenul neexpirat.

De asemenea, în materie de organizare a arhivelor nu se face delimitarea fondurilor arhivistice fie din faza selecționării, fie în momentul inventarierii documentelor rămase în urma selecționării și care se pregătesc pentru preluare în depozitele filialei. La aceasta a contribuit și faptul că fondurile arhivistice ale mai multor instanțe desființate au fost preluate de o singură instituție continuatoare și în decursul timpului dosarele s-au distrus ori s-au amestecat. Pentru rezolvarea situației a fost necesară intervenția noastră directă și de durată, stabilindu-se care sînt fonduri închise cum este cazul unor tribunale raionale și care își continuă activitatea încă de la forma inițială de judecătorie de ocol.

În privința indicatorului întocmit de Ministerul Justiției pentru dosarele penale, termenele de păstrare au fost stabilite după pedeapsa aplicată și nu după natura infracțiunii*, fapt ce impune verificarea la fața locului a dosarelor susceptibile a fi reținute permanent (deși au termen temporar de păstrare) deoarece prin împrejurările în care s-a comis fapta, prin autorul faptei sau prin aceea că reflectă o stare generală de lucruri, un dosar — chiar și atunci cînd nu se referă la o cauză deosebită — poate prezenta importanță pentru cercetarea viitoare. Se va ține seama dacă este vorba de o personalitate cunoscută, fie și pe plan local. Instanțele tind în schimb să păstreze permanent dosarele de delapidări și cele ce privesc Legea 18, cauze care în sine, ca și unele crime (omucideri), nu oferă informații majore.

În legătură cu documentele pentru care indicatorul stabilește caracter permanent, considerăm că unele registre constituie numai instrumentele de evidență și de lucru la instanțe atîta timp cît creează și folosesc dosare de cauze. Odată selecționate majoritatea dosarelor (ca urmare a expirării termenelor de păstrare) aceste registre sînt mai puțin utilizate. Așa sînt registrele informative și cele depunere în executare a hotărîrilor penale care cuprind date cu privire la mersul dosarului pînă la soluționarea sa definitivă și ar putea fi trecute de la grupa permanent la o durată temporară de păstrare. De altfel, aceste registre au fost completate în mod diferit de la o perioadă la alta, au unele rubrici necompletate și unele date scrise în creion iar starea lor fizică lasă mult de dorit.

* Legat de stabilirea termenelor de păstrare, diferențiat, pe categorii de infracțiuni, vezi și: Al. Matei, *Selecționarea arhivelor instanțelor judecătorești*, în „Revista Arhivelor”, nr. 1, 1962, p. 92—101.

Pentru cauzele civile se întilnesc în indicator în mod expres, în afară de prevederile generale legate de modul de soluționare, doar trei poziții dintre care, la aceea care privește acțiunile în revendicare, sintem de părere că în cazurile de bunuri imobiliare termenul de 30 de ani poate fi transformat în permanent (așa cum este situația în practica materială) și cum de altfel procedează și instanțele care rețin dosarele de judecată pentru transmiterea de bunuri imobile.

Din categoria dosarelor administrative, în legătură cu termenele de păstrare prevăzute de indicator, facem o singură propunere: aceea de a fi trecute la permanente pozițiile care cuprind planuri de muncă, dările de seamă anuale cu privire la starea legalității din județ, informările asupra activității de judecată a instanțelor care acum au termen de 3 ani; în prezent sînt permanente numai dările de seamă și analizele cuprinzînd datele statistice; acestea sînt însă cifrice și mult prea succinte.

Problemele ivite în munca de selecționare a arhivelor de la instanțele judecătorești sînt rezolvate odată cu verificarea lucrărilor ce ne sînt prezentate. Scopul principal al selecționării fiind însă păstrarea documentelor permanente, o atenție deosebită trebuie acordată acelor ce urmează a fi aduse în depozitele Arhivelor Statului. În acest sens criteriul principal trebuie să fie conținutul lor informațional. Deși în cantitate mai mică, dosarele administrative răspund mai bine acestei cerințe, ele sintetizînd activitatea desfășurată de instanțe. În ceea ce privește materialul judecătorec permanent acesta, în cea mai mare parte, are mai mult valoare practică pentru folosul instituției și deservirea solicitanților putînd fi lăsat la unitatea creatoare și păstrat numai o perioadă îndelungată de timp. În arhiva judecătorească propriu-zisă, creată după anul 1952 (pentru perioada anterioară selecționarea a fost făcută), se întilnesc în număr mare cauze de mică importanță. Stabilirea dosarelor care urmează să fie preluate în depozitele noastre poate fi făcută numai de arhiviști.

De asemenea, în vederea preluării este necesar să se stabilească în mod uniform ce instanțe își continuă activitatea sub o nouă formă. La Constanța se apreciază că tribunalul popular al orașului continuă activitatea judecătorei urbane iar tribunalul județean a trecut și prin forme de tribunal regional, curtea de apel fiind un fond închis. Judecătoriile de ocol rurale sau mixte rămîn tot fonduri închise acolo unde nu a funcționat un tribunal popular raional.

Pe lîngă aprecierile de ordin teoretic, selecționarea arhivelor judecătorești rămîne o problemă de ordin practic, pentru care colaborarea îndeaproape cu instanțele, precum și experiența de la celelalte filiale constituie un real folos.

TUDOR RĂȚOI — Filiala Arhivelor Statului Mehedinți: Doresc să prezint cîteva observații legate de valoarea documentelor și de unele prevederi ale indicatorilor de termene din domeniul justiției.

Din capul locului se impune precizarea că fiind vorba de prevederile indicatorilor cu termene de păstrare, documentele avute în vedere sînt, în general, cele create de la punerea acestora în aplicare și, în special, cele din ultimii 15—20 de ani, în privința cărora trebuie efectuate judecăți de valoare pentru a se stabili apartenența sau nonapartenența lor la Fondul Arhivistic Național și, implicit, pentru a se întreprinde măsurile corespunzătoare.

În ceea ce privește fondul documentar mai vechi, admitem că el a parcurs în esență unele din operațiile esențiale de prelucrare arhivistică, fie că se află sau nu în depozitele Arhivelor Statului.

De asemenea, este necesară precizarea că, dincolo de specificul strict și de subordonare, ramurii justiției i s-au circumscris nu numai instituțiile judecătorești și notariale, ci și procuraturile, întrucît avem de-a face cu probleme și constatări asemănătoare, aplicate unor genuri de documente relativ asemănătoare și de o importanță istorico-documentară ce nu mai trebuie subliniată.

În ordinea enunțată, în primul rînd se impune o apreciere de principiu, și anume că de la punerea în aplicare a indicatoarelor termenelor de păstrare, în comparație cu alte ramuri de activitate justiția a înregistrat — pe domeniile menționate — un număr însemnat de asemenea instrumente de lucru. Aceasta evidențiază o preocupare statornică din partea Ministerului Justiției și a Procuraturii pentru o perfecționare continuă a indicatoarelor, în consens cu conținutul și importanța documentelor, cu cerințele practicii juridice și, adesea, cu cele documentar-istorice. Sub raportul documentar-istoric rezultatele nu au fost însă întotdeauna pe măsura necesităților.

Parcurgînd indicatoarele care au operat de-a lungul timpului, se poate constata că acestea au determinat o delimitare evidentă între principalele două categorii de documente create de instituțiile juridice: 1) pe de o parte documentele

administrativ-financiare, pe de altă parte 2) documentele judecătorești și notariale propriu-zise. A doua categorie dă cea mai importantă cantitate de documente care, prin specificul și conținutul lor, au reținut în mod prioritar atenția organelor de specialitate.

În raport cu această situație, criteriile care au prezidat stabilirea termenelor de păstrare a documentelor au fost prin excelență juridice. S-au avut în vedere mai puțin criteriile social-politice sau sociologice, care emană din anumite genuri de documente, susceptibile să intre în Fondul Arhivistic Național. În consecință, pentru asemenea genuri, inclusiv în ultimele indicații, s-au prevăzut termene de păstrare, după opinia noastră, sub valoarea lor istorico-documentară.

La instanțele judecătorești, de pildă, ultimul indicator — ediția 1980 — stipulează între dosarele specifice și pe cel format din dările de seamă și situațiile (formularele) statistice păstrate la instanță pentru care se prevede termenul de 10 ani. De asemenea, se constituie, potrivit indicatorului și nomenclaturului, dosare privind starea legalității în județ; dosare conținând informații asupra activității instanțelor; lucrări de generalizare a practicii judecătorești; lucrări privind activitatea de prevenire; lucrări privind activitatea de conlucrare cu procuratura, miliția și alte organe etc. — pentru toate prevăzându-se termenul de păstrare de 3 ani.

La procuraturile locale și județene, pentru care din 1974 și până în 1983 s-a pus în aplicare șase nomenclatoare-indicatori, se creează o serie de genuri de documente semnificative pentru activitatea acestei instituții, prevăzându-se a se păstra de la 1 la 5 ani, respectiv: dările de seamă, informările și analizele la nivelul conducerii procuraturilor; documente centralizatoare și de sinteză privind supravegherea generală și specială; informații și referate către organele județene de partid; evidența cauzelor cu prejudicii mai mari de 50.000 lei; analiza activității de recurs; sesizări adresate organelor de miliție; plângeri, reclamații, sesizări adresate organelor de miliție; plângeri, reclamații, sesizări, propuneri, note critice adresate unităților locale de procuratură; cauze penale importante și cauze referitoare la cetățenii străini etc.

Exemplele enunțate învederează că dacă în genere se face o distincție netă între documentele administrativ-financiare și cele specifice, distincție care este dictată de conținut și nu influențează în sens restrictiv genurile de păstrare permanente oferite de prima categorie, o discriminare tot atât de evidentă, dar de alt ordin, se resimte și în interiorul celei de-a doua categorii, atunci când este vorba despre documente cu un caracter sintetic mai mult sau mai puțin întins. Așa cum s-a văzut, datorită indicatoarelor, la nivelul instituțiilor locale valoarea acestor documente este minimalizată prin limitele generate de termenele de păstrare. Aplicate mecanic, asemenea termene pot deveni dăunătoare, întrucât pot conduce la situația ca la un moment dat în Arhivele Statului de la instituțiile justiției să intre într-o proporție covârșitoare dosare cu mape de sentințe, opise, registre, condiți și altele asemenea. Vor lipsi documentele cu valoare sociologică, documentele care ar permite să se vadă toate fețele unei statistici, să se reconstituie elementele din tendințele, mentalitățile și atmosfera unei epoci etc. O totalizare de sentințe nu va avea niciodată un grad de pertință rezonabil în raport cu sinteza rezultată din comentariul sau analiza organului de specialitate pe marginea unor fenomene sociale și care face din judecătoria, procuratură și notariat instituții vii, părți din însăși viața societății.

Aceste aprecieri sînt valabile și pentru unele documente create de notariatele de stat cum sînt lucrările de statistică a activității notariale (termen 10 ani în indicatorul ediția 1980) sau dosarele succesoriale. Prima categorie este asimilabilă exemplelor enunțate mai sus. În ceea ce privește dosarele succesoriale, în indicatorul ediția 1976 acestea au avut termen de păstrare permanent în timp ce în indicatorul din 1980 termenul s-a redus la 10 ani. Reducerea operată pare să fie dictată de rațiuni practice, însă ea nu anulează întrebarea dacă un certificat de moștenitor și o încheiere pot să ofere imaginea integrală a unei succesiuni, așa cum ea ar putea rezulta dintr-un dosar, format din mai multe piese, care uneori ele însele au valoare intrinsecă mai mare decît procedura ce le-a reclamat.

Cele semnalate îngăduie, credem, observația că deși de-a lungul timpului în ramura justiției s-au succedat mai multe indicații, pentru anumite genuri de documente prevederile clar exprimate în termenele de păstrare corespunzătoare n-au însemnat, implicit, și cele mai bune soluții.

Este, evident, de domeniul actualității necesitatea perfecționării lor, care pe lângă schimbarea unor termene de păstrare, ar putea să implice și o definire

mai exactă și concretă a genurilor de documente, în special la nivelul instituțiilor locale. În acest sens, de pildă, pentru procuraturile județene nomenclator-indicatorul din 1983 a remediat unele neajunsuri.

Pe de altă parte, se impune măsura ca arhiviștii, să confere împreună cu specialiștii din domeniul justiției regimul de păstrare permanentă acelor documente care îl merită. Se impune ca în practica arhivistică Arhivele Statului să procedeze la o extindere și în raporturile cu organizațiile socialiste a prevederilor art. 48, lit. „b” din „Normele tehnice”, potrivit cărora la selecționarea documentelor judecătorești, pe lângă celelalte criterii care stau la baza acestei operațiuni, trebuie să se țină seama și să fie exceptate de la eliminarea documentele de sinteză referitoare la aspecte social-politice relevante pentru o anumită perioadă istorică. Avem de-a face tocmai cu acel criteriu care impune prezența și verificarea la fața locului de către organele competente ale Arhivelor Statului a unităților arhivistice propuse pentru selecționare, urmînd să se decidă de la caz la caz.

COLOMAN OSZOCZKI — Filiala Arhivelor Statului Maramureș : Cu acest prilej doresc să aduc în discuție unele criterii privind stabilirea valorii istorico-documentare a actelor, categorisirea lor și păstrarea aceluia care prin informațiile lor contribuie la cunoașterea aprofundată a frământărilor sociale din trecut, la satisfacerea unor interese politice, economice, sociale, culturale și practice de actualitate.

Literatura de specialitate consemnează mai multe principii și criterii bine conturate care vin în ajutorul specialiștilor în vederea stabilirii valorii documentelor din trecut și a fixării termenelor de păstrare pentru diferitele categorii de acte din prezent și viitor.

Dintre criteriile care stau la baza aprecierii valorii documentelor, conținutul informațional al documentelor este criteriul primordial dar pe lângă acesta mai putem enumera și altele ca : evenimentele sau împrejurările istorice în timpul cărora au fost create documente, vechimea emitentului sau creatorului, valoarea practică și juridică, integritatea materialului sau criteriul volumului de documente păstrat ș.a.

Cu ocazia stabilirii valorii documentelor în cadrul filialei căreia îi aparțin trebuie să ținem cont și de realitatea istorică din județul Maramureș, și probabil că și în multe alte județe din țară situația este la fel ; pentru mari perioade de timp dinaintea celui de al doilea război mondial, nu avem documente.

De asemenea, nu putem să trecem cu vederea frecvența solicitare a documentelor create de instanțele judecătorești la sala de studiu.

Analizînd din acest punct de vedere documentele create în decursul deceniilor de instanțele judecătorești, putem sublinia că aceste instituții au creat și creează și în prezent o mare cantitate de documente cu valoare istorico-documentară inegală, care însă ne dau informații specifice pentru studiul frământărilor și transformărilor sociale prin care a trecut țara noastră în ultimul veac și jumătate.

Dublarea în cursul deceniilor a cantităților de documente a ridicat probleme deosebite cu privire la depozitarea și conservarea acestor documente. Conform ultimelor analize întocmite la cele patru instanțe judecătorești de pe teritoriul județului Maramureș, cantitatea de arhivă creată se ridică la cca. 1.400 m.l. cuprinzînd anii 1877—1985, din care doar a șasea parte poate fi considerată inventariată și selecționată în întregime, iar cca. 35% din cantitatea respectivă încă nu a fost supusă selecționării.

Urgentarea selecționării acestor arhive, în sensul reținerii pentru păstrare permanentă a valorilor și a eliminării hîrtilor fără valoare, ridică problemă și în prezent specialiștilor care lucrează în aceste domenii.

Ministerul Justiției a fost printre primele organe centrale care a luat măsurile necesare în vederea ordonării și inventarierii materialelor arhivistice, create anterior apariției indicatoarelor cu termene de păstrare, prin elaborarea Instrucțiunilor 28/j încă în anul 1955. Nu peste mult timp în anul 1958 a fost elaborat și primul indicator prin care s-a încercat stabilirea valorii documentare a diferitelor categorii de acte, dintre care multe considerate importante din punct de vedere istorico-documentar, dar după părerea noastră mai cu seamă al practicii juridice. Odată cu apariția primului indicator pentru instanțele judecătorești se rețin pentru păstrare permanentă numai acele categorii de documente cărora legiuitorul le-a fixat a priori acest regim. Pentru documentele create anterior introducerii indicatoarelor cu termene de păstrare a actelor instituțiile judecătorești s-au ghidat și se ghidează în materie de selecționare după termenele stabilite de

ulterior de legiuitor. În acest caz aprecierea valorii documentare și reținerea documentelor permanente cade nu numai în sarcina comisiilor de selecționare din instituțiile respective, ci și în sarcina comisiei de selecționare din cadrul filialei Arhivelor Statului.

În legătură cu stabilirea termenului de păstrare „permanent” pentru mai multe categorii de dosare în cele trei indicatoare apărute în ultimii ani, dosare care au fost preluate sau vor fi preluate în anii următori de către filiala Arhivelor Statului îmi permit să fac câteva aprecieri :

Analizând primul indicator emis încă în 1958 observăm că legiuitorul, din cele 171 de categorii de acte, a fixat termenul de permanent pentru 57, deci pentru o treime din totalul lor. În cele șapte capitole enumerate legiuitorul a stabilit termenul de permanent pentru o mulțime de categorii, care după părerea noastră nu ar merita să fie păstrate permanent în fiecare depozit al filialei Arhivelor Statului. Astfel : corespondența privind încadrările de personal, planurile de învățământ profesional și de calificare, propuneri de numiri în funcții, fișe de evidență personalului mobilizabil și nemobilizabil, dosare de anchetă disciplinare, corespondență privind consiliul de judecată (vezi cap. II), instrucțiuni privind planificarea financiară, instrucțiuni pentru întocmirea bilanțelor de venituri și cheltuieli, decizii privind transferările de mijloace fixe, dări de seamă contabile și statistice trimestriale, fișe de conturi sintetice, jurnale de conturi sintetice (cap. IV), procese-verbale de constatare, registre de intrare-ieșire (cap. VII) ș.a.

Desigur că aceste categorii de documente au valoare practică, un termen oarecare, mai mult sau mai puțin îndelungat, dar nicidecum termenul permanent.

În indicatorul elaborat în anul 1976 legiuitorul, din cele 115 categorii enumerate, a considerat fixarea termenului permanent pentru 32 de categorii de dosare, după părerea noastră de asemenea multe în comparație cu valoarea documentară a acestora.

Astfel : dosarele personale, lucrările de evidență a personalului, carnetele de muncă împreună cu registrele carnetelor de muncă, instrucțiuni și îndrumări financiar-contabile, fișe de evidență mijloacelor fixe, lucrări privind activitatea de selecționare și folosire a materialelor arhivistice, sau dintre materialele preconstituite, registrul informativ, registrul de valori ș.a.

Din indicatorul termenelor de păstrare elaborat în anul 1980 se poate constata că deși legiuitorul a redus termenele prevăzute anterior la mai multe categorii de dosare, totuși există în continuare o disproporție nejustificată între dosarele cu termene permanente și cele temporare. Astfel, legiuitorul obligă nu numai instanțele să păstreze permanent o cantitate mare de materiale arhivistice, dar în cele din urmă, prin preluare, și filialele Arhivelor Statului. Astfel, au rămas cu caracter permanent : carnetele de muncă și lucrările în legătură cu acestea, fișele de evidență a mijloacelor fixe, instrucțiunile și îndrumările financiar-contabile, lucrările de selecționare și folosirea materialelor arhivistice, lucrările de personal, caracterizările, evidențele privind personalul cu obligații militare, registrul de evidență a documentelor secrete și carnetele de muncă (cap. I), registrul informativ (cap III) ș.a.

Analizând la fața locului cu factorii de răspundere am ajuns la concluzia că dosarele specifice create de instanțele judecătorești privind cauze civile în special acțiunile în revendicare și alte acțiuni reale, precum și dosarele privind acțiunile referitoare la statutul civil al persoanelor pot trece de la termenul permanent la cel mult 90 de ani, deoarece după o perioadă oarecare își pierd valoarea lor practică, iar valoarea lor istorico-documentară este cuprinsă în sentințele definitive păstrate permanent.

Considerăm că cele mai valoroase documente, în cadrul instanțelor judecătorești rămân în continuare dosarele și registrele specifice acestora, propuse de fapt și de legiuitor, în toate cele trei indicatoare, ca fiind permanente. Acestor categorii de documente personalul de specialitate va trebui să le acorde și în viitor toată atenția în vederea îmbogățirii bazei documentare din depozitele Arhivelor Statului.

GRIGORE GANET — Filiala Arhivelor Statului Vaslui : Pentru noi numărul cererilor la sala de studiu arată că documentele juridice din fondurile pe care le deținem sînt de importanță deosebită în cercetarea științifică.

Instituțiile juridice au jucat și continuă să joace un rol esențial în sistemul instituțional al societății. Organizarea acestor instituții, practicile și procedeele juridice, modul lor de funcționare au un rol fundamental pentru studierea is-

toriei contemporane sociale, economice, politice etc. În acest context, analiza documentelor create de aceste instituții, care la prima vedere par a avea mai mult o întrebuintare practică, demonstrează că ele sînt surse importante de cunoaștere sau abordare a anumitor trăsături și structuri ale epocii actuale. Importanța acestor documente sporește cu atît mai mult cu cît ținem seama și de faptul că, în ultimul timp, metoda structurală de cercetare a societății umane impune folosirea pe scară largă a tuturor surselor. Informațiile oferite de unele din aceste documente sînt aproape sau total inexistente în alte genuri de izvoare.

O caracteristică a documentelor create de organizațiile juridice este tipizarea lor. În consecință, se poate spune că aceste organizații creează un număr relativ mic de genuri de acte. Faptul a dus nu numai la simplificarea activităților de registratură, ci și la simplificarea și perfecționarea muncii cu arhiva.

În timpul activităților de îndrumare și control efectuate, arhiviștii de la Vaslui au luat în considerare importanța fondurilor arhivistice create de aceste instituții și faptul că dețin încă o mare cantitate de arhivă creată după anii 1950—1952. Alături de rezultate pozitive s-au constatat și unele deficiențe, începînd cu lucrările de registratură și terminînd cu inventarierea, selecționarea și păstrarea documentelor create sau deținute de aceste organizații. Rezultatul măsurilor luate după aceste constatări a fost îmbunătățirea instrumentelor de lucru și ameliorarea substanțială a calității muncii de arhivă. Ultimele controale din această ramură arată condiții corespunzătoare de păstrare, inventare de calitate, lucrări de selecționare executate cu atenție.

VASILE POP — Filiala Arhivelor Statului Iași : În cele ce urmează ne propunem să analizăm cîteva categorii de documente al căror termen de păstrare poate fi stabilit prin Indicatorul termenelor de păstrare al Ministerului Justiției mai aproape de valoarea lor documentar-istorică.

Din categoria dosarelor administrative (I.A.) propun reducerea termenelor de păstrare la pozițiile :

I.A.3 — Acest gen de documente, cu valoare practică, se ridică de către oamenii muncii în cazul schimbării locului de muncă sau al ieșirii la pensie, iar lucrările în legătură cu acestea formează dosarul personal. În marea majoritate a indicatorilor termenelor de păstrare de la alte organizații socialiste centrale categoriile respective au termenul de păstrare limitat la 90 ani.

Același termen de păstrare îl propunem și pentru I.A.5.

Pentru cele de la poziția I.A.7 este suficientă păstrarea 15 ani după abrogare, adică atît timp cît își fac efectul prevederile legale privind încălcările legilor în domeniul financiar-contabil. Poziția nr. I.A.11 poate fi conexată cu poziția I.A.3 și încadrată la termenul propus.

La poziția I.A.17 considerăm necesar a se specifica 10 ani după abrogare.

Poziția I.A.24 — considerăm că dările de seamă statistice întocmite de unitățile judecătorești constituie documente cu semnificații și informații deosebite și ar trebui încadrate la permanent.

Am constatat că documentele de la poziția I.A.26 se regăsesc și la poziția I.A.11. Propunem restudierea constituirii lor și a termenelor de păstrare.

Pozițiile I.A.27 și I.A. 28 să fie conexate și să fie păstrate permanent.

Pozițiile I.A.34 și I.A.35 pot fi conexate dat fiind numărul mic de documente

În privința materialelor preconstituite (registre) propunem reducerea termenelor de păstrare la următoarele poziții : I.B.38 de la „P” la 50 ani sau în raport și cu situații din alte indicatoare analizate și actualizate. I.B.40 de la „P” la 30 ani.

În ceea ce privește dosarele de judecată, pornind de la constatarea că la sala de studiu nu sînt solicitate pentru cercetare, în funcție de criteriul pedepsei pentru fapta comisă, ci în funcție de fenomenul care apare, aria lui de răspîndire, de frecvența lui sau de poziția socială ocupată de autorii faptei, este bine ca noi arhiviștii să fim atenți la documentele ce se elimină în procesul selecționării.

În sfîrșit încă o opinie. Dacă pentru secolul al XVIII-lea jalba unui răzeș sau clăcaș are o valoare istorică deosebită considerăm că pentru cercetarea epocii contemporane categoria de documente intitulată în indicatoarele termenelor de păstrare „Cereri, reclamații și sesizări ale oamenilor muncii” ar putea constitui documente de interes științific alături de cele propuse mai sus și cu discernămint, cel puțin unele din ele, ar putea fi păstrate permanent

FLORINA POPESCU — Filiala Arhivelor Statului Gorj: Intervenția mea ridică câteva probleme privind selecționarea documentelor cu caracter permanent deținute de instituțiile judecătorești.

Precizez că în depozitele Filialei Arhivelor Statului Gorj se găsesc aproximativ 700 m.l. documente provenind de la douăsprezece instanțe judecătorești care au funcționat pe raza județului, documente ce au intrat în posesia Arhivelor Statului prin preluări succesive de la creatori sau deținători.

Problema documentelor create de instanțele judecătorești a mai fost abordată. Împărtășesc opinia că despre documentele cu caracter permanent se poate discuta din mai multe puncte de vedere. În primul rând se pune întrebarea dacă toate categoriile de documente cu termen de păstrare permanent create și păstrate de aceste instituții au valoare istorică și trebuie preluate în depozitele noastre.

Analizând conținutul acestor documente, informațiile pe care le conțin, consider că putem aplica: 1) o primă selecție chiar în momentul preluării lor la Arhivele Statului. Dacă documentele referitoare la organizarea judecătorească și cele sintetice privind activitatea instituțiilor judecătorești conțin informații care ne interesează, sînt de părere că actele privind problemele de personal ca: dosare personale, cărți de muncă și evidența acestora, statele de plată conținînd date care interesează persoane pe o perioadă limitată de timp, răspund unor necesități de ordin practic ale creatorului și de aceea nu este nevoie să le introducem în depozitele noastre.

Odată intrate în patrimoniul Arhivelor, unde prevederile indicatoarelor și nomenclatoarelor de termene de păstrare nu mai sînt operante, se pune problema păstrării în continuare a tuturor acestor documente cu termen de păstrare permanent.

Studiind fondurile judecătorești păstrate de filiala noastră, am ajuns la concluzia că asupra documentelor ce compun aceste fonduri se impune o selecționare și este posibilă și necesară eliminarea unor categorii de documente ce nu conțin informații în sprijinul documentării și informării sau sînt dublete. Desigur că arhivistul care efectuează selecționarea, situîndu-se între creatorul documentelor și cercetător, trebuie să cunoască bine fondurile, condițiile și scopul pentru care a fost creat materialul arhivistic, posibilitățile folosirii lui în munca de cercetare și informare și să dea dovadă de mult discernămint și responsabilitate.

Dacă pentru documentele create pînă în anul 1878 și, respectiv, pînă în 1920, „Normele tehnice”, impun interdicția selecționării, pentru cele din perioada modernă și contemporană cînd cantitățile de documente create într-un an sînt mult mai mari, este posibilă și necesară selecționarea unora dintre ele.

Dată fiind organizarea judecătorească pînă la apariția Legii nr. 5/1952, în fondurile instituțiilor judecătorești găsim numeroase dosare care au ca obiect activitatea notarială (autentificarea actelor de vânzare-cumpărare, ipotecă, donație, succesiune, testamente, doțe etc.) actul final al acestor dosare găsindu-se în două, chiar trei unități arhivistice: în dosarul cauzei, în mapa cu acte autentice și în registrul de transcripțiuni din fondul tribunalului județean.

În acest caz, dacă după confruntarea actului autentic din dosarul cauzei cu mapa de acte autentice, constatăm că actul se găsește în mapă, arhivistul poate proceda la eliminarea dosarului de autentificare.

În cazul cînd pentru un an nu există mapă cu acte autentice, se poate constitui din actele extrase din dosarele de autentificări, restul eliminîndu-se.

O situație similară întîlnim în fondurile judecătorești create după 1952 în care s-a constatat existența în același fond a aceluiași document păstrat în două unități arhivistice. Conform normelor de lucru în arhivele judecătorești, pentru nevoi de ordin practic, cit și pentru eliminarea riscului de pierdere a hotărîrilor judecătorești, acestea se constituie de către creator în mape de sentințe — împărțite după categoria juridică a faptelor: în penale și civile, ordonate după numărul de sentință în mape ordonate după numărul de dosar. Din experiența utilizării acestora în scopul eliberării de acte am ajuns la concluzia că mapele cu sentințe ordonate după numărul de sentință, constituite în anul emiterii, sînt, în majoritatea cazurilor, complete, în timp ce, din mapele alcătuite după număr de dosar lipsesc multe sentințe, dat fiind faptul că acestea se formează în cursul anilor pe măsura selecționării documentelor de către creator. Urmînd acest ultim procedeu este inevitabil ca din mapele constituite să lipsească sentințele din dosarele cu termen de păstrare permanent în care, datorită caracterului lor ne-selecționabil, se vor păstra aceste documente și practica ne-a arătat că este posibil să se omită introducerea sentințelor din dosarele selecționate.

Arhivistul care prelucrează un fond judecătoresc ce conține astfel de mape are obligația de a verifica dacă într-o mapă există toate hotărârile și, în cazul când unele lipsesc, de a le completa prin introducerea hotărârilor extrase din mapa ordonată după număr de dosar care poate fi selecționată.

Un număr apreciabil de dosare din fondurile judecătorești se referă la reglementarea stării civile a unor cetățeni și au ca obiect constatarea nașterii sau decesului, recunoașterea filiației, adopțiuni de persoane, constituirea de tutele și curatele sau dobândirea cetățeniei. Consider că dintre aceste dosare trebuie reținute doar acelea care se referă la 1) încetățenirea unor locuitori de origine străină și cele ce se referă la 2) stabilirea morții prezumate a celor plecați pe front și dispăruți, celelalte, când nu au în centrul lor mari personalități, putând fi eliminate după un număr de 80—90 de ani.

În afară de dosar, o cantitate apreciabilă de documente din fondurile judecătorești este formată din materiale preconstituite — registre. Ca și în cazul dosarelor judecătorești, din punct de vedere al valorii documentar-istorice și în situația acestora se înfălesc unități arhivistice care conțin informații valoroase ce pot interesa cercetarea științifică dar și registre ale căror informații răspund doar nevoilor muncii practice, fiind create în scopul de a servi ca evidențe operative, ca instrumente de lucru.

Dintre registrele din prima categorie ale căror informații pot interesa cercetarea științifică așa enumera: cele de 1) transcripțiuni din fondurile tribunalelor care conțin valoroase informații privind proprietatea agrară și mișcarea ei; 2) de transcriere a actelor dotale cu date interesante din domeniul etnografiei, sociologiei; 3) de transcriere a actelor de concesiune și arendare; 4) registrele de societăți ce conțin actele constitutive și statutele diferitelor societăți comerciale, economice, culturale și bănci populare; 5) cele de exproprieri conținând hotărâri ale comisiilor de reformă agrară. Astfel de registre dindu-ne într-o formă mai concentrată decât dosarele procesuale, informații prețioase din multiplele domenii ale vieții economice și sociale constituie importante surse de informare și trebuie păstrate permanent.

Nu același termen l-am susținut pentru unele categorii de registre ca opisele alfabetice de dosare, opisele alfabetice de sechestre, cele de înscriere a urmărilor imobiliare, repertoriile de urmăriri, registrele de executări civile și penale, registrele informative care au fost gândite de creator ca instrumente operative de lucru menite a facilita munca celui care gestionează arhiva și despre care credem că pot fi eliminate din depozitele Arhivelor după un număr de 40—50 de ani.

ELENA CIUCĂ — Filiala Arhivelor Statului Municipiul București: Aduc în atenția tuturor câteva opinii despre documentele preconstituite, importanța completării lor și termenele de păstrare ce li s-au dat și unele probleme de selecționare pentru documentele specifice așa cum apar ele în urma experienței noastre.

Constituirea dosarelor de judecată începe de la registratură. Aici, în registrul general de dosare se înregistrează toate cererile depuse pentru deschiderea proceselor, în ordine cronologică, menționându-se data, numele părților și cauza. Cererea este introdusă într-o copertă de dosar pe care se trece numărul curent din registrul general de dosare, numele părților, cauza și se predă la arhiva curentă a instanței judecătorești pe baza condiții de predare-primire a actelor. Tot la registratură se completează opisul alfabetic unde dosarele sînt trecute alfabetic atît la numele reclamantului cît și la cel al pîritului cu mențiunea numărului curent al dosarului din registrul general de dosare. Registrul general de dosare și opisul alfabetic al părților cuprinse în dosar au o importanță deosebită pe linia evidenței documentelor și regăsirii lor, fapt pentru care trebuie insistat în munca de îndrumare și control a se completa citet, fără prescurtări mai ales cînd este vorba de dosarele penale.

La arhiva curentă dosarul se păstrează pe timpul cît ține judecata și se completează continuu cu actele ce se depun pe parcursul procesului. După ce sentința a rămas definitivă dosarul se leagă și se depune la arhiva instanței. În cazul în care se face recurs la sentința dată de instanța de fond, dosrul în întregime se înaintează la instanța care judecă recursul și revine, după recurs, la instanța de fond avînd adăugate și decizia instanței care a judecat recursul.

La arhiva curentă se completează registrul informativ care cuprinde numărul curent al dosarului din registrul general de dosare, părțile, cauza, termenele de judecată, numărul și data sentinței. Tot aici se mai completează: condicile ședințelor de judecată, condicile de termene de judecată ale dosarelor ce se găsesc în arhiva instanțelor, necesare pentru evidența manipulării dosarelor de judecată și a stadiului la care a ajuns judecarea unei cauze.

Dosarele de judecată se ordonează în depozitul de arhivă cronologic.

Instrumentul de evidență al dosarelor de judecată este registrul general de dosare. Deoarece la selecționarea documentelor judecătorești se are în vedere cauza procesului, modul de soluționare a cauzei și durata condamnării, registrul general de dosare este necesar a fi completat cu următoarele date :

1. Pentru cauzele civile se va trece numărul și data sentinței definitive, modul de soluționare al cauzei pe scurt (admis, respins, perimat). Este necesar a se trece data sentinței definitive deoarece de la această dată începe să se cotească termenul de păstrare al dosarului, iar un dosar se poate deschide într-un an și încheia peste câțiva ani. Modul de soluționare al cauzei trebuie menționat deoarece în funcție de acesta un dosar admis se reține permanent iar altul perimat sau respins se elimină.

2. Pentru cauzele penale se va trece numărul și data sentinței definitive, infracțiunea și durata condamnării.

Numai astfel completate registrele generale de dosare pot oferi datele necesare pentru aprecierea valorii practice sau documentare a dosarelor de judecată, putându-se stabili corect termenele de păstrare prevăzute în indicatorul Ministerului Justiției.

Dintre dosarele create de instanțele de judecată în probleme de drept civil ponderea cea mai mare o au cele privind dreptul familiei : divorțuri, împărțiri de bunuri, evacuări, stabiliri pensii de întreținere, alocații, stabilire și tăgădă de paternitate, stabilirea domiciliului minorilor. Urmează ca pondere contravențiile : pentru construcții fără autorizații, pe linie de circulație, pentru încălcarea decretului 153. Prin decretul 81/1985 s-a înființat un nou compartiment al tribunalelor care soluționează litigiile economice între unitățile socialiste, cooperatiste și obștești care creează de asemenea o cantitate însemnată de dosare.

Dosarele privind dreptul muncii, în general litigiile pentru desfacerea contractelor de muncă și contestațiile contra imputațiilor, precum și cele referitoare la dreptul de proprietate : succesiuni, încălcări de proprietăți, ieșiri din indiviziune, trecerea bunurilor în posesia statului sînt într-un număr din ce în ce mai mic.

Ar mai fi de amintit dosarele privind statutul civil al persoanelor în care intră : anulări căsătorie, bigamie, înregistrări și rectificări de acte de stare civilă.

Dintre documentele create de instanțele de judecată pentru cauze de drept civil indicatorul Ministerului Justiției prevede termen permanent pentru dosarele privind statutul civil al persoanelor. La stabilirea acestui termen s-a avut în vedere numai valoarea practică a unor astfel de documente prin care se efectuează modificări în actele de stare civilă. Personal, consider că dosarul, ca problemă, nu prezintă valoare documentar-istorică și poate fi selecționat la 5 ani de la pronunțarea sentinței definitive. Propun acest lucru deoarece sentința care finalizează acțiunea se păstrează permanent la instanța de judecată. Pe de altă parte, ea este comunicată și oficiului de stare civilă implicat, pentru a efectua mențiunile pe actul de stare civilă la care se referă sentința. În aceste condiții, consider că valoarea practică a unor dosare privind statutul civil al persoanei dispăre, fapt pentru care propun selecționarea lor. Un pas s-a făcut în acest sens, cu câțiva ani în urmă, cînd s-a modificat termenul de păstrare al dosarelor de divorț de la permanent la 5 ani.

În efectuarea selecționării însă ar trebui acordată mai multă atenție unor categorii de documente prevăzute în indicatorul Ministerului Justiției cu termene de păstrare de 5—10 ani, care, prin conținutul lor, de la caz la caz, pot prezenta valoare documentară. Mă refer în primul rînd la dosarele unor personalități ale vieții culturale și științifice, apoi anumite litigii de muncă, infracțiuni săvîrșite de minori, împărțiri de bunuri mobile (opere de artă, documente). Evident, din registrul general de dosare nu putem sesiza problemele deosebite pe care le cuprînd, dar dintr-o verificare măcar prin sondaj a unor astfel de categorii de dosare putem reține unele cu valoare documentară.

Din același considerent al valorii practice se mai rețin permanent și dosarele referitoare la dreptul de proprietate.

Un însemnat număr de documente rezultă în urma judecării infracțiunilor penale. În această categorie de documente intră : atentatele la proprietatea de stat și obștească (delapidări, furt din avutul obștesc, înșelăciune, distrugere, abuz de putere neglijențe în serviciu), atentate la proprietatea particulară (furt, distrugerii), luare și dare de mită, trafic de influență, infracțiuni de violență (tilhării, violuri, atentate asupra integrității corporale, crime de omor), infracțiuni la legea

circulației (accidente, conducere sub influența alcoolului, fără permis de circulație), infracțiuni împotriva persoanelor: injurii, calomnii, loviri, huliganism.

Din toate aceste infracțiuni penale indicatorul Ministerului Justiției reține ca permanente crimele de omor, precum și infracțiunile pentru care s-au pronunțat pedepse cu închisoarea peste 15 ani, sau pedepse cu moartea. Este vorba mai ales de delapidările de sume mai mari ce intră în competența de judecată a tribunalelor.

Criteriul de stabilire a termenului de păstrare pentru dosarele penale fiind în primul rând durata condamnării, consider că se reține într-adevăr numai acele dosare întocmite pentru inculpații care au săvârșit infracțiuni grave, dosare care merită a fi păstrate. Crimele de omor și infracțiunile cu condamnări peste 15 ani sînt judecate, în raza noastră de activitate, numai de Tribunalul Municipiului București.

O categorie de documente creată de instanțele de judecată care merită toată atenția o constituie mapele cu sentințe civile și penale. Este de fapt esența activității instanțelor de judecată care ne dă o imagine de ansamblu asupra problematicei cu care s-au confruntat și soluțiile adoptate. Pot fi urmărite pe baza lor probleme de ordin social.

O ultimă problemă la care mă voi referi este selecționarea arhivelor judecătorești. Deși documentele create au termen de păstrare ce variază între 1 an și 30 de ani, din practică s-a constatat că selecționarea se face, în general, după 10 ani de la încheierea cauzelor, termen maxim (cu excepția celor care se păstrează 30 de ani și care se creează în cantități mici) pentru dosarele create de judecătorii. Aceasta se datorează faptului că dosarele sînt ordonate cronologic, conform registrului general de dosare, pentru a putea fi ușor regăsite atunci cînd este nevoie de ele.

În aceste condiții, parcurgerea repetată a miilor de dosare (10—16.000 mii) create într-un singur an de o instanță de judecată, pentru a fi selecționate atunci cînd le expiră termenele de 1, 3, 5 ani este foarte greu de realizat cu personalul de arhivă actual, care are în atribuții, de fapt, arhiva curentă a instanței (constituire, pregătirea ședințelor de judecată, darea spre studiu a dosarelor etc.) Ar fi mai eficientă, pentru selecționare, ordonarea dosarelor în depozit pe termene de păstrare în cadrul unui an. Aceasta ar însemna întocmirea altei forme de evidență, pe termene de păstrare, pentru a putea fi regăsite dosarele, ceea ce ar îngreuna munca la arhiva instanțelor de judecată. Consider totuși că s-ar putea face selecționarea la expirarea termenului unor categorii care se creează în cantități mari cum ar fi dosarele de divorț la 5 ani, dosarele de executări penale, la un an de la executarea integrală a creanței, precum și a condițiilor și registrelor cu termen de 1, 5 ani ș.a. Referitor la registrele completate de instanțele de judecată, propun selecționarea la 10 ani a registrelor informative, deoarece în ele se trec, la arhivă, aceleași date ca în registrul general de dosare.

Pentru dosarele de judecată selecționate se practică extragerea sentințelor instanțelor de fond și a deciziilor instanței care a judecat recursul, dacă este cazul, operațiune denumită de cei care o efectuează „defrișarea dosarelor”. Sentințele scoase din dosare sînt ordonate cronologic, conform numărului dosarului spre deosebire de dubletele acestor sentințe cuprinse în mapele cu sentințe, ordonate tot cronologic după numărul sentinței. Deci așa-numitele mape cu defrișări conțin al doilea exemplar al sentințelor din mapele de sentințe, în plus la sentința instanței de fond e anexată și decizia de la recurs. Decizia dată la recurs este la rîndul ei dubletul deciziei ce se păstrează la instanța superioară care a judecat recursul. Avem de-a face deci cu niște dublete care totuși se păstrează permanent pentru a se putea face față, în condiții mai bune, solicitărilor publicului.

Atît documentele administrative, mai ales dările de seamă și analizele datelor statistice referitoare la activitatea instanțelor în materie civilă, penală, stare infracțională cît și cele ce se păstrează permanent, emenate de la instanțele de judecată, prezintă incontestabil valoare documentar-istorică venind să completeze Fondul Arhivistic Național alături de documentele create de organele de procuratură și miliție.

IOAN DORDEA — Filiala Arhivelor Statului Cluj: Împreună cu colegul Laurențiu Mera vrem să ne exprimăm în intervenția noastră cîteva opinii despre valoarea acestor din dosarele administrativ-juridice și din dosarele cauzelor.

Stabilirea valorii documentar-istorice a documentelor dintr-un fond sau colecție se efectuează în cadrul unuia dintre cele mai importante operațiuni ale activității arhivistice — selecționarea documentelor — valoarea documentar-istorică constituind unul dintre criteriile de bază în aprecierea lor în vederea păstrării permanente și a includerii lor în Fondul Arhivistic Național.

Nu avem intenția de a prezenta, în mod detaliat, istoriografia problemei, deoarece a fost prezentată aici.

Sintem de părere că a ști istoricul sistemului de organizare și funcționare al instanțelor de judecată din țara noastră înseamnă a opera cu un factor deosebit de important în activitatea de apreciere a valorii documentar-istorice a documentelor create.

Documentele constituite de instanțele de judecată reprezintă o categorie specială a izvoarelor care oferă informații — uneori unice — în privința sistemului de drept al unei țări, a aplicării acestuia în privința unor aspecte ale vieții economice, sociale și politice asupra anumitor evenimente, în general, asupra vieții cotidiene reale a unei societăți.

În sistemul de drept al unei țări, legislația reală nu se poate cunoaște exclusiv numai în baza studierii legilor care reglementează sistemul instituțional, raportul între oameni și stat și cel reciproc între oameni. Acestea trebuie confruntate cu aplicarea lor în viață, cu interpretarea lor și adeseori cu completarea unor aspecte — prin jurisprudență — pentru care izvoarele primare sînt, în primul rînd, documentele create în cursul activității instanțelor judecătorești. Aceste documente sînt formate din două categorii mari despre care a vorbit și colegul Cerghelean: 1. actele administrative — numite într-o perioadă și acte prezidiale; 2. dosarele constituite în cursul activității judecătorești, create într-un volum mult mai mare decît cele administrative-prezidiale și care sînt izvoarele cele mai complete ale aspectelor mai sus menționate din viața unei societăți. Aceste dosare ale cauzelor sînt documentele specifice ale instanțelor judecătorești care — în totalitatea lor sînt unicate — sub această formă și cu același conținut nu apar decît la instanța de fond care a judecat cauza.

Dosarele administrativ-prezidiale

În general din rîndul acestor acte prezintă valoare istorico-documentară actele cu caracter normativ care oferă informații în completarea legii privind organizarea judecătorească, interpretarea legilor, jurisprudența. Ordinele, circularele, instrucțiunile emise de forurile superioare, rapoartele, dările de seamă, situațiile-statistice păstrate în dosarele cuprinzînd corespondența administrativă constituie informații prețioase privind modul de organizare și funcționare a instanței respective la un moment dat.

Constituie o categorie aparte a actelor neprocesuale registrele și actele privind evidența de la tribunale a firmelor. Ele au o valoare deosebită datorită conținutului lor care oferă informații de bază în privința istoriei economice. În dosarele acestor firme se regăsesc actele constitutive, statutele și procesele verbale de ședință din care se pot reconstitui evoluția capitalului acestor firme, profiturile realizate, fuzionări de întreprinderi, bănci, societăți comerciale.

Au de asemenea valoare din punct de vedere al istoriei economice dosarele privitoare la acordarea calității de persoană juridică unităților cooperatiste (constituirea de asociații și cooperative de ajutor sau de credit), a băncilor sătești sau asocierea în cooperative de producție a meseriașilor din diferite ramuri: pielărie, încălțăminte etc. toate păstrate la judecătorii.

Dosarele cauzelor

Această categorie specifică constituită de instanțele judecătorești oferă bogate informații sub diverse aspecte. Pentru a putea cunoaște conținutul lor, în general, trebuie să ne bazăm, așa cum am mai menționat, pe legile privind organizarea judecătorească și cele privind procedurile (codul de procedură civilă, codul de procedură penală). Cunoșcînd dispozițiile acestora ne dăm seama de competența fiecărei instanțe în parte, de rolul și ponderea fiecăreia în ierarhia instanțelor judecătorești. În consecință, este ușor să ne îndreptăm atenția asupra unor anumite categorii de procese, infracțiuni etc., știind că aceste categorii de cauze s-au judecat în fond la o anumită instanță.

Am accentuat că dosarul complet al unei cauze trebuie căuțat întotdeauna în arhiva instanței de fond, deoarece, chiar dacă s-a făcut apel, apoi recurs, dosarul se restituie pentru păstrare acestei instanțe, situație pe care o întîlnim pînă în 1952 cînd reforma justiției a modificat procedura chiar și în privința căilor de citare: apelul și recursul; după reformă nu s-a mai menținut apelul, ci numai recursul.

În cauzele penale privind o infracțiune se constituiau în mod paralel mai multe dosare: dosarul de poliție, dosarul de parchet, în baza căruia se întocmea rechizitoriul, și, în sfîrșit, dosarul de la instanță. Dintre acestea cel mai complet și cu cele mai multe informații este dosarul instanței. Acest fapt se datorește con-

cepției de drept din statul burghez potrivit căreia parchetul și, subordonate parchetului, organele de anchetă polițienească, reprezintă în procesul penal una dintre părți, deci actele acestei părți cuprind temeiurile acuzării, care stau la baza rechizitoriului. Tot ce se susține în rechizitoriu se transpune instanței de judecată, ca argumente ale părții respective, la parchet și la poliție nu rămâne decât urma dosarului. Pe de altă parte, tot în baza concepției de drept, sentința nu se putea da de instanță numai pe baza probelor prezentate în dezbaterile publice în fața instanțelor, de ambele părți. Astfel, dosarul cauzei penale în instanță se întregeste cu materialul prezentat și de acuzat și de martorii adunați în fața instanței. Din acest motiv, în cazul unor conflicte de drept ajunse în fața instanței dosarul instanței este cel mai complet și, adeseori, unic izvor.

Am prezentat, comparativ aceste aspecte de procedură pentru a scoate și mai mult în evidență deosebita importanță pe care trebuie să o acordăm, pentru fiecare dosar în parte, atunci când hotărâm asupra păstrării sau eliminării unor categorii de documente cuprinse în ele: rechizitoriul, procesul verbal de anchetă, declarații ale martorilor etc.

În final, considerăm ca foarte oportun să se întocmească, pe baza studiilor și articolelor publicate până în prezent, a referatelor și coreferatelor întocmite, o listă cit mai amplă cuprinzând categorii de documente cu termen de păstrare permanent create de instanțele de judecată, pe perioade istorice, începând cu secolele XIV—XV și până în zilele noastre.

Lista poate fi publicată în „Revista Arhivelor“ pentru a sprijini activitatea de selecționare a fondurilor instanțelor judecătorești, care, cel puțin, la filiala noastră și la unitățile socialiste de profil din județ sînt în cantități foarte mari.

MIHAELA BADESCU — Filiala Arhivelor Statului Municipiul București: Voi exprima în intervenția mea opinii legate de modificarea termenelor de păstrare la documentele create de judecătorii.

Filiala noastră păstrează fondurile create de Judecătoria raionului Gh. Gheorghiu-Dej, 1923—1962 (Judecătoria VII Urbană), în cantitate de 79,5 m.l. și Tribunalul C.F.R., 1951—1955, în cantitate de 13,25 m.l.

Cele două fonduri sînt inventariate și selecționate.

Judecătoria Sectorului VI (Urbană VIII și Raională Gh. Gheorghiu-Dej) deține 1200 m.l. arhivă inventariată și selecționată în limita termenelor de păstrare și creează două mari categorii de documente:

I. Documente cu caracter administrativ-contabil (dosare de personal, state de salarii, dosare privind mișcarea personalului, decizii ale Tribunalului Municipal).

II. Documente specifice instituțiilor judecătorești: 1. registrul general de arhivă în care sînt trecute toate dosarele de cauză, în ordinea introducerii lor pe rol; numele imprișcărilor, cauza (speța), rezolvarea, data și numărul sentinței; 2. opusul alfabetic al dosarelor; 3. registrul informativ în care se trec termenele de judecată, data și numărul sentinței, data intrării în recurs la instanța superioară, data întoarcerii dosarului la instanța de fond; 4. cărțile de judecată — penale și civile, legate în mape, în ordinea numerelor primite și cronologic (de la Judecătoria Urbană (VIII)); 5. mape de sentințe penale și civile, cronologic și în ordinea numerelor primite; 6. mape cu sentințe „defrișate“ (reținute din dosarele de cauză, care au fost selecționate). Sentințele sînt ordonate cronologic; 7. condecile de ședință ale instanțelor; 8. dosare de cauză (spețe cu caracter permanent):

- a. dosare în care s-au pronunțat diferite pedepse;
- b. dosare privind acțiuni referitoare la statutul civil al persoanelor;
- c. dosare succesoriale;
- d. dosare privind ieșirea din indiviziune;
- e. dosare privind delapidări — sume foarte mari;

f. dosare cu termen limitat de păstrare, atît civile cît și penale. Din aceste dosare, la expirarea termenului de păstrare s-au scos sentințele, operîndu-se așa numitele „defrișări“. Aceste sentințe defrișate, se păstrează permanent din două motive: se poate întîmpla ca originalul să lipsească din mape de sentințe; sentinței respective i se anexează dacă este cazul, actele originale depuse la dosar.

Evidența și regăsirea documentelor se face pe baza următoarelor instrumente de evidență:

1. registrul general al dosarelor în care se trec toate dosarele în ordinea intrării pe rol, cauza, numele reclamantului și reclamatului, data și numărul sentinței. S-a păstrat și este necesar să se păstreze permanent deoarece este de fapt „oglină“ dosarelor de cauză. Se regăsesc în el toate datele referitoare la un

proces, chiar dacă dosarul de cauză a fost selecționat. Pentru ca acest registru să fie un instrument perfect de evidență, este necesar ca la efectuarea muncii de îndrumare și control, precum și la verificarea lucrării de selecționare să se urmărească completarea corectă a rubricilor și operarea numărului și a datei sentinței;

2. opisul alfabetic al dosarelor — un inventar alfabetic al părților din dosare;

3. inventarul general al unor categorii de documente cu termen de păstrare permanent (inclusiv cele preconstituite), mapele de sentințe civile sau penale; registrele generale ale dosarelor, opisele alfabetice; registrele informative; registrele de evidență și punere în executare a hotărârilor penale; registrele pentru transcrierea hotărârilor definitive de punere sub interdicție);

4. inventarul documentelor cu termen de păstrare permanent din arhiva administrativ-contabilă.

Instrumentele de evidență specific judecătorești, create și adaptate după o lungă practică sînt operative și eficiente.

Nu se pot întocmi și nu este necesar să se întocmească inventare pe termene de păstrare din mai multe considerente: dosarele sînt inventariate chiar de la introducerea lor pe rol atît în registrul general al dosarelor, cît și în opisul alfabetic; judecătorii creează anual un număr mare de dosare (9.000—16.000) iar personalul este insuficient pentru executarea acestei operațiuni.

Selecționarea dosarelor s-a făcut indiferent de perioada în care au fost create, după indicatoarele termenelor de păstrare, avîndu-se în vedere criteriul documentar-istoric și cel practic.

Selecționarea s-a făcut și se face la dosar și nu în interiorul dosarelor. Specialiștii susțin că este o imposibilitate selecționarea în interiorul dosarelor, deoarece orice document din dosarul de cauză constituie un element de procedură, eliminînd parte din aceste documente, dosarul devine incomplet, făcînd imposibilă înțelegerea unor evenimente sau fenomene istorice petrecute.

Din analiza documentelor și a termenelor propuse în actualele indicatoare au reieșit următoarele propuneri privind reducerea termenelor de păstrare:

— poziția 195 din indicatorul Ministerului Justiției: dosare privind acțiuni referitoare la statutul civil al persoanelor (anularea căsătoriei, filiația, înfierea, încuviințările de nume) avînd termen de păstrare permanent să se reducă termenul la 5 ani.

Argument: dosarele conțin numai copii ale actelor de stare civilă. Existînd hotărîrea judecătorească la mapa de sentințe, dosarul devine inutil.

— dosare create pe baza aplicării decretelor 400/1981, 306/1981, 96/1983 să se păstreze maximum 3 ani întrucît sînt delictе minore, dar numărul dosarelor create este extrem de mare și se ocupă inutil spațiul.

— poziția 216 — registrul informativ cu termen de păstrare permanent să se reducă la 10 ani. Există registrul general al dosarelor care cuprinde în esență și conținutul registrului informativ.

Dintre documentele cu termen de păstrare permanent, create de judecătorii, să se rețină la unitățile creatoare următoarele categorii de documente:

1. Din categoria documentelor administrativ-contabile: dosarele de personal, statele de salarii, dosare cu decizii privind mișcarea personalului.

2. Din categoria documentelor specifice judecătorești: mapa de sentințe privind acțiuni referitoare la statutul civil al persoanelor (înfierea, desfieri, rectificări de nume, paternitate, divorțuri).

— mape de sentințe penale referitoare la cauze minore (delapidări mărunte, amenzi contravenționale, calomnie, decretul 153/1971).

Se vor prelua de către Arhivele Statului: mape de sentințe și dosare pentru pedepse cu închisoare peste 15 ani sau pedepse cu moartea; cauze patrimoniale (ieșiri din indiviziune, succesiuni) apărarea proprietății; evenimente social-politice.

Această propunere are, din punct de vedere legal, și inconveniente: se scindează fondul, fapt ce contravine atît Decretului 472/1971, cît și „Normelor tehnice”.

Nu mai creează viziune de ansamblu asupra activității instituției.

MARIA ENCULESCU — Filiala Arhivelor Statului Municipiul București: În anul 1984 s-au preluat de la Judecătoria sectorului 3 fondurile: Judecătoria contravențională a Prefecturii Poliției Capitalei și Judecătoria Ocolului I Urban devenită Judecătoria raionului Tudor Vladimirescu.

Judecătoria creează și păstrează următoarele categorii de documente: dări de seamă și analize cuprinzând datele statistice referitoare la activitatea instanțelor în materie civilă, în materie penală și starea infracțională, dosarele în care s-au pronunțat pedepse cu închisoarea pe diferite perioade de timp, dosare privind acțiunile în revendicare și alte acțiuni reale (dosare civile), registre pentru transcrierea hotărârilor definitive de punere sub interdicție etc.

Evidența și regăsirea documentelor în arhiva judecătorească se bazează pe un instrument specific — registrul general de dosare (sau în completarea acestuia, registrul informativ), care ține loc de inventar. Pentru regăsirea documentelor, în lipsa registrului general poate fi folosit și opusul alfabetic al părților din dosare.

În gruparea și selecționarea documentelor sale judecătoria sectorului III se orientează după nomenclatorul dosarelor, aprobat prin ordinul nr. 160 din 10 martie 1976 al Ministerului Justiției.

În vederea îmbunătățirii nomenclatoarelor și indicatoarelor cu termene de păstrate și a păstrării permanente numai a dosarelor cu valoare, ne exprimăm următoarele opinii în ceea ce privește modificarea termenelor de păstrare:

A. La instanțele civile :

- poziția 1 : planurile de muncă, informări, dări de seamă și procese-verbale — se propune „P” în loc de 3 ani (CS) ;
- poziția 16 : documentele secrete de stat — „P” în loc de 20 ani (CS) ;
- poziția 17 : actele și lucrările întocmite în legătură cu evidența, păstrarea și manipularea documentelor secrete de stat (fișa de consultare, procese-verbale de distrugere a unor documente etc.) — 20 de ani (CS) în loc de 10 ani.

B. Dosarele de judecată :

- poziția 7 : dosare în care s-au aplicat pedepse pecuniare — 3 ani în loc de 4 ani ;
- poziția 9 : dosarele în care s-au pronunțat hotărâri de achitare — „P” pentru dosarele penale cu rechizitoriu ;
- poziția 12 : dosarele privind acțiunile de divorț — 10 ani în loc de 5 ani (fiind păstrate oricum 10 ani până la defrișarea lor și fiind foarte solicitate) ;
- poziția 16 : dosare privind contravențiile (se propune termenul de 1 an în loc de 2 ani) sentințele fiind definitive ;
- poziția 21 : mapele cu sentințe defrișate din dosare (ordonate după numerele dosarelor și nu după numărul de sentință), se propune reducerea termenului „P” la 15 ani (se păstrează „P” mapele cu sentințe în ordinea numerică și cronologică) ;

C. Materiale preconstituite :

- poziția C — registrul de intrare-ieșire a corespondenței se propune termenul de 10 ani în loc de 30 ani
- poziția E — registrul informativ — se propune termenul de 10 ani în loc de „P” (există registrul general la termen „P”) ;
- poziția O — opusul alfabetic al părților din dosarele execuționale se propune termenul de 15 ani în loc de „P” (se păstrează permanent registrul general de dosare execuționale).

Dintre documentele cu termen de păstrare permanent deținute de judecătoria vor putea fi reținute permanent la unitate, în condițiile modificării prevederilor decretului 472/1971 (art. 18) mapele cu sentințe judecătorești, prezentând în primul rând interes practic și mai puțin documentar.

ALEXANDRU MATEI — Filiala Arhivelor Statului Cluj: Doresc să subliniez câteva gânduri în legătură cu selecționarea fondurilor arhivistice de la notariatele de stat și stabilirea termenelor de păstrare ale documentelor în Indicatorul termenelor de păstrare al Ministerului Justiției: evoluția istorică a instituțiilor

notariale și a documentelor create ar merita să fie reabordate în studii speciale¹ interesându-i în mod deosebit pe arhiviști și activitatea arhivistică de la notaratele de stat. În județul Cluj notariatele de stat au importante fonduri arhivistice a căror stare de păstrare și prelucrare se află la niveluri diferite.

Spre exemplu :

La Notariatul de stat județean Cluj există :

Fondurile închise ale notarilor publici :

— Fondul Dr. R. Schilling, 1889—1918	= 2,00 m.l.
— " Dr. St. Gidéfalvi, 1897—1915	= 4,00 m.l.
— " Dr. Alexandru Pop, 1926—1937	= 2,00 m.l.
— " Dr. I. Cosma, 1933—1945	= 2,00 m.l.
— " Dr. L. Nestor, 1926—1946	= 3,00 m.l.
— " Dr. A. Dorgó, 1875—1886	= 3,00 m.l.
— " Dr. Al. Aciu, 1933—1937	= 1,00 m.l.
— " Dr. B. Suci, 1949—1952	= 1,00 m.l.
— " Dr. Al. Breban, 1922—1930	= 1,00 m.l.
— " Dr. I. Pordea, 1923—1943	= 3,80 m.l.
— " Dr. Mihai Fărcaș, 1946	= 0,20 m.l.

Fond deschis :

— Notariatul de stat județean, sec. XIX—1985 = 1.825 m.l. din care : — fondul notarial propriu-zis, 1952—1985 = 220 m.l. ; documentele de carte funciară, secolul XIX—1985 = 1.605 m.l. ; și cărțile funciare centrale ale C.F.R., 1888—1958, = 50 m.l.

La Notariatul de stat local Dej există :

— Fond închis : Notariatul de stat Gherla, 1872—1968 = 170 m.l., constituit în cea mai mare parte din dosare de carte funciară.

— Fond deschis : Notariatul de stat Dej, 1873—1985 = 298 m.l., din care : dosare notariale propriu-zise, 1957—1985 = 50 m.l. și cărți funciare, dosare de carte funciară, foi cadastrale, 1872—1986 = 238 m.l.

La Notariatul de Stat Turda există :

— Fonduri închise :

— Fondul Vasile Meșter 1920—1948	= 2,00 m.l.
— " Gheorghe Pătăceanu, 1930—1932	= 1,20 m.l.
— " Iacob Deac, 1941—1952	= 0,50 m.l.
— " Ioan Z. Oana, 1943—1952	

Fonduri deschise :

— Notariatul de stat local Turda, 1872—1985, din care : — acte notariale propriu-zise, 1952—1985 = 150 m.l., și documente de carte funciară în uz, 1972—1985 = 130 m.l.

¹ Pentru instituția notarilor publici și originea instituției se pot vedea : Armando Petrucci, *Notarii. Documenti per la istoria del notariato italiano*, Milano, 1958 ; pentru notarii publici din Imperiul bizantin : George I. Brătianu, *Actes des notaires génois de Péra et Caffa de la fin du treizième siècle (1281—1290)*, București, 1927 ; pentru notarii publici din Transilvania : Francisc Pall, *Diplomatica latină cu referire la Transilvania (sec. XI—XV)*, în *Documente privind istoria României. Introducere*, II, București, 1956, p. 245, 262 ; Sándor Tonk, *A középkori középkori közjegyzőség Erdélyben* (Notariatul public medieval în Transilvania), în *Művelődéstörténeti tanulmányok* (Studii de istoria culturii), București, 1980, p. 36—61 ; pentru locurile de adeverire, în general : Franz Eckhard, *Die glaubwürdigen Orte in Ungarn im Mittelalter*, în „Mitteilungen de Institut für österreichische Geschichtsforschung“, Innsbruck, IX (supliment), 1915 ; pentru locurile de adeverire din Transilvania : Francisc Pall, *Diplomatica latină cu referire la Transilvania (sec. XI—XV)* în „*Documente privind istoria României*“, *Introducere*, II, București, 1956, p. 245—251 ; Idem, *Contribuții la problema locurilor de adeverire din Transilvania medievală (sec. XIII—XV)*, în „*Studii și materiale de istorie medie*“ II, București, 1957, p. 391—405 ; Andrei Kiss, *Caracterul specific al locurilor de adeverire din Transilvania în crearea și păstrarea arhivelor feudale*, în „*In memoriam Ion Mărcuș*“, București, 1979, p. 62—71.

Condițiile de păstrare sînt bune, cu excepția Notariatului de stat din Turda unde, aproximativ 1/2 de vagon documente de carte funciară, din secolul al XIX-lea și pînă în anul 1966, inclusiv, se păstrează în condiții total necorespunzătoare, într-o încăpere din incinta clădirii principale, expuse degradării.

Fondurile provenite de la foștii notari publici din Cluj sînt ordonate pe creatori, iar în cadrul acestei grupări pe genuri de acte. Ele cuprind autentificări (contracte de vînzare-cumpărare, testamente). Cele de la Turda sînt ordonate pe creatori și cuprind testamente, contracte, moșteniri, legalizări de semnătură, procuri speciale. Aceste fonduri închise nu au inventare. În schimb, la Notariatul de stat local Dej dosarele notariale, începînd din 1952, sînt inventariate. Fondurile notariale deschise sînt ordonate pe ani și probleme.

Tipurile (categoriile) de documente create și valoarea lor. Propuneri de selecționare

Principalele genuri de acte create de notarii publici și, apoi, de Notariatele de stat sînt :

- Registrul general notarial, în care se consemnează toate actele intrate și ieșite (legalizări, autentificări, extrase de carte funciară, urmăriri notariale etc.), cu excepția succesiunilor ;
- Registrul succesiunilor ;
- Registrul de termene (consemnarea termenelor de dezbateri succesoriale) ;
- Opisul notarial, cuprinde actele autentice ;
- Opisul succesoral, cuprinde cauzele succesoriale și renunțările la succesiune în termen de 6 luni ;
- Dosarele succesoriale ;
- Mapele cu acte autentice ;
- Mapele cu copii legalizate (se păstrează, de fapt, numai cererea, deoarece nu se mai reține un exemplar din copie) ;
- Mapele cu cereri pentru extrasele de carte funciară ;
- Mapele de urmăriri notariale.

Au fost selecționate dosarele conținînd legalizările de semnătură și copii legalizate, titlurile executorii, certificatele și investiturile cu formulă executorie, eliberările de duplicate, dată certă, certificate de sarcini și alte operații similare (inclusiv cererile pentru efectuarea lor), cu termen de păstrare de 3 ani, și dosarele succesoriale cu termen de păstrare de 10 ani.

Din dosarele de carte funciară au fost selecționate actele intermediare, de care se leagă efectele juridice. Evidența și informarea se bazează pe registrele de evidență și informare menționate mai sus.

Documentele constituite de notariatele de stat — pe lîngă valoarea lor practică de garanție de drept — constituie o sursă primară a relațiilor juridice între membrii societății într-o anumită etapă. Din acest punct de vedere considerăm, că, în indicatorul din 1979, termenele de păstrare în general, sînt judicios stabilite. Avem însă de pus în atenția specialiștilor din Ministerul Justiției două poziții :

234. Dosarele conținînd actele și lucrările referitoare la primiri în depozit de înscrisuri, documente și valori, cu termen permanent.

Atît intenția legiuitorului, cît și destinația acestor depozite prevăd ca păstrător al acestor înscrisuri, documente și valori notariatele de stat. Se pune problema dacă această atribuție se poate transmite Arhivelor Statului? Nu ar fi necesar ca aceste depozite — atît timp cît există ele — să fie păstrate de Notariate, iar după 30 de ani de la încetarea depozitului, actele și lucrările referitoare la ele să fie selecționate? Întrucît obiectul depozitului nu se transferă Arhivelor Statului lucrările în legătură cu acestea nu au o valoare deosebită, deoarece informațiile cu valoare documentar-istorică ar putea fi tocmai în actele și înscrisurile depozitate.

236. Dosarele succesoriale, cu termen 10 ani.

În ceea ce privește problema succesiunilor imobiliare, actele de temei ale succesiunii trec la cartea funciară spre intabulare, constituind acolo dosarul de C.F. Întrucît certificatele de moștenitor păstrate permanent sînt asigurate și in-

teresele părților, deoarece aceste certificate constituie temeiul intrării în posesiune și proprietate a bunurilor moștenite. Termenul de 30 de ani să fie însă condiționat de verificarea din nou a dosarelor de către comisia de selecționare (C.S.) și reținerea în dosare speciale a testamentelor, care constituie o sursă importantă a cunoașterii situației materiale a cetățenilor, a relațiilor genealogice, prietenesti, contribuții la opere culturale și de binefacere etc. și ar reflecta și evoluția, putând fi comparate cu testamentele mai vechi. Se pune însă problema succesiunilor mobiliare. În aceste cazuri pot fi obiecte de valoare (patrimoniu) sau pot apărea moștenirile lăsate de personalități de seamă ale științei, culturii, vieții publice etc. Părerea noastră este că, în asemenea cazuri, ar trebui păstrate dosarele în întregime. În același timp, propunem majorarea termenului de păstrare a dosarelor succesoriale la 30 de ani (se pune chiar problema ca în cazul moștenirii drepturilor de autor acest termen să fie de 50 de ani, întrucât atita timp beneficiază moștenitorul de dreptul de autor al decedatului).

În ceea ce privește păstrarea și selecționarea documentelor de carte funciară — în termen de păstrare permanent atit în indicatorul din 1976, cit și în cel din 1979 și avind în vedere aceste prevederi ale indicatoarelor, aparent, nu se pot face selecționări în documentele cărților funciare.

În cele ce urmează încercăm să facem o prezentare a acestor documente și posibilitatea selecționării lor.

Cu toate că, pe lângă nevoia evidentei fondurilor funciare, înființarea cărții funciare a fost impusă de asigurarea circulației imobiliare și a creditului acordat pe imobile — deci, a fost de fapt o acțiune determinată de cerințele societății capitaliste —, cărțile funciare își mențin valoarea practică și în condițiile societății noastre, bineînțeles cu funcțiuni schimbate. Concret, în urma intrării în vigoare a Legilor 58 și 59 din 1974, circuitul terenurilor s-a redus esențial. Chiar dacă prin formarea marilor loturi de culturi, în cadrul întreprinderilor agricole de stat și a cooperativelor agricole de producție, parcelele individuale au fost comasate, totuși, evidențele funciare pot fi bine folosite pentru organizarea producției agricole și delimitarea terenurilor acestor unități de agricultură și a unor culturi în cadrul lor. La aceasta trebuie adăugat faptul că existența imobilelor proprietate personală reclamă menținerea în continuare a evidențelor asigurate de cartea funciară. De asemenea, este adevărat că în urma unei alte structuri economice cazurile de credite garantate prin ipotecă, cunoscute în trecut, și-au pierdut rolul avut anterior. În schimb s-a deschis un nou domeniu al sarcinilor înscrise pentru un imobil: cel al creditelor acordate de stat pentru construirea apartamentelor proprietate personală, după cum circulația imobilelor proprietate personală este asigurată și în prezent. Toate acestea reclamă existența în continuare a cărților funciare.

Cunoscind rolul cărților funciare și datele pe care le cuprind, concluzia, din au atit valoare practică cit și istorico-documentară considerabilă. Din punct de vedere practic, acestea sînt documente care asigură drepturile cetățenilor și ale statului — prin urmare, păstrarea lor este impusă de interese sociale. În ceea ce privește valoarea istorico-documentară a cărților funciare — fără a intra în amănunt de vedere arhivistic nu poate fi alta decit că documentele de carte funciară nunte — amintim doar că, de la introducerea lor, ele oferă cele mai complete date — atit în sinteză cit și în amănunt — privind fondul funciar, mobilitatea averii, circuitul imobilelor, existența creditului garantat de ipotecă, diferite măsuri administrative, politice etc. Toate acestea ne conving că păstrarea lor prezintă un interes general. Totuși, ca în cazul celorlalte categorii de documente, nu se poate renunța la eliminarea din arhiva de carte funciară a documentelor care nu au o valoare deosebită. Dar problema selecționării nu a fost soluționată pînă în prezent, eliminarea unor documente de carte funciară fiind executată, de la caz la caz, pe baza unor criterii locale, ad-hoc, fără să se fi elaborat unele indicații mai precise în acest sens. În consecință, considerăm că selecționarea nu numai că poate fi efectuată, dar este și necesară. Aceasta fiind impusă, în primul rînd, de problemele de spațiu iar apoi de cele privind folosirea documentelor. Inclusiv reținerea din producție a unei cantități considerabile de materie primă, reprezentată de maculatura păstrată, prin neselecționare, împreună cu documentele de valoare practică sau documentar-istorică.

Cunoscind compartimentarea documentelor de carte funciară, este evident că nu poate fi efectuată selecționarea în cazul primelor două compartimente, și

anume pot fi selecționate: — planurile (hărțile) de carte funciară (cadastrale) și instrumentele lor de evidență și informare, precum și — *cărțile funciare* și informare (inclusiv vechile protocoale de carte funciară). Aceste documente chiar dacă nu mai au valoare practică curentă (au fost sistate sau înnoite), prezintă în continuare o valoare documentar-istorică, fiind principala sursă de informații pentru situația funciară dintr-o anumită perioadă, din ele desprinzându-se evoluția situației funciare, modificările intervenite din diferite motive și fiind în același timp documente de sinteză, în care au fost însumate informațiile din alte documente (din dosarele de carte funciară). Amintim și faptul că — deși scoase din uz — ele mai pot fi și sint folosite pentru dovedirea unor drepturi privind imobilul la care se referă.

În schimb, poate fi executată selecționarea în dosarele de carte funciară, deoarece constatăm că documentele din care sint ele constituite reprezintă acte însumate în cărțile funciare. Prin urmare, în afară de documentele care reflectă unele fenomene, evenimente, situații economice, sociale sau politice, prin care dobîndesc o valoare de izvor istoric, aceste dosare prezintă mai puțină importanță. Cum însă documentele acestor dosare reprezintă în mare parte temeiul constituirii unor drepturi, păstrarea lor este indicată din considerente sociale. De aceea, la selecționarea lor trebuie avută în vedere atît valoarea documentară-istorică cît și termenele de prescripție.

Reamintim că înscrierile de carte funciară, în vederea cărora se constituie dosarul de carte funciară sint de trei feluri și anume: 1) întabularea; 2) înscrierea provizorie și 3) notarea. Examinarea acestora ne duce la concluzia că din punct de vedere al constituirii de drepturi prezintă importanță primară întabularea, deci în principiu dosarele de întabulare ar trebui păstrate timp nelimitat, în timp ce înscrierea provizorie și notarea au efect numai timp limitat și în cazul acestora intervine ca un factor determinant prescripția. Examinînd mai departe conținutul dosarelor — chiar și în cazul acelor care ar trebui păstrate permanent — constatăm că nu toate documentele din dosar au importanță din punct de vedere al constituirii dreptului, unele sint anexe sau simple acte procedurale cu un rol limitat în timp. Astfel că selecționarea dosarelor de carte funciară, după părerea noastră, poate fi făcută în două feluri: — selecționarea dosarului în întregime; — selecționarea unor documente din cadrul dosarului.

Ca urmare, propunem să fie selecționate și să se elimine în întregime dosarele în următoarele cazuri:

— dosarele de ipotecă, privilegiu și orice alte sarcini reale pînă la valoarea de 1.000.000 lei constituite înainte de 15 august 1947, care, potrivit Decretului 336 din 22 noiembrie 1948, se consideră radiate de drept. În mod firesc se pot elimina și dosarele privind înscrierile provizorii sau notările legate de aceste garanții reale. În mod practic în acest fel cea mai mare parte a dosarelor de ipotecă și înscrierile sau notările legate de acestea s-ar putea elimina începînd din anul 1870 pînă în 1947. Ținînd însă seamă de principiile selecționării se vor opri dosarele cu valoare documentar-istorică: în primul rînd ipotecile care prezintă o importanță economică, socială (investiții industriale, agrare), cele privind unele personalități, legate de unele evenimente istorice etc.

Tot în legătură cu dosarele de întabulare, credem că trebuie studiată problema înscrierilor privind dreptul de uzufruct, uz și abitațiune. Aceste înscrieri constituind drepturi personale, încetează — dacă nu sint limitate în timp — cel mult după moartea beneficiarului, deci păstrarea lor este justificată numai pentru un timp limitat.

Dosarele constituite pentru înscrieri provizorii — după cum am arătat — pot avea, de asemenea, importanță practică numai timp limitat, ca și notările (de exemplu, în cazul acestora din urmă, notările privind minoritatea ar putea fi eliminate cel mult după 18 ani de la constituirea dosarului).

În ceea ce privește a doua propunere, de a elimina acele documente din dosare care nu prezintă importanță din punct de vedere al constituirii de drept și nu prezintă temeiul înscrierii în cărțile funciare, propunem categoriile de documente care în aceste cazuri se vor păstra neapărat, precum și a celor care vor putea fi eliminate. În această ordine de idei, dosarele care se păstrează vor trebui să cuprindă, în continuare, următoarele documente:

a. Hotărîrile instanței care a întocmit dosarul și a dispus înscrierea în cartea funciară. În privința acestor hotărîri (încheieri, certificatele de moștenitor)

se va păstra cel considerat original sau ca avînd putere probatorie superioară (restul exemplarelor se pot elimina);

b. Actele originale sau hotărîrile constitutive de drept (în primul rînd de proprietate): contractele de vînzare-cumpărare, actele de donație, testamentele, contractele de încetare a indiviziunii, contractele de schimb, hotărîrile judecătorești sau administrative sau orice titlu de proprietate, în original sau copie legalizată (se păstrează un singur exemplar, cel care are cea mai mare valoare probatorie);

c. Toate schițele și desenele care se referă la chestiunea tratată în dosar. În schimb, propunem eliminarea următoarelor categorii de documente, după expirarea unui termen de păstrare, în concordanță cu prescripția legală (30 de ani). Desigur, opinia notarilor, ca specialiști în materie de drept ne va fi de mare folos:

a) acte de radiere (radiere de ipotecă, radierea uzufructului de văduvă, radierea de sentințe, radierea privind impozitele și taxele, radierea curatelei, radierea minorității);

b) cereri pentru execuție silită;

c) publicații de licitație;

d) acte de garanție;

e) cereri pentru asigurarea rangului;

f) adrese oficiale (privind impozitele, taxele, înmînările, cheltuielile de îngrijire în spital etc.);

g) cererile foștilor notari publici privind întabularea taxelor în legătură cu succesiunile;

h) actele în legătură cu onorariile de avocați;

i) certificate și adevărîțe oficiale (cum au fost de exemplu certificatele de naționalitate, actele de identitate; diferitele autorizații etc.);

j) extrase de stare civilă și copii de pe certificate de stare civilă;

k) cereri privind schimbările de nume;

l) diferite declarații;

m) împuterniciri de avocat;

n) diferite publicații (apărute în Monitorul Oficial, Buletinul Oficial sau ziare, periodice).

o) chitanțe;

p) adevărîțe de înmînare;

r) copiile actelor care se găsesc în dosar în original sau copie legalizată;

s) duplicatele, triplicatele etc. hotărîrile instanței de C.F.

Unele din aceste categorii de documente se elimină cu întregul dosar (în cazurile amintite anterior), dacă se aprobă eliminarea categoriilor de dosare propuse. În legătură cu eliminarea documentelor din dosare supunem discuției încă două probleme: cea privind cererile de întabulare, înscrierea provizorie sau notare (deci a actelor în baza cărora se constituie dosarele de carte funciară) și păstrarea hotărîrilor judecătorești de înscriere în cartea funciară.

În ceea ce privește problema cererilor, după sondajul făcut sînt opinii diverse chiar în rîndul specialiștilor: unii sînt pentru păstrarea lor permanentă, alții pentru eliminarea lor, după respectarea termenelor de prescripție. Păreră noastră este că după expirarea termenului ce se va fixa, cererile se pot elimina pentru următoarele motive: este adevărat că cererea constituie actul de bază din punct de vedere al formării dosarului, dar nu constituie temeiul dreptului ce se înscrie în cartea funciară și nu dă nici dreptul de a se executa înscrierea. Temeiul dreptului ce se înscrie este, sau actul original (contract etc.), sau o hotărîre judecătorească ori administrativă, iar înscrierea se face pe baza hotărîrii instanței de carte funciară. Deci, aceste două feluri de acte sînt cele ce trebuie păstrate și nu cererea.

A doua problemă e cea a hotărîrilor (încheierilor) în baza cărora se fac înscrierile și notările în cartea funciară, și anume (în cazul cînd se selecționează dosare întregi): să se rețină sau nu aceste hotărîri? Dacă se rețin, să se păstreze la locul pe care-l aveau inițial în pachet sau din toate hotărîrile dosarelor eliminate să se constituie în fiecare an o colecție de hotărîri, ce se păstrează după ultimul dosar. În ceea ce ne privește sîntem pentru această soluție din urmă.

Subliniem, de asemenea, că în tot cursul selecționării vor trebui respectate principiile generale ale selecționării privind păstrarea documentelor care constituie izvoare istorice (cum ar fi, de exemplu, cele privind reformele agrare, naționa-

lizarea, momente istorice, istoricul cărții funciare și al cadastrului funciar, personalități etc.). Cele de mai sus, în general, corespund cu Indicațiile privind selecționarea documentelor de carte funciară create pînă în anul 1950, care constituie un bun temei în privința selecționării documentelor de carte funciară.

În arhiva Notariatului de stat al județului Cluj, în compartimentul Cărții funciare se găsește o cantitate însemnată de cărți funciare sistate (transcrise în cărți funciare noi). Aparent acestea n-au valoare, întrucît valoarea lor practică a încetat. În realitate, daț fiind că în cartea funciară nouă a fost înscrisă doar persoana care la data transcrierii a fost proprietarul imobilului, cercetătorul poate avea o imagine despre mobilitatea imobilelor, circuitul acestora, grevarea lor, deci a întregii problematice pentru care Cartea funciară oferă informații numai pe baza acestor cărți funciare sistate. Ar fi de dorit ca acestea să fie predate Arhivelor Statului, dar lipsa de personal nu dă posibilitatea inventarierii lor. Ar trebui preluate și opisele de carte funciară, dar acestea servesc orientării curente. De aceea, propunem xerografierea acestor opise și preluarea cărților funciare sistate pe baza acestor xerocopii.

(Va urma)

PREZENTĂRI DE FONDURI ȘI COLECȚII

Tribunalul județean Caraș-Oravița

SILVIA MOLDOVAN

Tribunalul județean Caraș-Oravița a fost creat la 1 ianuarie 1926 odată cu formarea noului județ Caraș, conform legii pentru unificarea administrativă din 14 iunie 1925¹. Organizarea tribunalului s-a făcut în conformitate cu legea pentru organizarea judecătorească din 25 iunie 1924 și cu modificările din 28 noiembrie 1925 și 19 decembrie 1925². În sfera de activitate a Tribunalului Caraș intra întreg teritoriul județului Caraș, avînd în subordine judecătoriile din Oravița, Sasca-Montană, Moldova-Nouă, Reșița, Bocșa-Montană și Bozovici, de la care filiala Caraș a Arhivelor Statului a preluat toate documentele create și păstrate pînă în anul 1948 inclusiv. Ulterior, a fost adăugată și localitatea Gârna din județul Severin, care se află în imediata apropiere a localității Văliug, situată la poalele munților Semenicului, în județul Caraș³.

Pe lângă atribuțiile de bază privind judecarea în calitate de al doilea for a tuturor cauzelor penale și civile, tribunalul mai avea atribuții pe linia validării drepturilor miniere, a rezolvării conflictelor de muncă ivite între muncitori și patroni, precum și a cauzelor tutelare, a evidenței firmelor sociale în registre comerciale cu caracter public, cît și a regimului asociațiilor care cereau recunoașterea personalității juridice.

Au fost preluate, în anul 1926, și dosarele de firme sociale create de Tribunalul Lugoj începînd cu anul 1876, care au constituit baza înființării secției a II-a firme sociale a Tribunalului Caraș.

Sub numerele de inventar 105, 208, 232 și 233, fondul Tribunalului județean Caraș-Oravița (1876—1952) însumează 51,67 m.l., respectiv, 7424 u.a.

Documentele create de Tribunalul județean Caraș-Oravița în perioada 1926—1952 oferă o multitudine de informații referitoare la dezvoltarea economică a județului, la probleme ale vieții sociale, politice și culturale într-o perioadă istorică bogată în semnificații.

Din punct de vedere economic, fondul Tribunalului județean Caraș reflectă dezvoltarea acestui județ în perioada 1926—1948. Sectorul industrial a cunoscut, după 1925, o dezvoltare și o mai mare stabilitate, în contextul legislației industriale elaborate⁴: legea minelor din anul 1924, legea privitoare la comercializarea și controlul întreprinderilor economice ale statului, legea energiei. Ca urmare, se înființează întreprinderi miniere, fabrici de țiglă și cărămidă, se începe exploatarea unor cariere, a unor stațiuni balneare, cercurile industriale

¹ *Impărțirea administrativă a Românilor însoțită de legea pentru unificarea administrativă...*, Imprimeria Statului, București, 1926, p. 345—388.

² C. Hamangiu, *Codul general al României. Legi noi de unificare*, (1922—1926), vol. II—III, Edit. librăriei Alcalay et Co., București, p. 57—61.

³ Arh. St. Caransebeș, fond Tribunalul județean Caraș-Oravița, dosar 23/1926, f. 14.

⁴ M. Rusenescu, I. Saizu, *Viața politică în România 1922—1928*, Edit. politică, București, 1979, p. 11.

și bancare se orientează spre exploatarea unor noi resurse ale solului și sub-solului. Pe lângă minele de cărbuni de la Anina, Lupac și Cozla-Drencova, care funcționau de mai multă vreme, în anul 1927 începea exploatarea la carierele: de granit, Maidan și Surducul-Mare, de talc, la Pîrvova, de piatră de var, la Reșița, Apadia, Bejenic, Cîrnecea, Mocerîș, Bozovici, Oravița, și de nisip la Doclin. Fabrici de țiglă și cărămidă funcționau la Slatina-Nera, Sasca-Montană, Reșița, Pîrvova, Dalboșeț⁵. Ca urmare a dezvoltării sectorului industrial, în anul 1929 se înființează Direcția a IV-a Regională Minieră, cu sediul la Oravița⁶. Pentru rezolvarea problemelor litigioase, pe lângă Tribunalul județean Caraș-Oravița, se înființează două comisii: Comisia regională de judecată și Comisia de validare a drepturilor miniere, ultima avînd și dreptul de a dispune numirea unor funcționari superiori de grefă pentru conducerea lucrărilor de validare a concesiunilor miniere⁷. Fondul cuprinde documente privind validarea către societăți industriale a unor drepturi miniere în zone de interes economic. Astfel, în perioada 1926—1931 s-a acordat validarea drepturilor miniere pentru Societatea Anonimă Minieră Română „Industria miniere din Banat” în comuna Lupac, Societatea minieră Hanicska în comuna Lăpușnic, consorțiul minier Brancovici Novacovici-Osietzky, județul Caraș⁸, precum și numeroase drepturi miniere acordate Societății U.D.R. pe întreg teritoriul județului Caraș⁹.

Dosarele firmelor sociale cuprind informații legate de activitatea comercială, bancară și industrială din județul Caraș în perioada 1876—1948. Criza economică din 1929—1933 și efectele ei în domeniul industrial și bancar sînt consemnate într-o serie de documente. Se înregistrează o serie de falimente ale firmelor și băncilor mici¹⁰, acordarea concordatului preventiv de către tribunal, reducerea salariilor și concedieri ale muncitorilor. La Reșița, în perioada crizei, a funcționat un singur furnal, s-au efectuat concedieri de 50% din numărul muncitorilor și scăderea salariilor celor rămași la lucru. Situații asemănătoare existau și la Anina, Bocșa, Oțelu-Roșu, Moldova Nouă, Caransebeș¹¹. Societatea U.D.R., care controla industria minieră, metalurgică și de mașini din Banat, înregistrează aceleași fenomene de scăderi ale producției și apoi redresarea intervenită după anul 1933.

Astfel, uzinele din Reșița înregistrau profituri însemnate prin intensificarea exploatării muncitorilor care au declarat greve și au cerut majorarea salariilor, stoparea concedierilor și îmbunătățirea condițiilor de muncă în perioada crizei economice. Elocvente sînt în această privință beneficiile nete înregistrate de această societate anonimă. În anul 1928, conform bilanțului său, firma a înregistrat un beneficiu net de 129.464.928 lei¹², în 1929, 8.870.309 lei¹³, în anul 1930, 72.657.434 lei, în 1932, 29.814.737 lei, în 1933, 43.559.564 lei¹⁴, iar în 1935, 74.031.219 lei¹⁵. Din acest an beneficiile vor crește neîncetat pînă în anul 1939, cînd ele ating cifra de 188.700.771 lei¹⁵.

⁵ Arh. St. Caransebeș, fond Tribunalul județean Caraș-Oravița, dosar 23/1926, f. 17—21.

⁶ Ibidem, f. 46—57.

⁷ Ibidem, f. 114.

⁸ Ibidem, dosar 112/1926, f. 1—5; Colecția Liviu Smeu-Bozovici, dosar 2.

⁹ Arh. St. Caransebeș, fond Tribunalul județean Caraș-Oravița, inventar 232, dosar 2/1911, f. 407.

¹⁰ Ibidem, dosar 49/1932, f. 1—16.

¹¹ Ibidem, dosarele 272/1931, f. 9—26; 29/1935, f. 1—5, 12, 28; 272/1931, f. 9—26, 228—229.

¹² Ibidem, firme sociale, dosar 19/III, 1928—1941.

¹³ Ibidem, dosar 19/IV.

¹⁴ Ibidem, dosar 19/IV.

¹⁵ Ibidem.

De-a lungul anilor, în componența acționarilor Societății U.D.R. au loc schimbări dictate și de interesele unor state străine în controlul economiei românești și, în special, a acelei ramuri care coopera cu statul pentru apărarea națională. Pentru a ilustra acest lucru amintim faptul că în anul 1940 printre principalii acționari se numărau Banca de credit român, Banca „Albina” din Sibiu, Malaxa S.A.R., firma cehoslovacă * „Zbrojovka” Brno¹⁶.

Dărilor de seamă, rapoartele și bilanțurile Societății U.D.R. dovedesc că de-a lungul anilor au fost cooptați în consiliile de administrație și comitetele de direcție o serie de personalități ale vieții politice și științifice românești¹⁷.

Analizând situația financiară a țării în urma crizei economice din perioada 1929—1933, guvernul liberal a luat o serie de măsuri menite să preîntâmpine frământări sociale în condițiile în care un număr imens de familii aveau datorii însemnate la bănci, ipotecându-și proprietățile imobiliare. Cum debitorii cei mai numeroși proveneau din rindurile țărănimii sărace, adeseori lipsite de inventar agricol, legile cu caracter financiar emise în anii 1934—1935 vizau nu numai asanarea datoriilor agricole și urbane, dar și o îmbunătățire a stării de spirit și recâștigarea încrederii în instituțiile de credit românești.

Pentru cunoașterea unor aspecte ale aplicării acestor legi în județul Caraș, fondul Tribunalului Caraș oferă numeroase informații.

Astfel, este important procesul-verbal încheiat la 29 aprilie 1935, în ședința Consiliului de administrație al firmei „Almăjana” (Bozovici) — prima casă de păstrare din Almăj S. A., cu privire la modalitatea de achitare a datoriilor băncii la creditorii săi, în urma aplicării legii de conversiune a datoriilor agricole și urbane din 7 aprilie 1934.

Având în vedere marea pondere pe care agricultura o deținea în cadrul economiei naționale și faptul că în sfera acesteia erau ocupați aproximativ 82% din locuitorii țării, problema agrară a constituit unul dintre reperele de bază ale dezvoltării economice și social-politice a României din primele decenii ale secolului al XX-lea¹⁸. De aceea, se impunea rezolvarea problemei țărănești. Din acest punct de vedere reforma agrară din 1921 apare ca un moment important al încercărilor de soluționare a problemei agrare din România.

Documentele din fondul Tribunalului Caraș se referă la exproprierea unor moșii particulare, terenuri aparținând cultelor, Societății U.D.R. și Comunității de avere a Regimentului nr. 14 sârbo-bănățean; la nemulțumirile țăranilor din anumite zone ale județului din cauza aplicării cu mare întârziere a improprietării; la rolul jucat de Societatea Uzinelor de Fier și Domeniile Reșița în tergiversarea aplicării legii de reformă agrară din 1921. În acest sens menționăm exproprierea unor terenuri care aparținuseră Societății U.D.R. Astfel, la 21 martie 1923 Comisia județeană de expropriere și improprietare din Oravița-Montană hotărăște să exproprieze în favoarea statului intravilanele din localitatea Slatina-Nera, care aparținuseră Societății U.D.R., pentru a fi date celor îndreptățiți la improprietare ca loturi de casă. Societatea U.D.R. a încercat să rețină din posesiunile sale unele suprafețe motivând că dorește să construiască obiective industriale, cum a fost și cazul proiectatei hidrocentrale de pe Nera¹⁹. Un aspect similar îl dezvăluie și documentul din 6 septembrie 1934, prin care Regiunea

* În urma Acordului de la Munchen din 29—30 septembrie 1938, Germania hitleristă începe de fapt dezmembrarea și subjugarea Cehoslovaciei a cărei economie este acaparată și pusă în slujba intereselor revanșarde ale Germaniei.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ D. Șandru, *Reforma agrară din 1921 în România*, Edit. Acad. R. S. România, București, 1975, p. 17—41.

¹⁹ Arh. St. Caransebeș, fond Tribunalul județean Caraș-Oravița, dosar 68/1933, f. 8—10.

agricolă Bocșa, și cetățenii din Carașova s-au plins Tribunalului Caraș că, deși au fost expropriate 210 jugăre din proprietatea Societății U.D.R., cei expropriați au încercat să rețină în folosul propriu cele mai bune parcele de terenuri agricole²⁰. În alte cazuri comisiile de expropriere și improprietărire au dat hotărâri contradictorii, care au provocat mari nemulțumiri printre țărani îndreptățiți la improprietărire. Un exemplu concludent în această privință îl constituie faptul că în localitatea Socol pământurile expropriate de la Comunitatea de avere a Regimentului nr. 14 sârbo-bănățean nu au ajuns la toți locuitorii și, ca urmare, foarte mulți locuitori au fost omiși de pe listele de improprietărire²¹.

Nenumărate documente dovedesc că reforma agrară din 1921 s-a aplicat cu foarte mare întârziere din cauza lucrărilor tehnice de parcelare care au fost făcute fără respectarea prevederilor legii.

Tribunalul Caraș era obligat la 27 octombrie 1942 să ia în considerare unele contestații ale ocolului silvic din Moldova Nouă împotriva planului de parcelare întocmit de comisia de expropriere și improprietărire din Oravița pentru localitatea Divici²².

Un alt aspect legat de modul de improprietărire a țăranilor este cel referitor la revolta țărănească de la Cărbunari din anul 1936, când prefectul județului Caraș s-a deplasat în această comună ca să atribuie locuitorilor din comună 250 jugăre de teren stîncos expropriat de la Societatea U.D.R. Trebuie precizat faptul că localitatea Cărbunari era înconjurată de pădurile și pășunile Societății U.D.R., simțindu-se nevoia extinderii terenurilor de pășunat. Reprezentanții comunei refuză semnarea procesului-verbal de improprietărire. În urma primirii unui astfel de teren, starea de spirit a populației a devenit foarte încordată după cum reiese chiar din declarația prefectului: „Am fost apostrofat de o mulțime de femei și oameni pe care nu i-am reținut, cu care ocazie mi s-au aruncat de femei teacuri de acte judecătorești privitor la delikte silvice* fiind lovit și eu și ceilalți cu aceste hîrtii, care au căzut și prin mașină”²³.

În urma acestor frământări se propunea ca primarul comunei Cărbunari să fie schimbat, deoarece era socotit capul „rebelilor”.

La numirea noului primar, socotit unealtă a Societății U.D.R., majoritatea sătenilor comunei Cărbunari s-a opus²⁴.

Prezența printre țărani a unor muncitori de la minele din Anina, locuitori ai satului Cărbunari, determină pe prim-pretorul plasei Sasca Montană să declare că „din cele văzute la fața locului această rebeliune a fost pregătită mai dinainte, că socialiștii din Anina sînt amestecați în cauză”²⁵.

Din cele relatate mai sus reiese că schimburile de terenuri au adus și mai mari avantaje Societății U.D.R., determinînd nemulțumirea locuitorilor din cele 32 de localități din zona montanică, constatîndu-se că atît locuitorii comunei Cărbunari, cît și ai celorlalte localități s-au opus pe bună dreptate schimbului de terenuri, deoarece Societatea U.D.R. le-a oferit terenuri de cea mai proastă calitate. Situația din 1936 se menținea și în anul 1944.

Fondul Tribunalului Caraș reflectă viața culturală la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Se înființează și își desfășoară activitatea o serie de asociații culturale, iar în 1895 se organizează corul vocal din

²⁰ Ibidem, dosar 44/1933, f. 1—7.

²¹ Ibidem, dosar 102/1935, f. 209.

²² Ibidem, dosar 278/1936, f. 1—3.

* Delikte silvice cauzate nu atît de tăierea pădurilor, cît mai ales de pășunatul clandestin în pădurile și pășunile Societății U.D.R.

²³ Ibidem, dosar 172/1936, f. 130.

²⁴ Ibidem, f. 131.

²⁵ Ibidem, f. 132.

Bozovici²⁶. Scopul înființării acestui cor a fost „nobilarea morală și cultivarea artei, muzicii românești, promovarea culturii naționale și apărarea intereselor românești”²⁷. Se preciza faptul că acest cor a luat parte la marea expoziție din București din vara anului 1906 alături de alte asociații corale din Banat, obținând „Medalia de aur”²⁸.

Pentru majoritatea asociațiilor culturale din zonă, multe dintre ele înființate în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, s-a impus refacerea statutelor și aprobarea lor de către tribunal după 1 decembrie 1918, pentru a fi recunoscute de autoritățile românești. După apariția legii pentru persoanele juridice (asociațiuni și fundațiuni) din 6 februarie 1924²⁹, multe asociații corale au cerut recunoașterea personalității juridice. Fondul Tribunalului județean Caraș păstrează aceste dosare pentru numeroase asociații culturale printre care: Reuniunea de cetire, cîntare și muzică din Vrani³⁰, Societatea de cetire și cîntări din Cărbunari-Stinăpări³¹, grupul vocal și muzică „Unirea” din Vărădia³², Societatea culturală „Infrățirea” din Sasca Montană, compusă din casinou, bibliotecă și cor vocal³³, Reuniunea de cetire și cîntare din Fizeș³⁵, Reuniunea „Tinerimea” din Bocșa și Vasiova³⁶, Reuniunea „Unirea” din Tîrnova³⁷, Societatea română de cîntări din Berzasca³⁸, Asociația culturală „Mihai Eminescu” din Ciuchici, înființată în 1945³⁹ ș.a.

Documentele din aceste dosare oferă și posibilitatea cunoașterii stării materiale a asociațiilor menționate. Astfel, la data de 4 iunie 1931, Societatea de cetire și cîntări din Cărbunari și Stinăpări dispunea în biblioteca sa de un număr de 595 volume și 127 reviste⁴⁰.

Pentru cunoașterea istoricului presei din județul Caraș-Severin sînt importante dosarele prin care se aproba apariția unor publicații din Reșița, Oravița și din unele localități rurale.

În anul 1932 s-a acordat dreptul de apariție publicației periodice săptămînală „Valea Bîrzavei” din Reșița. La Oravița apăreau ziarele „Redeșteptarea”⁴¹ și „Românul”⁴².

În vara anului 1946, cînd forțele democratice conduse de P.C.R. luptau pentru victoria în alegerile parlamentare, la Reșița apărea ziarul „Carașul liber”, care va fi organul de propagandă al Frontului Național Democrat; Tribunalul Caraș îi acordă dreptul de apariție la 10 iulie 1946⁴³.

Dezvoltarea relațiilor capitaliste de producție în Banatul de sud a generat pe plan social formarea unui puternic detașament al clasei muncitoare, care a aderat relativ timpuriu la ideile cele mai înaintate ale vremii. Din punct de vedere organizatoric, muncitorii din Caraș s-au organizat în sindicate, multe

²⁶ Ibidem, dosar 81/1927, f. 1.

²⁷ Ibidem, f. 77.

²⁸ Ibidem.

²⁹ C. Hamangiu, *op. cit.*, p. 244—261.

³⁰ Arh. St. Caransebeș, fond Tribunalul județului Caraș, dosar 82/1928, f. 17—24.

³¹ Ibidem, dosar 90/1926, f. 14—17.

³² Ibidem, dosar 81/1927, f. 90.

³³ Ibidem, dosar 87/1926, f. 9—15.

³⁴ Ibidem, dosar 64/1926, f. 2—25.

³⁵ Ibidem, dosar 30/1927, f. 2—4.

³⁶ Ibidem, dosar 382/1927, f. 2.

³⁷ Ibidem, dosar 205/1927, f. 2.

³⁸ Ibidem, dosar 172/1928, f. 7.

³⁹ Ibidem, dosar 626/1945, f. 9.

⁴⁰ Ibidem, dosar 90/1926, f. 4.

⁴¹ Ibidem, dosar 73/1939, f. 1—2.

⁴² Ibidem, dosar 3/1926, f. 1—2.

⁴³ Ibidem, dosar 674/1946, f. 1—3.

dintre ele aflate sub influență socialistă sau comunistă (după crearea Partidului Comunist Român din 1921).

Împreună cu alte organisme create tocmai pentru a stăvili organizarea pe principii comuniste a mișcării sindicale, Tribunalul Caraș a urmărit activitatea sindicală din județ și de cele mai multe ori a încercat să frneze procesul radicalizării clasei muncitoare.

În urma cererii sindicatului muncitorilor din industriile de îmbrăcăminte, textile și pielărie din Reșița de a fi recunoscut ca personalitate juridică, Ministerul Muncii refuza la 28 octombrie 1935 înființarea acestui sindicat, motivînd că membrii săi sînt în majoritate mineri și agitatori ai ideilor comuniste⁴⁴.

Măsura autorităților trebuie legată și de faptul că sindicatele din ramura îmbrăcăminte, textile și pielărie aparținuseră sindicatelor unitare de sub influența P.C.R. care au fost dizolvate în urma Congresului sindicatelor unitare de la Timișoara din 2—5 aprilie 1929.

Intr-un alt document se precizează faptul că Ministerul Muncii, prin adresa nr. 49237 din 17 august 1936, nu era de acord nici cu constituirea sindicatului profesional al funcționarilor particulari din Reșița, deoarece: „funcționarii comerciali din Reșița, tineri sub 20 de ani, fără nici o răspundere morală, majoritatea din ei fiind membri în organizații ale tineretului socialist din Reșița. Din punct de vedere politic, sînt tendințe extremiste de stînga, deci cu astfel de elemente care vor înființarea acestui sindicat la Reșița — unde, de altfel, este cel mai mare centru industrial din țară, populat de muncitori nu este exclus ca pe lîngă acțiunile de breaslă să activeze și ca organizație camuflată a partidului comunist”⁴⁵.

Alte documente furnizează informații despre mișcarea grevistă din Reșița, cel mai mare centru metalurgic al Banatului. Una dintre marile acțiuni greviste este cea din primăvara anului 1926, fapt consemnat în procesul verbal din 30 ianuarie 1927, al unei întruniri a sindicatului muncitorilor constructori din Reșița⁴⁶.

Alte documente relatează despre conflictul de muncă dintre muncitorii portuari din Drencova și patronii lor de la mina Cozla aparținînd Creditului Carbonifer S. A. București și Ocolului silvic Berzasca.

La data de 18 mai 1936 Comisia de arbitraj pentru reglementarea conflictelor de muncă de pe lîngă Tribunalul Caraș, luînd în considerare doleanțele îndreptățite ale muncitorilor, a hotărît printre altele: „majorarea cu 15% a prețurilor de muncă, stabilirea unor tarife pentru unele munci executate în port”. De asemenea, se respingea cererea Creditului Carbonifer S.A. de a utiliza muncitorii proprii la muncile portuare, cit și cererea identică a firmei „Industria minere din Banat”⁴⁷.

În același timp, în fondul Tribunalului județean Caraș se păstrează numeroase documente privind recunoașterea personalității juridice a unor sindicate: Sindicatul lucrătorilor constructori din Reșița, din anul 1924⁴⁸, Sindicatul muncitorilor manuali din portul Moldova-Veche ș.a.⁴⁹

Un material interesant de studiu îl reprezintă documentele privind organizarea și desfășurarea alegerilor din noiembrie 1946, în care victoria a revenit, cu mare majoritate de voturi, Blocului Partidelor Democratice. Semnificativă în acest sens este statistica rezultatelor alegerilor pentru Adunarea deputaților efectuată

⁴⁴ Ibidem, dosar 101/1935, f. 3.

⁴⁵ Ibidem, dosar 48/1936, f. 21—48.

⁴⁶ Ibidem, dosar 214/1927, f. 34.

⁴⁷ Ibidem, dosar 92/1936, f. 8—10.

⁴⁸ Ibidem, dosar 214/1927, f. 33.

⁴⁹ Ibidem, dosar 153/1926, f. 2.

la 19 noiembrie 1946 în județul Caraș din care rezultă că Blocul Partidelor Democratice a obținut 52.043 voturi, Partidul Național Țărănesc a obținut 19.825 voturi, Partidul Social-Democrat Independent 5.757 voturi iar Partidul Național Liberal-Brătianu 3.360 voturi⁵⁰.

În urma acestei victorii județul Caraș a trimis în parlament patru deputați care reprezentau Blocul Partidelor Democratice.

Noile mutații de ordin politic care au avut loc după alegerile din noiembrie 1946 sînt confirmate și de rezultatele alegerilor din 28 martie 1948.

În fondul Tribunalului județean Caraș se păstrează documente care se referă la pregătirea și rezultatele alegerilor. În procesul verbal încheiat la 12 martie 1948 de către Biroul electoral al județului Caraș era înregistrată depunerea listelor de candidați pentru M.A.N. În județul Caraș Frontul Democrat Popular a obținut 94.851 voturi, iar gruparea independentă numai 2.132 voturi⁵¹.

Fără a ne propune prezentarea tuturor informațiilor cuprinse în fondul Tribunalului județean Caraș, ne oprim la cele pe care le-am considerat mai semnificative pentru a ilustra aportul documentar deosebit al acestui fond la cunoașterea istoriei economice, sociale, culturale și politice a Caraș-Severinului, începînd cu ultimele decenii ale secolului trecut, pînă în anul 1952.

Un tezaur documentar inedit: corespondența lui Al. Christofi (1852-1856) (I)

NICOLAE ISAR

Alexandru Christofi face parte din grupul revoluționarilor munteni de la 1848 exilați în anii următori datorită rolului important pe care l-au avut în cursul desfășurării evenimentelor. Fără a fi o figură de mărimea altor revoluționari de formație militară, precum generalii Gheorghe Magheru și Christian Tell sau colonelul Nicolae Pleșoianu, alături de aceștia, pe maiorul Al. Christofi îl întîlnim în importante momente ale luptei generației de la 1848 pentru unitate și independență națională, pentru progres social.

În unul dintre locurile importante prevăzute în planul revoluționarilor munteni de declanșare a revoluției, anume la Telega-Prahova — unde, cum se știe, în momentul decisiv, din rîndul fruntașilor s-a aflat și Nicolae Bălcescu —, în calitate de ofițer, căpitan atunci, Al. Christofi a îndeplinit o importantă misiune, menită să asigure punerea în aplicare a planului stabilit, așa după cum, asemenea misiuni — unele cu implicații și mai importante — au îndeplinit atunci și alți ofițeri români care aderaseră la cauza revoluției.

Așa cum încercăm să arătăm pe scurt — înainte de a ne referi la bogata sa corespondență inedită din anii exilului la Constantinopol —, viața și activitatea acestui fiu al Craiovei s-au aflat în general sub semnul idealurilor luminoase ale generației de la 1848, ele oferind urmașilor — ca și în cazul atîtor altor militari revoluționari — frumoase pilde de patriotism. Ele justifică interesul unei cerce-

⁵⁰ Ibidem, dosar 3/1946, f. 326.

⁵¹ Ibidem, dosar 6/1948, f. 214.

tări de specialitate, așa după cum bogata sa corespondență din anii 1852—1856, purtată cu generalul Christian Tell, constituie pentru cercetători, cu siguranță, un valoros tezaur documentar, atît pentru Al. Christofi însuși, cît și pentru numeroși alți revoluționari români de la 1848 aflați în exil la Constantinopol sau în alte locuri.

Despre viața și activitatea acestui revoluționar aflăm o serie de date din autobiografia sa, publicată spre sfîrșitul vieții¹. Cum precizează aici, s-a născut în anul 1821 în orașul Craiova, unde a frecventat și școala publică, într-o perioadă cînd predau dascăli luminați, precum Grigore Pleșoianu și Stanciu Căpățineanu. Din această autobiografie aflăm, de asemenea, că, destinat fiind carierei militare, la o vîrstă fragedă, în timpul administrației lui Kiseleff, devenea iuncher, iar în toamna anului 1834, noul domnitor al Țării Românești, Al. Ghica, îl numea praporic, „înaintea altora mai vechi”². Funcționează ca ofițer, succesiv, la schela Oltenița, comandată pe la 1836 de căpitanul, atunci, Nicolae Pleșoianu („amicul meu de fericită amintire”), apoi, după avansare, în 1839, la gradul de parucic, la schela Vulcan, iar din 1842 la schela Ciineni.

În aceeași autobiografie, publicată la o vîrstă înaintată, cînd adesea, în privința amănuntelor, memoria înșeală, Christofi sublinia cîteva momente memorabile din perioada imediat premergătoare revoluției de la 1848: îndeplinirea în anul 1845 a serviciului de ordonanță pe lîngă domnul Moldovei, Mihail Sturdza, cînd acesta venise la Iași pentru a eununa pe Vodă Bibescu cu „Marița cea frumoasă”, cea divorțată de spătarul Costache Ghica³, și mai ales inițierea sa în societatea secretă „Frăția”, prin intermediul maiorului Christian Tell⁴. Cum își amintește el peste decenii, prin anul 1844, spătarul Costache Ghica voia a-l trimite în Rusia pentru perfecționarea instrucției militare, dar era respins la intervenția șefului statului major, colonelul Banov, și înlocuit cu altcineva.

Însă momentul cel mai important din activitatea lui Al. Christofi l-a constituit participarea sa la revoluția de la 1848, în legătură cu care autobiografia sa ne oferă unele amănunte și aprecieri interesante, cu toată relativa lor inexactitate. Astfel, aflăm că la 10 martie 1848, cînd școala revoluției plutea în aer, autoritățile superioare îl trimiteau la Telega, în fruntea unei companii, pentru paza arestaților aflați acolo, dar cunoscut fiind ca „deocheat”, misiunea lui era dublată de a unui alt ofițer socotit mai sigur. Reușește pentru moment să înlătore suspiciunile, fiind chiar avansat la gradul de căpitan. Odată cu izbucnirea revoluției în Franța — își amintește el, o jumătate de veac mai tîrziu —, N. Bălcescu și Al. Goleșcu-Negru veneau în țară trimiși de Lamartine (!), debarcau la Islaz și luau legătura cu căpitanul Nicolae Pleșoianu, care condiționa participarea sa la proiectata ridicare de participarea maiorului Christian Tell. La rîndul său, Tell, care se afla la Giurgiu, condiționa intrarea în acțiune de participarea lui I. Eliade-Rădulescu, care se afla la București. În acest fel, acordul fiind realizat, la 9 iunie revoluția urma să izbucnească în trei puncte diferite: la Telega, unde se afla el, Al. Christofi, la Ocnele Mari, unde se afla căpitanul Gr. Marghiloman, și la Islaz, unde se afla căpitanul N. Pleșoianu. În ajunul datei proiectate, la 8 iunie, pe drumul care venea de la Cîmpina, Christofi îl întîlnia pe Nicolae

¹ Fragmentar sau integral au apărut mai multe ediții ale acestei autobiografii, sub titluri identice sau ușor modificate: *Biografia domnului Alexandru Christofi*, Craiova, 1896, reeditată sub acest titlu în anii 1897, 1898, 1899; *Al. Christofi, Amintiri și fapte generoase din viața mea publică*, Craiova, 1897; *Din viața domnului Al. Christofi*, Craiova, 1899. Ofițerul craiovean a publicat și cîteva documente nesemnificative în raport cu propria sa corespondență: *Culegere de mai multe articole*, Craiova, 1888, reeditată în anii 1890, 1892, 1893, precum și *În numele poporului daco-român. Memorii*, Craiova, 1900.

² Cf. *Biografia domnului Alexandru Christofi*, Craiova, 1899, p. 3.

³ *Ibidem*, p. 7.

⁴ *Ibidem*, p. 7—8.

Bălcescu, care îi transmitea un bilet din partea lui Tell cu îndemnul: „Scoală-te dacă îți iubești țara, că acum este vremea“⁵. Cu toate dificultățile, el se angajează în fața lui Bălcescu să declanșeze acțiunea revoluționară concomitent cu cea de la Islaz, unde factorul esențial al situației îl constituia, după Christofi, devotamentul celor două companii staționate aici față de șeful lor, Nicolae Pleșoianu.

Mai amintește Christofi în autobiografia sa de tabăra de la Rîureni-Vilcea, organizată de generalul Gh. Magheru și autodizolvată în octombrie 1848, după el, la sugestia consulului englez, Colquhoun.

Pentru cei nouă ani ai exilului care au urmat, amintirile lui Al. Christofi se pot confrunta cu corespondența sa din anii 1852—1856, la care ne vom referi mai jos. Prețioase rămân mai ales relatările din autobiografie privind primii ani ai exilului, răstimp pentru care nu-i cunoaștem corespondența. Afirmăția sa că după internarea revoluționarilor români în Turcia, din 1849, la cererea expresă a Goleștilor el intervenea, împreună cu Pleșoianu, pe lângă autoritățile turcești — în primul rând pe lângă marele vizir Reșid-pașa — pentru a contracara măsurile luate de Barbu Știrbei împotriva exilaților și a ușura soarta acestora, se confirmă prin fapte similare ulterioare, atestate de corespondența pe care o cunoaștem. Tot în 1849, el vine din Turcia în Transilvania, la Brașov, achită datoriile doamnei Tell și o însoțește apoi la Chios, unde, cu ajutorul său, Christian Tell obținuse aprobarea de a se stabili. Cu acest prilej, parcurgând Banatul și Transilvania, la Orșova avea să fie arestat de autoritățile habsburgice — un episod ale cărui amănunte nu le cunoaștem din alte relatări.

Despre călătoriile sale din primii ani ai exilului, împreună cu Pleșoianu și Tell, în principalele orașe europene — Paris, Londra, Viena, Atena și altele —, dar și în Egipt sau Siria, aflăm unele ecouri și în corespondența sa din anii următori.

Cum rezultă din această corespondență, purtată cu Christian Tell în cursul anilor 1852—1856, Al. Christofi va fi mereu la curent cu disputele și controversele din sinul grupului de exilați sau emigrați români aflați în Turcia, această corespondență, cum vom vedea mai departe, fiind un adevărat jurnal de exil, care înregistrează starea de spirit din acești ani a exilaților, pînă la data revenirii autorului în patrie, în vara anului 1856. În anii 1853—1854 Al. Christofi participă la încercarea de insurecționare a Țărilor Române, ca și alți ofițeri exilați, deplăsiindu-se la Șumla, pentru a se pune la dispoziția lui Omer-pașa; de asemenea, el se află în centrul acțiunii unioniste desfășurate de exilații de la Constantinopol în perioada Congresului de pace de la Paris.

Revenit în țară după nouă ani de exil, Al. Christofi, în paralel cu activitățile comerciale pe care le desfășoară, va îndeplini și o serie de funcții oficiale: în vremea lui Cuza, prefect de Dimbovița, judecător la Curtea din Craiova, apoi din 1870, șef al Gărzii Civice din acest oraș, cu gradul de colonel „servind-o nouă ani fără diurnă“⁶. În anii 1877—1878, aderînd cu entuziasm la cauza independenței, sprijină din punct de vedere moral și material participarea la luptă a craiovenilor, primind pentru meritele sale publice, în 1880, ordinul „Steaua României“.

Între faptele de merit pe care Christofi însuși le revendică, atunci cînd face bilanțul activității sale de o viață, se numără și numeroasele danii făcute, pe de o parte, pentru liceul din Craiova și pentru biblioteca publică din acest oraș, iar pe de alta, pentru locuitorii comunei Livezeni⁷. În 1898, cu prilejul

⁵ *Ibidem*, p. 12.

⁶ *Ibidem*, p. 28.

⁷ *Ibidem*, p. 30—31.

împlinirii unei jumătăți de veac de la revoluție, mai multe ziare ale vremii publicau unele dintre amintirile sale, de fapt scurte pasaje ușor modificate din a sa *Biografie*, și, în același an, cu acest prilej, primarul capitalei îl saluta ca pe unul dintre reprezentanții generației de la 1848, printre foarte puținii rămași în viață la acea dată⁸.

Fără îndoială că biografia istorică pe care Al. Christofi și-a improvizat-o la sfârșitul vieții, pe baza amintirilor sale personale de participant la evenimente, pe care a publicat-o în mai multe variante, ca și textele memorialistice publicate separat, au avut un oarecare succes în condițiile semicentenarului revoluției, dar ele rămân de o valoare îndoielnică în comparație cu masiva lui corespondență din anii 1852—1856, pe care o prezentăm aici. Corespondența dintre Al. Christofi și Christian Tell constituie un adevărat tezaur documentar privind emigrația română după 1848, cu date prețioase pentru oamenii vremii, interesând atît cercetătorii din domeniul istoriei, cît și pe istoricii literari.

Un aspect important care dă nota spiritului său critic, care sugerează ipostaza de observator atent al universului în care trăiește și, implicit, de gînditor politic, este relevat de opiniile lui Christofi privitoare la „cauză” și la „căuzași”, la exilații de la Constantinopol, dar și din alte locuri. Însemnările lui au în vedere pe fruntașii exilului constantinopolitan, Magheru, Eliade, Ghica, dar și pe alții, cu roluri mai puțin importante, așa cum vom vedea.

Un fapt trebuie bine precizat, în prealabil: Al. Christofi nu este de fel un scriitor și nici un om de cultură în înțelesul propriu al cuvîntului. Totuși, imaginea concepției sale, a omului de idei care se vrea a fi, adesea, nu s-ar putea desprinde decît în strînsă legătură cu orizontul lecturilor sale, deoarece multe din observațiile și convingerile sale se interferează cu ideile care fac obiectul acestor lecturi.

Un domeniu preferat de lectură îl constituiau fără îndoială cărțile de istorie — cele ale lui Michelet, între altele, și cele de filosofie morală și politică: „Acum înțeleg mai bine lucrurile omenești, fiindcă citesc o istorie a revoluției franceze... și văd că tîrîș-grăpiș, binele se face”, notează el la 8 mai 1856⁹. „Am căzut la mania de a citi toate istoriile generale ce voi putea găsi, mai cu seamă de Michelet și moderni”¹⁰, afirmă în alt loc. O puternică impresie i-a făcut-o lectura a 7 volume din cele 12 ale lucrării lui Agricol Perdiquier, *Démocratiques des peuples anciens et modernes*, apărută în 1849, deoarece aceasta, scrie el „critică imparțialitățile și dă pe față slăbiciunile omenești, (arată) cum să nu te fanatizezi așa lesne și să crezi lesne toate cîte zic geniurile cele mari”¹¹.

O influență oarecare asupra lui Christofi a avut și lucrarea de filosofie moral-politică a lui Eugène Pelletan, *Profession de foi du XIX-e siècle*, ale cărei reflexe le deduce ușor dintr-o serie de articole din paginile ziarului „La Presse” din decembrie 1855. Ideile cărții lui Pelletan, mai notează el, făcuseră cîndva obiectul unor pasionante discuții cu Chr. Tell¹² — poate în timpul călătoriei în Orientul Apropiat din 1851, făcută în compania acestuia și a lui N. Pleșoianu. Concepția pe care o găsim la Pelletan, că „progresul este în legea generală a universului”, că „civilizația din ce în ce mai complexă consistă în a multiplica cuceririle omului asupra naturii și a le asocia într-o și mai puternică unitate”, că „o uriașă nevoie de viață, de mișcare, de comunicare, de libertate trăiește simultan fiecare națiune” sau că Turcia se află „în rotația” istoriei¹³, toate acestea

⁸ *Ibidem*, p. 33.

⁹ *Bibl. Acad. R. S. România, C.*, p. 3.

¹⁰ *Ibidem*, S. 13 (98) *Serv Msse, Corespondență*, S 13 (121)/C.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Vezi S. 13 (105)/C*, p. 1, din 10 ianuarie 1856.

¹³ Eugène Pelletan, *Profession de foi du dix-neuvième siècle*, IIème édition, Paris, 1854, p. 16—17.

nu puteau să nu-i placă lui Christofi și se interferează cu concepția revoluționarului și ginditorului pașoptist.

Cunoștea bine Christofi și alte lucrări de filosofie, ca de pildă *Cosmosofia* lui Lecouturier, „acea frumoasă carte“ menită „să răspîndească ideile sănătoase cît se poate de mult“¹⁴ — cum se exprimă el —, ca să nu mai vorbim de lucrările-epocii care avizau asupra inevitabilei decăderi a Porții și redesteptării popoarelor subjugate, cum era și lucrarea lui Destrilhes, la care el se referă¹⁵, în care, între altele, se făcea o prezentare plină de simpatie a românilor și a cauzei Unirii¹⁶.

Deci, să nu ne mirăm văzîndu-l pe Al. Christofi discutînd cu Vasile Mălinescu, cunoscutul revoluționar moldovean, despre sensurile moralei politice, iar cu Tell despre problema emancipării femeii la jumătatea secolului trecut; avea un spirit pătrunzător, oarecum deschis marilor idei ale epocii.

În sfîrșit, o ultimă precizare pe care trebuie s-o facem în legătură cu textele lui Al. Christofi, pe care le analizăm mai jos: este evident că scrisorile adresate de el lui Christian Tell în cursul anilor 1852—1956, unele din ele ajungînd în original la 10—12 pagini, sînt ceva mai mult decît simple scrisori, mai degrabă alcătuiesc un adevărat jurnal al exilului românesc din Turcia. Autorul avea conștiința valorii istorice a corespondenței sale, cu alte cuvinte, avea conștiința scrisului său, chiar dacă forma — în alerta redactării — este de cele mai multe ori neglijată. Avea conștiința valorii „jurnalului“ său, ca și al altora. „Am izbutit de minune în ceea ce am dorit de mult — se adresează el, la un moment dat, lui Tell — ca fiecare și mai cu seamă d-ta și Nae, să puneți pe hirtie întîmplările de la '48 și cele după '48 pînă astăzi. Altfel nu mai eram sigur că cineva poate afla adevărul... și că poate sluji viitorimei spre a nu mai cădea oamenii în aceleași greșeli“¹⁷.

Indemnînd pe alți exilați să-și scrie memoriile¹⁸, Al. Christofi însuși, prin bogata sa corespondență — relatînd pe larg despre compatrioții săi exilați pe pămînt străin și despre evenimentele la ordinea zilei —, răspundea cu prisosință imperativului moral pe care îl reclama, de a lăsa urmașilor adevărul despre faptele și evenimentele al căror părtaș sau martor fusese.

Primele serii de scrisori din masivul fond păstrat la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, alcătuiind corespondența revoluționarului exilat de la 1848, Al. Christofi, privesc situația exilaților români din anii 1852—1853, și anume, datează din intervalele: 30 iulie st. v. — 25 noiembrie st. v. 1852; 5—30 martie 1853; 30 iulie — 25 noiembrie 1853. Privesc așadar, starea de spirit a exilaților români, în primul rînd a celor aflați în Turcia, într-un moment de tranziție: de la credința într-o nouă revoluție europeană — înăbușită, în parte prin restabilirea monarhiei în Franța — la nădejdlile pe care le aprinde în sufletele revoluționarilor români apropiatul război dintre Rusia și Turcia, în care aveau să fie antrenate și puterile occidentale.

La 30 iulie 1852 — data primei scrisori din corespondență — Al. Christofi se afla la Smirna¹⁹, în drum spre Constantinopol, venind de la Chios, unde își avusese și el ultimul domiciliu. Ajuns la destinație, o săptămîină mai tîrziu, la

¹⁴ Vezi S 13(117)/C, din 10 aprilie 1856 și S. 13(128)/C din 19 iunie 1856.

¹⁵ S. 13(94)/C din 25 octombrie 1855.

¹⁶ Vezi M. Destrilhes, *Confidences sur la Turquie*, Paris, 1855, cap. VII, p. 159—186.

¹⁷ Bibl. Acad. R. S. România, Corespondență, S 13 (121)/C, din 8 mai 1956.

¹⁸ Unul dintre aceștia a fost prietenul și tovarășul său de exil, colonelul N. Pleșoianu, ale cărui memorii au fost în parte publicate; Vezi C. Bodea, *Cuvențe și opinii în sinul emigrațiilor de la 1848. Memoriile colonelului N. Pleșoianu*, în „Studia et Acta Musei N. Bălcescu“, 1970—1971.

¹⁹ Bibl. Acad. R. S. România, Corespondență, S 13 (1)/C.

7 august st. v. 1852, el relatează despre călătoria făcută cu „batelul“ de la Smirna la Constantinopol, precum și despre deplasarea făcută aici, în împrejurimi, la Ostroave, încă din primele zile, în compania lui Nicolae Pleșoianu²⁰. Se stabilea pentru moment în locuința celui din urmă, de unde urma a se muta la Ostroave. A treia zi de la venirea la Constantinopol lua contact cu autoritățile turcești, cu Ali-pașa („iubitul nostru, dacă poate cineva să îi fie dor de dracu“), prezentându-i o scrisoare din partea lui Christian Tell. Este vorba, probabil, în primul rând de cererea celui din urmă de a i se suplimenta pensia, în orice caz de o problemă pe care o voia cât mai repede rezolvată pentru a putea eventual să pună în practică proiectul de călătorie în Australia — la care se referă pe larg în scrisoare, cu amănunte interesante — în care era antrenat și Nicolae Pleșoianu.

Venit la Constantinopol în august 1852 cu gândul de a rezolva probleme urgente de ordin familial — ale prietenului său și ale sale —, iar nu pentru a se stabili aici, Christofi, în ciuda intenției inițiale, va rămîne totuși în metropola otomană mai multe luni. După ce, odată cu venirea sezonului rece, la sfîrșitul lunii octombrie, de la Ostroave, se reazeza în oraș²¹, în cursul lunii noiembrie, în cîteva scrisori, ultimele din această primă serie la care ne referim, avea să-și anunțe revenirea din Constantinopol.

Proiectul călătoriei în Australia va fi abandonat, foarte probabil și sub influența evenimentelor politice care se anunțau, și în corespondența din aceste luni, august-noiembrie 1852 — excepție făcînd scrisoarea din 7 august la care ne-am referit —, informațiile asupra acestui proiect sînt de interes minor. Valoroase rămîn în primul rînd în această serie de scrisori — de altfel, ca și în întreaga sa corespondență — știrile furnizate de Christofi privitoare la ceilalți exilați români stabiliți la Constantinopol sau în trecere, privind faptele, viața și personalitatea lor.

Printre exilații pe care Christofi îi găsea la Constantinopol se aflau Radu Golescu și Nicolae Bălcescu, pe care — la 7 august 1852, data primei scrisori trimise din marele oraș — nu reușise încă să-l vadă²². La Bălcescu se va referi apoi în cîteva rînduri: în chiar scrisoarea următoare, din 4 septembrie 1852²³, cînd scria că „Bălcescu a plecat la Ruscuc“, iar apoi, ceva mai tîrziu, la 15 octombrie, cînd îi transmite lui Tell informația că „Bălcescu a plecat la Roma cu recomandății la cardinali și la șeful armii poloneze“²⁴.

La 25 noiembrie 1852, anunțîndu-și încheierea cu succes a intervențiilor pe lîngă autorități — între altele, pentru aprobarea suplimentării „lefiu“ sale cu 300 lei —, precum și apropiata revenire la Chios²⁵, Christofi, în aceeași scrisoare, șemnală prezența la Constantinopol și a altor exilați, pe lîngă cei la care ne-am referit: Bolintineanu — la care nu se referă aici în mod special, Marin Serghiescu, Serghiadi²⁶, Pereț²⁷, Lăzureanu și alții.

²⁰ Ibidem, S. 13(2)/C.

²¹ Vezi scrisoarea din 23 octombrie 1852: „Luna trecută ne-am mutat în Stambul, și la Ostroave o să mergem numai sîmbăta și duminică“. Cf. Bibl. Acad. R. S. România, Corespondență, S. 13(8)/C, p. 1.

²² Ibidem, S. 13(2)/C.

²³ Ibidem, S. 13(3)/C, p. 3.

²⁴ Ibidem, S. 13(7)/C, p. 3.

²⁵ Ibidem, S. 13(11)/C.

²⁶ Cum informează Christofi pe acesta, la 13 noiembrie „Goleștii (între timp venise aici, de la Atena și Alexandru) îl așteptau cu nerăbdare, cu bani, urmînd a pleca la Paris pentru a se întîlni cu mama lor (S. 13(10)/C, p. 1). Și tot pe acesta îl aștepta Christofi însuși pentru a-i aduce armele sale de la '48, dar rămîne dezamăgit, căci venind, în sfîrșit, nu-i aduce nimic (S. 13(11)/C).

²⁷ Despre Gr. Pereț, fostul atentator de la 1848 la viața domnitorului G. Bibescu, Christofi notase încă la 4 septembrie 1852: „Pereț șade cu noi în casă, mîncînd la Nae, că în Stambul l-au înfundat datornicii“ (Cf. S. 13(3)/C, p. 3).

Sînt numeroase informațiile în corespondența din aceste luni nu numai despre fruntașii revoluționari, ci și despre figuri mai puțin cunoscute; autentice sînt desigur informațiile despre cei cu care corespondentul se află în legătură directă, despre cei care urmează să vină ori să plece sau se aflau în diferite alte locuri. Unele dintre informațiile sale sînt în parte îndoielnice, căci ele se transmit fulgerător de la exilat la exilat, adesea deformîndu-se.

Un loc important în corespondența din aceste luni — ca și din anii următori, de altfel — îl ocupă, desigur, știrile privind demersurile făcute de unii exilați pentru revenirea în patrie, știri deprimante — la această dată — pentru Christofi însuși, care, încă la 4 septembrie 1852, scria, adresîndu-se lui Tell: „După cum văd atîtea anevoioțe la alții, încep a nu avea speranță, deocamdată, de a intra în țară. Bine vezi D-ta, un om în asemenea stare proiectează multe și face ce poate“²⁸.

Găsim răzlețite uneori în această primă serie a corespondenței lui Christofi știri lapidare, dar deosebit de importante, despre activitatea revoluționarilor radicali de la Paris, despre activitatea de propagandă revoluționară care pornește de aici. Referitor la aceasta din urmă, de pildă, la 1 octombrie el notează: „Anume cum s-a prins lada cu cărțile lui Ruset nu s-a putut afla pînă acum. Niminî aici nu are nici o broșură“²⁹.

De asemenea, găsim în corespondența acestor luni știri mărturisind interesul pentru evoluția situației politice din Franța, ca, de pildă, cele despre încercarea de atentat de la Marsilia asupra „prezidentului“³⁰, despre „pricina lui Girardin cu precedental“³¹ și altele.

Interesul pentru situația din patrie — din patria a cărei imagine întreținea puterea de viață și de rezistență a revoluționarilor în fața greutăților și mizeriilor de tot felul ale exilului — era imens, dar știrile care provin din țară așa cum apar ele în această serie de scrisori — spre deosebire de altele, din intervalele următoare — sînt de un interes mai redus³². Puse adesea sub semnul incertitudinii („se zice că ...“), ele merită să fie semnalate, reflectînd, în orice caz, starea de spirit a celor care le recepționează.

Mai reduse ca număr și ca interes sînt în această primă serie de scrisori — spre deosebire de cele din seriile următoare — știrile privind situația relațiilor dintre marile puteri, între Turcia și Rusia în primul rînd. Dar unele din ele, evident, anticipau marile evenimente politico-militare care aveau să se desfășoare în curînd³³.

²⁸ S. 13(3)/C, p. 3.

²⁹ Ibidem, S. 13(5)/C, p. 2. Este vorba foarte probabil de cunoscuta lucrare a lui C. A. Rosetti, *Rusia*; Vezi pentru plasarea acestei informații, C. Bodea, *Lupta pentru unirea revoluționarilor exilați de la 1848*, în „Studii privind Unirea Principatelor“, Edit. Acad. R.P.R., București, 1960, p. 154—158.

³⁰ Vezi scrisoarea din 8 octombrie 1852 în care citim: „Știri particulare s-au primit de negustori aici, că la Marsilia s-a descoperit o conspirație numeroasă care era să izbucnească la venirea prezidentului: o mașină de 150 focuri era să îl lovească“. Și aici, comentariul lui Christofi: „Asta se putea presimți din jurnale, că începuseră din nou să espatrieze și poliția își îndoise severitatea“ (Cf. S. 13(6)/C, p. 1).

³¹ Vezi, în aceeași serie de corespondență, scrisorile din 1 și 8 octombrie, precum și altele.

³² Vezi, de pildă, știrea despre intenția unei răscoale, în județul Buzău, sub conducerea lui Costache Suțu. Cf. scrisoarea din 13 noiembrie 1852 (S. 13(10)/C p. 1).

³³ Vezi, de pildă, ceea ce nota Christofi în scrisoarea adresată lui Tell, încă de la sosirea în Constantinopol, la 18 septembrie 1852: „În Pera de cîteva zile poliția este prea strașnică; de la 9 seara toate cafenelele sînt închise ... se zice că flotele tuturor puterilor sînt unite la Cataro și la trebuință să dea ajutor turcilor fiindcă se tem de vreo răscoală înăuntru“. Și corespondentul ține să atragă atenția: „Asemenea nuvele d-ta știi că trebuie puse la carantină, cel puțin astfel se vorbește“ (S. 13(4)/C).

De la data ultimei scrisori, 25 noiembrie 1852, din această serie la care ne-am referit, corespondența lui Christofi se întrerupe pentru mai bine de trei luni, pînă la 5 martie 1853, cînd exilatul român scrie din nou aceluiași Christian Tell, din Constantinopol. Dacă presupunem — cum este normal s-o facem — că în acest răstimp Christofi s-ar fi aflat în aceeași localitate, împreună cu Tell, ne explicăm ușor lipsa corespondenței pentru acest interval.

La 5 martie 1853, Al. Christofi își reia corespondența de la Constantinopol, din nou relatînd impresii de călătorie — ale unei noi călătorii —, de data aceasta la o distanță de cîteva zile de capitala otomană, cu vaporul, pînă la locurile descrise de Homer, în apropierea „Troadei“, pe care totuși nu o va vedea, grăbindu-se la întoarcere³⁴.

Din Constantinopol, în cursul aceleiași luni, martie, Christofi mai adresează lui Tell alte patru scrisori, cu informații care merită să fie reținute pentru valoarea lor documentară. În aceste scrisori, constituind un mic grup aparte sub raportul datării, se dau știri interesante despre exilații aflați la Constantinopol sau în alte localități din Turcia precum și din alte țări: despre „Nae“ (Nicolae Pleșoianu)³⁵, plecat între timp la Paris, despre Ion Ionescu³⁶ care, din cîte știa corespondentul, lucrase la o școală, iar acum — la data scrisorii — 14 martie — urma să funcționeze ca agronom în serviciul lui Reșid-pașa; despre Serghiad, cel amintit anterior, aflat în continuare la Constantinopol, despre Popa Șapcă, pe care voia să-l ajute făcînd intervenții pe lîngă autoritățile otomane³⁷; despre Lăzureanu, cel care plecase cu cîteva zile în urmă din Constantinopol la Brussa³⁸; despre Nenișor, de care află că i se aprobase intrarea în Moldova³⁹; despre Zane, aflat la Brussa și de care știa că s-a căsătorit cu o italiancă de origine, născută însă în Moldova⁴⁰; despre Gr. Serurie⁴¹; despre Polichroniade⁴², aflat la această dată la Constantinopol; despre Grigore Peret, cel aflat acum la Paris⁴³.

Ar fi de reținut că uneori detaliile date despre unii dintre acești revoluționari, puțin cunoscuți în literatura noastră istorică, în afara valorii lor documentare în sine, sînt interesante și prin tenta lor amical-ironică, cu note critice voit exagerate, punînd în lumină imaginea reală a omului, cu slăbiciunile lui de caracter, mai mult sau mai puțin naturale. Iată-l, de pildă, pe Grigore

³⁴ Iată descrierea făcută de el: „Plecînd de aici duminică, în 24 ore, am mers cale de două ore; în fine, după patru zile și trei nopți am ajuns la Cina-Calesi. În tot drumul nu am avut vînt mai niciodată; cu toate acestea am fost sănătos și mîncam la plîne și măslina de nu mă mai săturam. S-a întîmplat și căpitanul să fie om de ispravă (lucru cam rar) și astfel am petrecut bine, avînd pe de o parte și somnul care nu m-a părăsit. De la Cina-Calesi, grăbindu-mă să plec, nu am putut merge să văd Troada, care este cale de unsprezece ore, ci am lăsat mulțumirea asta pentru altă dată“. „La Cina-Calesi nu are cineva ce vedea decît un rîu ce este pe marginea orașului, ocultat cu un zid din timpurile antice ca să nu se verse apa în oraș. Aici este o preumblare frumoasă de (datorită) mulțimea platanilor ce sînt pe marginea rîului“ (Cf. S. 13(12/C).

³⁵ S. 13(13)/C.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Cf. Scrisoarea din 14 martie 1853 (Ibidem, p. 2); scrisoarea din 21 martie. (Ibidem, S. 13(44)/C, p. 1)

³⁸ Despre acesta scrie: „Lăzureanu, după ce a pierdut la cărți tot ce a avut, a mai rămas și dator, și marțea trecută a trecut la Brussa, pentru a se pune din nou pe economii. Toate aceste i le-am prezis noi“ (Cf. scrisoare din 30 martie, S. 13(15/C, p. 1); și mai departe: „Se înțelege că Lăzureanu a pierdut și banii mei pe trei luni“ (Ibidem, p. 2).

³⁹ Ibidem, p. 1.

⁴⁰ Ibidem, p. 2.

⁴¹ Ibidem, p. 2—3.

⁴² Ibidem, p. 4.

⁴³ Ibidem.

Pereț, atentatorul de la 1848 la viața lui Gh. Bibescu, ultimul din lista de mai sus, așa cum este el înfățișat de corespondent, prin câteva detalii, ce se vor semnificative: „Pereț se zice că, cum a ajuns la Paris, a scris aici la unul, să-l recomande la Theophile Gauthier, ca să se poată introduce în societatea actrițelor și a artiștilor și iar a început la cheltuieli“⁴⁴.

Deosebit de interesante sînt știrile despre acțiunile grupului radical de la Paris, coroborate de corespondent însuși cu unele frămîntări din țară și comentate, evident, de pe pozițiile moderate, pe care se aflau atît Christofi, cit și Christian Tell. Spre deosebire de grupul Rosetti-Brătianu, care anterior, pe cînd Bălcescu se mai afla în viață, aderase la Comitetul central democratic european de la Londra, de sub conducerea lui Mazzini, așa cum este știut, și alți revoluționari aflați în exil în Turcia, pe lîngă Christofi și Tell — aici, în discuție, — erau potrivnici acestei poziții, socotită de la început prea riscantă, compromițătoare în raport cu diplomația europeană, spre care în primul rînd își îndreaptă privirile I. Ghica. Dar să urmărim aceste știri, modul cum sînt receptate ele de Christofi: „Chemarea la arme a lui Koșut și Manțini sînt în «Jurnalul de Constantinopol»: mi se par că sînt nebuni, fiindcă-și închipuie că sînt organizați. Cum zic, apai tot e de surda pînă cînd Franța nu va fi democratică și socială“⁴⁵. Aceasta, după ce, anterior, la 21 martie, scrisese: „În țară s-au arestat o mulțime de tineri și alții, zicînd că s-au găsit la ei hîrtii ale lui Manțini; pe unii i-a condamnat la ocnă, se zice în scrisori sigure ce s-au primit de unii aici“⁴⁶. Și tot în acest loc, îndreptînd săgeata împotriva radicalilor, notează: „ștregarii din Paris se vede că au scris ceva în țară și au compromis pe atîția oameni, care suferă“⁴⁷.

Sînt de reținut, în sfîrșit, din seria acestor scrisori — din martie 1853 —, știrile consemnînd precipitarea evenimentelor politice sau traducînd zvonurile îngrijorătoare despre pertractările dintre marile puteri asupra stăpînirii de teritorii străine⁴⁸, despre încercarea de atentat asupra împăratului Austriei etc.

Pentru următoarele șase luni — martie-august 1853 — din nou constatăm o intrerupere în corespondența lui Christofi, fie că este vorba de înstrăinarea ei din fondul existent astăzi la Biblioteca Academiei, fie că, mai de grabă — cum se vede și din cele ce urmează —, ca și în cazul intreruperii anterioare, cei doi corespondenți se aflau în aceeași localitate, la Chios. Următoarea piesă de corespondență, cu care începe o nouă serie, datează din 21 septembrie 1853 și este scrisă — ca și cele din lunile următoare, pînă în noiembrie — din Smirna, unde, foarte probabil, Christofi se stabilise temporar. În această primă scrisoare, el se referă, de altfel, la casa închiriată la Smirna cu 2300 lei pe an, „așezată splendid de mare“, precum și la regretul de a se fi despărțit de familia Tell. „Seara îmi lipsește ceva — scrie el — pentru că eram totdeauna obișnuit din inimă a fi totdeauna cu dv.; iată numai pentru ce îmi pare rău de Chio“⁴⁹.

Intr-o altă scrisoare, din 5 octombrie, prin Tell, îl chema pe Grigore Serurie, aflat, se vede, și el la Chios, pentru a veni să se așeze la Smirna, locuința

⁴⁴ Aceasta, adaugă Christofi, în timp ce la Constantinopol făcuse o datorie de 500 galbeni, pe care îi plătise „Nae“, Pereț oferind drept garanție numele părintelui său din țară; Pleșoianu, deci, „trimițînd la București să i se plătească acești bani, Stolnicul (tatăl) a zis că el nu cunoaște asemenea datorii și, prin urmare, nu a voit să plătească“ (Ibidem, p. 3—4).

⁴⁵ Ibidem, scrisoarea din 30 martie 1853, p. 4.

⁴⁶ Ibidem, S. 13(14)/C, p. 1.

⁴⁷ Ibidem, p. 2.

⁴⁸ Vezi, de pildă, comentariile asupra venirii „prințului Minciov“ la Constantinopol ca trimis al țarului (scrisoarea din 30 martie, S 13(15)/C, p. 1 și 4.

⁴⁹ Ibidem, p. 2.

⁵⁰ Ibidem, S. 13(16)/C.

închiriată fiind pe cît de scumpă pe atît de spațioasă („pentru doi este minunat de bună și de spațioasă“)⁵¹. Traiul i se pare însă mai greu aici: „pîinea e proastă și scumpă, și de la băcani în comparație cu Chio toate sînt scumpe“⁵².

Pe primul plan în acest interval — septembrie-noiembrie 1853 — trec știrile privind evenimentele imediat premergătoare războiului Crimeii și despre începutul acestuia și, în strînsă legătură cu aceste evenimente, relatările despre acțiunile revoluționarilor români.

La 28 septembrie, referindu-se la posibilitatea izbucnirii ostilităților între marile puteri, Christofi notează: „Rusia nu a priimit modificățiile Turciei, să vedem (dacă) o să înceapă rezbetul“⁵³. În scrisoarea următoare, din 5 octombrie, adresată lui Tell, tot despre această perspectivă, notează: „trebile, cum zici, merg tot spre război și frații turci sînt tot nevoiași, fiindcă în loc de a profita ei de români, profită muscalii, căci se zice în Presa, că în Moldova s-au ridicat trupe de români“⁵⁴. Temerea — care se va dovedi nejustificată — că Franța și Anglia n-ar interveni în conflict, îl face să se exprime astfel: „Văz însemne despre abandarea Turciei de către Franța și Englitera, îmi vine să le zic că joacă rola femeilor publice“⁵⁵.

În scrisoarea următoare, din 12 octombrie, știrile despre izbucnirea războiului Crimeii îi par sigure și le comentează: „D. Palamari mi-a spus că ți-a scris, cu un caiet ce a plecat sîmbătă de aici, și te-a înștiințat de hotărîrea turcilor care au declarat război. Se zice iar că flotilele ar fi intrat în Bosfor. Va să zică treaba e serioasă, și Nae a pierdut prinsoarea. Oricum va ieși, destul că turcii s-au purtat cum trebuia“⁵⁶. Dar optimismul său este rezervat, căci, totodată, scrie: „Pe cît doresc a se alege la un fel cu țările noastre, cu atît nu am nici o speranță în frații turci; și nuvela asta, care ar fi trebuit să mă bucure, nu mi-a făcut nici o emoție“⁵⁷.

Intr-o altă scrisoare, din 31 octombrie, comentariile sale despre evenimentele politice ale zilei sînt străbătute, totuși, de incertitudinea izbucnirii războiului: „Turcii, după sorocul de 15 zile, au mai pus alt soroc de 10 zile care se isprăvește astăzi; să vedem acum dacă nu vor mai pune și altul sau se vor împăca. Întîi nu credeam să fie rezbet, pe urmă, după ce s-a declarat, am crezut, și astăzi simt mai rău decît totdeauna că nu mai cred în nimic și tot mi-e teamă că război nu o să mai fie, și Nae nu o să piarză prinsoarea“⁵⁸. Și mai departe, în același sens, comentînd știrile din presă, notează: „După Giurnal de Const(antinople), pe Dunăre ostilitățile au început la 13 oct., care nu se potrivește cu al doilea termen de 10 zile“⁵⁹.

Deosebit de valoroasă prin conținutul său este lunga scrisoare cu data de 11 noiembrie 1853, cu aprecierea despre declanșarea războiului. Este de reținut mai ales nota critică la adresa turcilor, care, după el, în loc să solicite de la început colaborarea românilor în lupta împotriva aceleiași primejdii, se comportau ca orice cuceritori. Comunicînd lui Tell știrile pe care le deținea despre desfășurarea operațiunilor militare dintre ruși și turci, el dă amănunte intere-

⁵¹ Notează aici, între altele, și despre petrecerea timpului: „Cu Smirna sînt deprins, ca cu toată țara turcească, petrecerea mea pînă acum este în casă și la preumblare. Și în vizite sînt numai cu oamenii care îmi plac, și nici cu ei nu de-aproape, ca să nu-mi pierd iluzia“ (S. 13(18)/C, p. 1).

⁵² Ibidem, p. 3.

⁵³ Ibidem, S. 13(17)/C, p. 2.

⁵⁴ Ibidem, S. 13(18)/C, p. 1.

⁵⁵ Ibidem, p. 2—3.

⁵⁶ Ibidem, S. 13(19)/C, p. 1.

⁵⁷ Ibidem, p. 2.

⁵⁸ Ibidem, S. 13(20)/C, p. 1.

⁵⁹ Ibidem, p. 3.

sante asupra încercărilor exilaților români de la Paris și din Turcia de a se apropia de fruntariile patriei în vederea mobilizării poporului român la luptă pentru independență.

Deosebit de interesante sînt în această scrisoare amănunțele privind activitatea în general a unor emigrați români, ca de pildă pictorul Giurescu, șezător în Europa mulți ani, mai ales în Italia, stabilit în cele din urmă pentru un timp în Turcia⁶⁰.

Peste cîteva zile, la 15 noiembrie, reamintind de deplasarea Goleștilor la Constantinopol și despre desfășurarea ostilităților, Christofi notează: „astăzi nu avem nimic nou decît cele ce vei vedea în giurnale, adecă o bătălie ce s-a cîștigat de turci la Oltenița. Ismail-pașa se află tot la Calafat. Nu a mers la Craiova, după cum se zicea. Fuat-efendi, după cum vei vedea, s-a trimis la Dunăre ca să lucreze politicește în prințipate; nu înțeleg însă de ce nu orînduiesc un domn care numai el poate să scoale țara“⁶¹. În asemenea momente, simțind nevoia sfatului generalului Tell și gîndindu-se la necesitatea unității de acțiune a tuturor emigraților, el adăuga: „Ce rău îmi pare că în asemenea timp nu sîntem pe un loc sau nu ești și d-ta aici. Nic(olae) mi-a spus că alții au apucat pe altă parte, știi după cum ți-a scris Nae în biletul lui“⁶².

În chiar ziua următoare, la 15 noiembrie, Christofi trimite lui Tell o nouă scrisoare, semnificativă pentru starea de spirit din sînul emigrației române, cu amănunte interesante despre aceeași încercare de apropiere a exilaților de fruntariile patriei, despre disputele de opinii dintre emigrați, între altele și despre ultimele lucrări ale lui I. Ghica și I. Eliade⁶³.

Informațiile despre acțiunile fruntașilor revoluționari, așa cum reies ele din această serie de scrisori, din toamna anului 1853, trebuie, evident, să ne rețină în mod deosebit atenția, ele oferind date inedite interesînd biografia și activitatea acestora. Dacă îl informa pe Tell că Nicolae și Al. Golescu-Arăpîlă trecuseră prin Smirna, îndreptîndu-se spre Constantinopol⁶⁴, că Radu Golescu, din cîte aflase el, se afla la Varna, unde urma să vină și Alexandru Golescu, împreună cu părintele Atanasie⁶⁵, despre un alt fruntaș revoluționar, viitorul domn al Unirii, Al. Cuza, notează în scrisoarea din 31 octombrie că trecuse, de asemenea, prin Smirna și împreună făcuseră o vizită pașei — intervenind în sprijinul unor exilați —, apoi și el îndreptîndu-se spre Constantinopol⁶⁶.

(*Va urma*)

R É S U M É

L'auteur présente une riche correspondance concernant l'exil des révolutionnaires roumains en Turquie après 1848. De riches textes, les 135 lettres adressées par le commandant Alexandru Christofi au général Christian Tell pendant les

⁶⁰ Ibidem, S. 13(21)/C.

⁶¹ Ibidem, S. 13(22)/C, p. 1—2.

⁶² Ibidem, p. 2.

⁶³ Ibidem, S. 13(26)/C.

⁶⁴ Vezi scrisoarea din 14 noiembrie, S. 13(22)/C p. 1.

⁶⁵ Vezi scrisoarea din 12 octombrie S. 13(19)/C, p. 3.

⁶⁶ „D. Cuza a plecat și a hotărît ca de la 1 gen. să-și dea amîndoi copiii în Colegiul englezilor, a și tocmit 50 lire pe an de amîndoi, cu toate cheltuielile împreună, afară de haine și cărți. A trebuit să facem o vizită la pașa, și a mers și el cu noi“ (Cf. S. 13(20)/C, p. 2).

années 1852—1856, elles comprennent des dates inédites sur les révolutionnaires exilés à Constantinople, Brussa, Imirna et Chios, sur leurs liaisons avec le mouvement démocratique européen, tout comme sur leurs opinions concernant la politique des grandes puissances, les moyens de réaliser leurs propres idéaux d'unité et d'indépendance nationale.

PRÉCIS

The author is presenting a rich correspondence relating to the Romanian revolutionaries' exile to Turkey after 1848. Extending texts, the one hundred thirty five letters the revolutionary major Alexandru Christofi addressed to General Christian Tell between 1852—1856 include some unpublished data on the revolutionaries exiled to Constantinople, Brussa, Smirna and Chios, on their relationship with the European democratic movement and on their views as regards the Great Powers policy, and on the ways of fulfilling their own ideals for unity and national independence.

Sensul formulei „pitomii uric” în documentele moldovenesti din secolele XV—XVI

VALERIA COSTACHEL

În istoriografia română, terminologia feudală din documentele slavo-române este legată de multe dificultăți datorită faptului că mulți dintre termeni provin din diplomația altor popoare. Desigur, majoritatea termenilor a fost descifrată, dar au mai rămas alții care mai ascund noțiuni greu de înțeles.

Din această categorie face parte formula „pitomii uric” folosită în Moldova în cursul secolelor XV—XVI. Descifrarea ei face posibilă relevarea unei instituții feudale în perioada de consolidare și organizare a statului moldav.

Istoricii editori de documente au fost primii care au fost izbiți de dificultatea traducerii acesteia. Greutatea principală constă în traducerea termenului „pitomii”. El a fost tradus în chip diferit: I. Bogdan — „cel drept”¹, „cel ade-vărat”² — N. Costăchescu, și „propriu” — de editorii colecției de documente D.R.H.³

Pentru descifrarea acestui termen, am încercat să stabilesc traducerea lui exactă plecând de la analiza cuvântului *питоміи*. Acesta este un cuvânt de origine slavă și există în limbile slave: rusa veche⁴, bulgara⁵, sârbo-croată⁶. În toate aceste limbi sensul cuvântului este cel de *piine*. „Pitomii” derivă de la rădăcina substantivului *питъ*. Astfel, traducând formula „pitomii uric” se obține „uricul de piine”.

Termenul slav de pită a intrat și în vocabularul limbii române, menționat în dicționarul explicativ al limbii române cu sensul de piine, hrană necesară pentru trai, mijloace de existență⁷.

Folosirea termenului de pită în documentele medievale românești, cu sensul de întreținere, de mijloc de trai, a fost relevată de Nicolae Iorga. Istoricul a menționat că în documentele Bistriței a fost folosită formula „de a fi într-o pită”, având înțelesul mijloacelor de trai ale unei familii de țărani⁸.

În documentele moldovenesti, termenul „pitomii” apare de regulă când este vorba de stăpânire de pământ, denumită „pitomii uric” sau „pitomaia ocina”. În numeroase documente, alături de „pitomii uric”, figurează și „pitomaia ocina”.

Am putea crede că este vorba de ocina obținută ca mijloc de trai pentru slujba prestată pe baza unui document care atestă dreptul asupra ocinei. Termenul „pitomii” apare pentru prima dată în 1485 în actul de vânzare a unui sat.

¹ I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, București, 1913, I, p. 513.

² M. Costăchescu, *Documentele moldovenesti de la Ștefan cel Mare*, Iași, 1933, p. 121.

³ *Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova, vol. III, București 1980, p. 402.

⁴ I. I. Sreznevski, *Materiali dlea slovaria drevnerusskogo iazika*, vol. II, Moscova, 1958, p. 941.

⁵ S. E. Bernștein, *Bolgaro-russki slovari*, Moscova, 1959, p. 529.

⁶ I. I. Tolstoj, *Serbško-horvatsko-russki slovari*, Moscova, 1958, p. 600.

⁷ *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, 1975, p. 695.

⁸ N. Iorga, *Istoria poporului român*, I, București, 1922, p. 270.

Spre sfârșitul secolului al XV-lea, documentele relevă numeroase vânzări de sate. Persoanele care vînd sînt slujitorii domnitorului sau rude apropiate ale acestora. Satele care se vînd sînt denumite ocine, dedine, obținute de la părinți sau bunici pentru o dreaptă și credincioasă slujbă.

Intr-unul din primele documente în care apare termenul „pitomii“ este menționat că nepotul lui Dragoș Viteazul vinde un sat, acesta fiind ocina lui dreaptă de la uricul lui drept și de pită⁹.

În unele documente este menționat și numele domnului care a donat satul respectiv. Astfel, în 1482 Ion Kuhnea vindea satul Kuhnești, transmitînd cumpărătorului privilegiul pe care l-a primit de la voievozii Ilie și Ștefan¹⁰.

În 1483 slujitorul Lazor Piscu vindea ocina sa dreaptă de la uricul său drept și de pită, pe care a moștenit-o de la strămoșul său Mănilă Șerbescul¹¹. Într-o serie de documente este menționat că satele sînt vindute de către slujitorii lui Alexandru cel Bun, domnul care le-a dat și actele de moștenire asupra satelor respective¹². Astfel, în 1490 păhărnicelel Sima vindea ocina lui „de la uricul cel drept și de pită“ și cu privilegiul pe care l-a avut bunicul lui de la Alexandru cel Bun¹³. În perioada cuprinsă între sfârșitul secolului al XIV-lea și prima jumătate a secolului al XV-lea documentele atestă numeroase danii de sate. Daniile erau acordate slujitorilor domnului, avînd și titluri de curteni, printre care se aflau și viteji.

Astfel, în 1392 Ivănuș Viteazul obține un privilegiu pentru trei sate de la Roman Voievod. El apare în documentele moldovenești în anii 1359, 1399, 1400 și 1404 ca boier de divan, fiind considerat de unii istorici ca unul dintre descăleătorii Moldovei¹⁴. N. Iorga susține că la sfârșitul secolului al XIV-lea domnul Moldovei era înconjurat de viteji, slujitori militari, cavaleri credincioși, care luptau pentru apărarea țării lor¹⁵. I. Bogdan împărțea părerea lui N. Iorga că vitejii erau de origină maramureșană¹⁶. În afară de documentele interne, în care vitejii apar în calitate de slujitori, răsplățiți pentru slujba lor cu danii de sate, ceea ce N. Iorga a definit ca „înfeudare a vitejilor“¹⁷, aceștia sînt pomeniți în cronicile moldovenești din secolele XIV—XV de mai multe ori, luptînd alături de domnul lor, mai ales în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, cronicarii îi numesc buni și curajoși, căzuți în lupte în mare număr, pe care domnul după obținerea vreunei izbînzii îi răsplătea cu daruri prețioase și le da ospățuri copioase¹⁸. Pe vitejii îi întîlnim și în acte externe: în omagiul depus de boierii Moldovei regelui Poloniei în 1395, patru dintre panii și boierii Moldovei (în număr total de 12) erau viteji¹⁹.

Pe bază de izvoare se poate deduce că vitejii reprezentau o categorie socială și militară în cadrul orînduirii feudale²⁰. Vitejii nu căpătau dreptul de de-

⁹ I. Bogdan, *op. cit.*, p. 248.

¹⁰ *Ibidem*, p. 265.

¹¹ *Ibidem*, p. 269.

¹² *Ibidem*, p. 397, 436, 451.

¹³ *Ibidem*, p. 486.

¹⁴ M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, I, Iași, 1931, p. 9.

¹⁵ N. Iorga, *Istoria românilor*, III, București, 1937, p. 263.

¹⁶ N. Iorga, *Istoria poporului român*, II, p. 50 ; I. Bogdan, *Organizarea armatei românești*, București, 1905, p. 45—46.

¹⁷ N. Iorga, *Istoria românilor*, III, p. 222.

¹⁸ I. Bogdan, *Cronice inedite, atîngătoare de istoria românilor*, București, 1905, p. 40.

¹⁹ M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, p. 614.

²⁰ P. P. Panaitescu, *Urme din vremea feudală în vocabularul limbii române*, în „Studii de cercetări lingvistice“, II/2, București.

plină proprietate și nici un drept nelimitat de moștenire²¹. I. Bogdan afirmă că în Moldova, în vremea lui Ștefan cel Mare au existat 4—5 mii de viteji îmbrăcați cu zale și coif, o cavalerie ușoară cu mult superioară celei polone²².

În prima jumătate a secolului al XV-lea vitejii au avut un rol însemnat la curtea domnului. În timpul domniei lui Ștefan cel Mare rolul lor la curte a scăzut. În oaste a continuat să fie important, dată fiind situația militară a țării, nevoită să poarte numeroase războaie.

Vitejii, chiar după ce deveneau stăpîni pe sate, rămîneau datori să facă slujba militară.

Dacă după întemeierea statului moldav vitejii reprezentau oștenii curții, cu timpul, domniile au început să le acorde diferite surse de venit, ca să le asigure mijloace de trai: ridicarea dărilor de la populație, prestarea diferitelor funcții administrative și judecătorești.

Daniile de sate le-au asigurat vitejilor o reședință în casele lor de la țară — ceea ce rezultă din cronică —, cînd, după terminarea războiului, domnul îi trimite pe viteji „acasă”²³, termen care este definit în documentele vremii prin formula „unde este casa lor” (gde ih dom)²⁴.

*

Devenind stăpîni de pămînt, vitejii au rămas datori să presteze slujba militară, deoarece proprietatea lor era temporară, condiționată de prestarea slujbei militare, așa cum s-a arătat mai sus²⁵. Cu timpul însă, daniile de pămînt au căpătat un caracter ereditar, fiind denumite „vîslujenia” sau „dreptcredincioasa vîslujenia”²⁶.

Intr-un document din 1442 este menționat că un boier, denumit „sluga”, a căpătat confirmarea pentru proprietatea lui de pămînt, care a fost dobîndită de tatăl său prin slujbă — „vîslujil”²⁷. Într-o serie de documente este relevat că domnul țării, acordînd dreptul de stăpînire asupra pămîntului pentru slujba prestată, își lua obligația să nu mai predea altuia proprietatea menționată în document²⁸.

Termenul de „vîslujenie” apare pentru prima dată în 1426, în timpul domniei lui Alexandru cel Bun, cînd fiilor lui Ștefan Stravici le erau confirmate 7 sate, care reprezentau „dreptcredincioasa vîslujenie” a tatălui lor²⁹. Din actele de confirmare a ocinelor rezultă că emiterea unor noi documente a fost determinată fie de trecerea beneficiului la urmașii beneficiarului, fie de schimbarea domnului țării.³⁰

În prima jumătate a secolului al XV-lea erau numeroase cazurile cînd „vîslujenia” părinților trecea la copiii acestora, fiind confirmată de domnul țării³¹. Într-o serie de documente este vorba simultan atît de „uricul cel drept și de pită”, cît și de „vîslujenia”.

²¹ I. Bogdan, *op. cit.*, p. 13.

²² *Ibidem*, p. 45.

²³ *Ibidem*, p. 21.

²⁴ V. Costăchel, *Termenul „domn” în documentele slavo-române*, în „Studii”, 1952, p. 224—248.

²⁵ V. Costăchel, *La formation du bénéfice en Moldavie*, în „Revue historique du Sud-est Européen”, XXIII, 1946, p. 118—130.

²⁶ V. Costăchel, *Slaveano-rumînskaia terminologhia oboznaceaiușcea otroșenia zavisimosti v feodalnom obșchestve*, în „Romanoslavica”, II, 1963, p. 548—554.

²⁷ M. Costăchescu, *Documente moldovenesti de la Ștefan cel Mare*, p. 254.

²⁸ M. Costăchescu, *Documente moldovenesti înainte de Ștefan cel Mare*, I, p. 315, 391, 399, 409, 520.

²⁹ *Ibidem*, p. 182.

³⁰ *Ibidem*, p. 269, 280, 317, 459, 475.

³¹ *Ibidem*, p. 209, 280, 459, 515.

La 1497 nepoții lui Crețu Iolan vindeau „ocina lor dreaptă, de la uricul drept și de pită“, de la uricul de vîslujenie al bunicului lor³².

La 1508 este confirmată împărțirea unui sat între nepoții lui Ștefan reprezentînd vîslujenia bunicului lor, dobîndită prin slujbă (vîslujil) de la Alexandru cel Bun³³.

Asemenea formulări sînt numeroase chiar și atunci cînd nu este folosit termenul de „vîslujenie“, dar este clar că este vorba de aceasta. Punerea în același document a două noțiuni, ocină de pită și uricul — uricul de pită pe primul loc, iar vîslujenia pe locul al doilea, ne face să presupunem că instituția denumită ocina de pită este mai veche, care cu timpul a devenit „vîslujenie“.

Termenul „vîslujenie“ este folosit în tot cursul secolului al XV-lea, în timp ce formula „ocina cea dreaptă și de pită“ nu apare decît în timpul domniei lui Ștefan cel Mare³⁴ și se referea la o instituție din trecut, care nu mai este în vigoare. Spre sfîrșitul secolului al XV-lea daniile de sate acordate de Alexandru cel Bun pentru slujbă au devenit ereditare, denumite ocine și dedine. Cazul cel mai caracteristic este cel al nepotului lui Dragoș Viteazul, citat mai sus³⁵.

Termenul „pită“ se aplică nu numai satelor unor slujitori, satelor domnului³⁶, ci și satelor mănăstirești³⁷. El este aplicat în afara proprietății de pămînt diferitelor categorii de venit: țigani de pită, mori de pită, vie de pită, mănăstire de pită³⁸.

Ținînd seama de faptul că toți cei ce stăpîneau pămîntul erau slujitori ai domnului, că inițial aceste danii acordate pentru slujbă, cu timpul, s-au transformat în beneficii, putem crede că daniile pentru pită constituie o instituție feudală premergătoare beneficiului.

După întemeierea statului moldav, domnul țării a avut de rezolvat problema apărării frontierelor sale, avînd nevoie de slujitori militari. Ca să le asigure mijloace necesare pentru trai, domnul a început să le pună la dispoziție diferite surse de venit, ca în cele din urmă să le doneze sate. În conformitate cu concepția generală a dreptului feudal, fiecare deținător de pămînt era obligat să presteze slujba militară. Numeroase danii de pămînt au fost făcute de Alexandru cel Bun. În perioada 1400—1437, din 110 documente (conform ediției lui M. Costăchescu) 97 conțin date privind danii de pămînt pentru slujbă. Ele au un caracter condiționat: dania a fost acordată pentru slujbă și se menține atît timp cît beneficiarul va presta serviciul militar.

*

Lipsa de izvoare suficiente ne îndeamnă să aruncăm o privire asupra țărilor vecine cu Moldova, cu gîndul de a găsi acolo situații asemănătoare. Astfel, în satul lituanian se practică pe scară largă metoda de a se răsplăti slujitorii prin acordarea diferitelor surse de venit, printre care și pămînt.

Acest sistem de răsplătire a slujitorilor statului era desemnat în diplomația lituaniană cu termenul „hlebocormlenie“³⁹, adică „hrănirea cu pîine“, asigurînd slujitorului întreținerea pentru slujba prestată.

³² M. Costăchescu, *Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare*, Iași, 1933, p. 223.

³³ M. Costăchescu, *Documente moldovenești de la Bogdan voevod*, București, 1940, p. 254.

³⁴ I. Bogdan, *op. cit.*, I, p. 244, 248, 260, 262, 297, 304, 306, 308, 397, 436, 438, 442, 448, 451.

³⁵ *Ibidem*, p. 248.

³⁶ *Ibidem*, II, p. 233.

³⁷ *Ibidem*, I, p. 203.

³⁸ *Ibidem*, p. 91, 181.

³⁹ V. Piceta, *Bielorusia și Lituania v. XV—XVI vv.*, Moscova, 1961, p. 193.

Formula folosită în documentele moldovenești — „ocină de pită“ — are un conținut comun cu cea de „hleboormlenie“. În ambele cazuri este vorba de întreținerea pentru slujba prestată. În Lituania se acordau în folosință sate, curți, pământ nelocuit, fînețe, terenuri de pescuit, de stupărie, păduri și altele.

Aceste daniî formau un sistem de proprietate condiționată, fără precizarea termenului de folosință⁴⁰. O asemenea formă de răsplătire a slujitorilor țării a fost cercetată mai demult în istoriografia rusă, relevînd că în Lituania au existat mai multe forme de stăpînire a pămîntului, ca răsplătă pentru slujbă⁴¹. Problema a fost dezbătută și în istoriografia sovietică, insistîndu-se în special asupra sistemului de hrănire în statul kievean.

Cercetarea acesteia a condus la concluzia că un asemenea mod de răsplătire a slujitorilor cneazului a existat neîndoios în Rusia kieveană⁴². Cele mai vechi cronici referitoare la Rusia kieveană cuprind date privind folosirea acestui sistem de către cnejii din Kiev, care reprezenta forma de răsplătire a slujitorilor militari și administrativi.

În Rusia, în perioada fărîmîțării feudale, a fost folosit, de asemenea, acest sistem, relevat în cercetările istoricilor sovietici⁴³.

M. N. Tihomirov arată că în perioada fărîmîțării feudale din Rusia, în cursul secolului al XII-lea, proprietatea condiționată asupra pămîntului a fost desemnată cu termenul „hlebo“ (pită), iar în secolele XIV—XV cu termenul „ormlenie“⁴⁴.

Drepturile slujitorilor au fost trecute în hrîsoave speciale — „ormlenie gramotî“, cel mai vechi datînd din secolul al XIV-lea. Aceste documente cuprind amănunte — ce fel de hrană — erau obligați locuitorii regiunii respective să-i dea slujitorului care îi administra: grîu, carne, ovăz pentru cai și altele. La început cnejii acordau dreptul de a ridica veniturile de la vreun oraș, sat, mănăstire, trecînd apoi la cedarea drepturilor temporare asupra pămîntului, ceea ce a dus la formarea beneficiului. În perioada fărîmîțării feudale au existat ambele moduri de răsplătire a slujitorilor cneazului⁴⁵.

În a doua jumătate a secolului al XV-lea are loc decăderea sistemului de „hrănire“ a slujitorilor, iar în prima jumătate a secolului al XVI-lea, totala lui destrămare. Folosirea acestui sistem în decurs de cîteva secole a arătat ineficiența lui: asuprirea de către slujitori a populației care era datoare „să-i hrănească“, precum și desfășurarea unor acțiuni violente ale populației împotriva slujitorilor⁴⁶.

Sistemul de „hrănire“ a slujitorilor a fost desființat de către Ivan IV în 1556. Populația a fost impusă la plata dărilor către stat, iar slujitorii erau răsplățiți în bani pentru munca lor⁴⁷. Tot atunci s-a produs și transformarea daniilor temporare în cele ereditare — ocine. Acest proces se desfășura deosebit de intens în regiunile Halicului și ale Volîniei⁴⁸.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 192.

⁴¹ M. Dovnar-Zapolski, *Gosudarstvennoie hozeajstvo velikogo kneajestva Litovskogo pri Iaggelonah*, Kiev, 1901, p. 625—626.

⁴² A. Novoselțev, V. T. Pașuto, L. Cerepnin, *Puti razvitia feodalizma*, Moscova, 1972, p. 162.

⁴³ S. V. Veselovski, *Feodalnoe zemlevladienie v severo-vostocinoi Rusi*, 1947, p. 263—264.

⁴⁴ M. N. Tihomirov, *Uslovnoe feodalnoe derjanie na Rusi v XI v.*, în vol. B. D. Grekovu, Moscova, 1952, p. 103.

⁴⁵ S. V. Veselovski, *op. cit.*, p. 263.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 264.

⁴⁸ S. V. Iușkov, *Ocerki po istorii feodalizma v Kievskoi Rusi*, Moscova, 1939, p. 157.

Sistemul de „hrănire“ a slujitorilor pentru slujba prestată constituie o instituție însemnată a feudalismului rus. În perioada fărâmițării feudale el reprezintă o principală formă de răsplătire a slujitorilor militari și administrativi⁴⁹. Sistemul de răsplătire prin acordare de surse de venit folosit în Lituania și Rusia a fost întrebuițat și în Europa occidentală, mai ales în Franța, avînd denumirea de fief-office. Prin comparația stărilor de lucruri din țările vecine reiese limpede că sistemul de răsplătire a slujitorilor prin acordare de surse de venit, are la bază principiul comune. Însăși terminologia folosită are expresii comune: „pitomii uric“, „hlebocormlenie“, „hleb“, „cormlenie gramotii“.

Cele expuse mai sus ne determină să susținem că în perioada feudalismului timpuriu din Moldova a existat o instituție care presupunea răsplătirea slujitorilor țării prin acordarea temporară a diferitelor categorii de venit, ca mijloc de trai. Din cercetarea materialului documentar reiese neîndoios că această instituție nu reprezintă un împrumut transplantat din altă parte, ci este un rezultat al dezvoltării societății din Moldova.

R E S U M É

Dans l'historiographie roumaine la terminologie des documents de rédaction slave-roumaine rencontre beaucoup de difficultés par le fait que certaines notions proviennent de la diplomatie étrangère.

De cette catégorie fait partie aussi la formule „pitomii uric“, employée en Moldavie pendant le XV-ème et le XVI-ème siècles. L'auteur, à la suite d'une analyse en détail, soutient l'existence d'une institution qui supposait la rétribution des fonctionnaires du pays par leur accorder temporairement toutes sortes de catégories de revenus, comme moyens d'existence.

P R É C I S

In the Romanian historiography, terminology of records written in Slavonic-Romanian language faces many difficulties owing to the fact that some notions come from foreign diplomatics.

To this category it is also belonging the „pitomii uric“ formula used in Moldavia during the 15th-16th centuries.

The authoress, as a result of detailed analysis, is affirming the existence of an institution which consists of recompensing those who serve their country, by temporary granting them various kinds of income as means of subsistence.

⁴⁹ S. V. Veselovski, *op. cit.*, p. 263.

Sesiunea jubiliară a CIBAL (Sofia, 29 octombrie—2 noiembrie 1986)

Lucrările celei de a IV-a sesiuni a Consiliului Centrului Internațional de Informații privind izvoarele istoriei Balcanice și Mediteraneene (CIBAL) au corespuns cu aniversarea a zece ani de activitate a acestui organism care a căpătat un prestigiu științific unanim apreciat. Asemenea realitate a fost evidențiată atât de mesajele primite din partea unor instituții de știință și cultură din diverse țări, cât și de reprezentanții ai UNESCO, Consiliului Internațional al Arhivelor, Asociației internaționale de studii sud-est europene, al cărei salut a fost transmis de secretarul său general, acad. Emil Condurachi, prezent la deschiderea lucrărilor, precum și de către delegațiile țărilor participante: Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia, Ungaria, U.R.S.S., Italia, Franța, Marea Britanie, Olanda, Belgia, Grecia, Tunisia, Malta, Egipt, Israel și S.U.A.

În cadrul programului, ponderea principală au ocupat-o însă dezbaterile pe marginea informării asupra activității desfășurate în perioada scursă de la ultima sesiune a Consiliului, aprobării unor amendamente la statutul CIBAL și alegerea noului birou de conducere. Atât materialele prezentate, cât și intervențiile delegațiilor au evidențiat că în perioada care a făcut obiectul analizei, cele patru comisii din componența Centrului: Comisia de arhive și microcopii, Comisia de manuscrise, Comisia de acte medievale și Comisia de publicații și-au concentrat atenția în direcția pregătirii unor instrumente de cercetare (cataloge, inventare, indexuri etc.) privind documentele referitoare la zona balcanică, realizarea unui program de microfilmare a surselor istoriei balcanice, elaborarea unor cataloage ale manuscriselor privind istoria popoarelor din Balcani, completarea bazei documentare a bibliotecii Centrului, organizarea unor conferințe științifice, mese rotunde, reuniuni ale comisiilor componente, precum și cursuri de paleografie și diplomatică latină, slavă, greacă, osmană.

În temeiul rezultatelor obținute și al experienței acumulate, programul activităților CIBAL pentru perioada 1986—1988 conține, în general, aceleași obiective majore, la care se adaugă însă elemente noi, impuse de cerințele practice, între acestea locul central ocupându-l eforturile pentru crearea unei bănci de date și prelucrarea automată a informațiilor privind istoria sud-estului european.

Demonstrația efectuată la sediul CIBAL, chiar dacă s-a limitat la un volum restrâns de informații, a fost convingătoare și a scos în evidență realele posibilități de realizare a obiectivului propus la parametrii doriți și impuși de cerințele actuale, în sprijinul acestei idei putând fi aduse ca argumente atât pregătirea cadrelor de specialitate, cât și modernizarea aparatului din dotare.

Participarea la lucrările celei de a IV-a sesiuni a Consiliului CIBAL a prilejuit delegației române să dea curs invitației conducerii Arhivelor Statului din R. P. Bulgaria de a efectua o vizită la sediul Direcției generale și la unele depozite ale Arhivelor Centrale. Prilejul oferit s-a materializat în dezbaterile unor probleme de actualitate ale muncii de arhivă, dintre ele desprinzându-se, în special, cele legate de perfecționarea legislației arhivistice, situația arhivelor de la creatori, elaborarea instrumentelor de informare și sprijinire a cercetării științifice, evidența microfilmelor, aplicarea informaticii în arhive, domeniu în care colegii bulgari au obținut rezultate remarcabile în ultimii ani.

Atmosfera de lucru, modul deschis în care s-au dezbătut problemele au contribuit la efectuarea, în final, a unui util schimb de experiență pe tărîmul activității arhivistice. De altfel, cu același spirit de colaborare, de încredere deplină și amabilitate deosebită a fost întîmpinată delegația română pe parcursul întregii perioade, fapt pentru care aducem mulțumirile noastre și pe această cale ospitalierilor gazde.

CORNELIU LUNGU
CONSTANTIN VLAD

Simpozionul anual al Filialei Arhivelor Statului Municipiul București (8 octombrie 1986)

La sediul Filialei Arhivelor Statului Municipiului București s-a desfășurat cea de-a VIII-a ediție a simpozionului științific anual — manifestare de tradiție consacrată de această dată marilor momente jubiliare care au polarizat în anul 1986 interesul întregului popor, respectiv, împlinirea a 65 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român; 600 de ani de la urcarea lui Mircea voievod pe tronul Țării Românești și aniversarea a 2500 de ani de la prima atestare documentară a luptelor pentru libertate și neatîrnare ale geto-dacilor.

La lucrările simpozionului au participat arhiviști din Direcția Generală a Arhivelor Statului și de la Filiala Arhivelor Statului — Municipiul București, cercetători, profesori de istorie, care și-au propus să ilustreze concepția profund novatoare formulată de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, potrivit căreia, istoria națională a fiecărui popor se prezintă ca o entitate distinctă, inconfundabilă, ca o înlănțuire de evenimente strins legate între ele, care decurg și se evocă unele pe altele, reprezentînd o solidă temelie pentru prezent și viitor.

În deschidere, tovarăsa Maria Pîrvulescu, director adjunct, șeful Centrului de perfecționare a cadrelor din sistemul Arhivelor Statului, a subliniat importanța reuniunii în ansamblul preocupărilor generale dedicate descoperirii sau accentuării unor noi fapte atestate documentar, legate de marile momente ale trecutului, de personalitățile ilustre care l-au jalonat, relevînd, în același timp, caracterul omagial al manifestării.

În continuare, dr. Vasile Manole, de la Filiala Arhivelor Statului Municipiul București, în comunicarea *Forțele militare și arta militară, suport al luptei de apărare a poporului geto-dac*, a pus în evidență curajul și tăria morală a acestui neam greu încercat de vicisitudinile istoriei, hotărîrea sa nestrămutată de a-și apăra vatra cu prețul suprem al singelui, dar și geniul strategic, ingeniozitatea tactică dove-

dite în fața unui inamic adesea superior din punct de vedere numeric.

Iolanda Țighilui, de la Institutul de istorie „Nicolae Iorga”, autoarea comunicării *Mircea voievod, mare domn și stăpînitor între Carpați, Dunăre și mare*, a evocat personalitatea de excepție a ilustrului ctitor, aportul său la conturarea și impunerea ideii privitoare la unitatea originară, de nezdruccinat a tuturor românilor, lupta sa neostenită întru apărarea și consolidarea țării trecute prin urgia vremurilor.

Răspunzînd aceleiași arii de interes, comunicarea *Asocierea la domnie a fiului lui Mircea — sens și semnificații politice*, prezentată de Gheorghe David, redactor la revista „Magazin istoric”, a relevat calitatea de strălucit strateg a marelui voievod, clarviziunea sa politică, modalitățile multiple care au servit la impunerea și consolidarea liniei sale politice, menite să asigure forța de acțiune a tuturor românilor în fața crotopitorilor străini, dar și să consfințească prin puterea faptelor unitatea lor profundă de limbă și simțire.

Inceputurile mișcării muncitorești din țara noastră au fost abordate de dr. Natalia Tampa, de la Institutul de Studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., în comunicarea *Preocupări organizatorice ale mișcării socialiste din România pînă în 1893*. Autoarea a subliniat rolul acestei mișcări în trezirea și activarea conștiinței clasei muncitoare din țara noastră, corelația necesară cu eferescența revoluționară a maselor oprite din Europa aceluia sfîrșit de veac, precum și meritul de necontestat al celor cărora le-a revenit misiunea așezării unei pietre de hotar ce și-a dovedit, prin ani, temeinicia.

Sinteză a etapelor succesive parcurse de poporul român pe drumul anevoios al cristalizării conștiinței de sine, comunicarea *Epoca Nicolae Ceaușescu — mărturie a vocației neclintite a poporului nostru pentru libertate, independență și suveranitate națională*, prezentată de Eleonora Mitrescu, șefa Filialei Arhivelor Statului Municipiului București, a pus în lumină caracterul de o excepțională complexitate al epocii traversate astăzi de țara noastră.

tră — purtînd amprenta puternică, hotărîtoare a activității prodigioase desfășurate cu pasiune și spirit revoluționar de tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, ctitorul României moderne —, concepția fermă, promovată cu neclintită hotărîre și fierbinte elan patriotic, despre continuitatea și perenitatea noastră pe aceste plaiuri legendare, ca și aspirația universală către pace și progres manifestată de

poporul român, recunoscut pretutindeni pentru vocația sa constructivă.

În încheierea lucrărilor, tovarășa Maria Pîrvulescu a mulțumit călduros participanților pentru expunerile prezentate, exprimîndu-și convingerea că, prin valoarea lor intrinsecă, ele vor contribui în mod direct la nuanțarea semnificațiilor și aprofundarea cunoașterii momentelor istorice evocate.

LUMINIȚA MUNTEANU

INSTRUMENTE DE LUCRU

Lista documentelor publicate în vol. XLVIII

- 1 (1390—1395). Fragmente din cronică lui Şemseddin Ahmed bin Süleyman Kemal Paşa-zâde *Tevârih-i Al-i Osman*. („Istoriile dinastiei otomane”) referitoare la domnia lui Mircea cel Mare. 4 374
- 2 1438 (6946) mai 4. Hrisovul fals creat de Ştefan Vilceleanu pentru oraşul Piteşti. 4 459
- 3 1610 (7119) noiembrie 24, *Tîrgovişte*. În urma unei judecări Radu (Şerban) voievod întăreşte Chirei călugăriţa şi fratelui ei Ştefan două părţi din trei ale ocinei ce o aveau în moşia Bisca de Jos, judeţul Secuienii, iar lui Micu „mincinosul”, rămas de judecată, numai o parte, a treia. 3 309
- 4 1617 (7125) mai 8, *Tîrgovişte*. Alexandru Iliaş voievod întăreşte lui Stan Mărgineanu mai multe părţi de moşie (arătură, silişte, curături, vaduri de mori) pe care le cumpăraseră de la Mihai, Dada, Preda şi alţii din Bisca de Jos, plătindu-le cu bani gata sau cu animale. 3 309
- 5 1640 (7149) septembrie 31 (*sic*). Hrisovul fals creat de Ştefan Vilceleanu pentru oraşul *Tîrgovişte*. 4 400
- 6 1642. Fragment dintr-o poruncă de întărire dată de Matei Basarab voievod lui Stoica Mărgineanu şi surorii sale Gherghina din Bisca de Jos, judeţul Secuienii, care cumpăraseră nişte părţi din moşiile Frăsinet, Vereş, Bisca de Jos şi Săsenii. 3 310
- 7 1705 ianuarie 31, *Bucureşti*. Constantin Brâncoveanu îl înştiinţează pe contele Lörincz Pekri că a primit scrisoarea sa din 8 ianuarie şi că-i va răspunde verbal printr-un sol al său. 1 56
- 8 1708 ianuarie 30, *Bucureşti*. Constantin Brâncoveanu îi confirmă lui Francisc II Rákóczi primirea scrisorii sale din 10 decembrie 1707 bucurându-se de conţinutul ei şi de asigurările privind continuarea relaţiilor de prietenie. 1 57
- 9 1708 mai 27, *Potlogi*. Constantin Brâncoveanu îl felicită pe comitele Mihály Mikes pentru succesele militare repurtate în Transilvania şi îi trimite în Moldova, odată cu răspunsul său, şi o misivă destinată lui Rákóczi. 3 313
- 10 1708 mai 27, *Potlogi*. Constantin Brâncoveanu îi confirmă lui Francisc Rákóczi primirea scrisorii sale din 26 martie prin care îi anunţa întorcerea, în tabăra curuţilor, a lui Iacob Grabarics cu răspunsul solicitat. 1 58
- 11 1708 decembrie 14, *Tîrgovişte*. Constantin Brâncoveanu intervine pe lângă Francisc II Rákóczi să îngăduie soţiei şi copiilor contelui Pál Teleki, aflaţi ostateci la curuţi, să vină în Ţara Românească de sărbători pentru a-l vedea. 1 59
- 12 1709 august 1, *Tîrgovişte*. Constantin Brâncoveanu către Francisc II Rákóczi, îi confirmă primirea scrisorii sale din 2 mai în care-l roagă să intervină în favoarea curuţilor refugiaţi în Moldova. 1 61
- 13 1710 iunie 30, *Bucureşti*. Constantin Brâncoveanu îi scrie lui Adam Mikolaj Sieniawski, castelan de Cracovia, mare hatman al Coroanei Poloniei, despre mazilirea marelui vizir Ali Corlulu paşa, despre refugiarea la Tighina a regelui Carol al XII-lea şi despre intrigile urzite pentru a strica pacea între turco-tătari pe de o parte şi ruso-poloni pe de alta. 3 315

- 14 1713 septembrie 17. Constantin Brâncoveanu îi confirmă lui Adam Mikolaj Sientawski, mare hatman al Coroanei Poloniei, primirea scrisorii sale din 10 septembrie cuprinzând știri confidențiale privitoare la Polonia. 1 62
- 15 1713 decembrie 2, *Tîrgoviște*. Constantin Brâncoveanu către August al II-lea, regele Poloniei, scuzîndu-se pentru întîrzierea cu care îi scrie; își manifestă atașamentul față de Polonia și nutrește speranța încheierii cit mai grabnice a unui tratat de pace între Polonia și Imperiul otoman. 1 63
- 16 (1713). Constantin Brâncoveanu îi scrie lui Stanislaw Chometowski, voievod al Mazoviei și sol extraordinar la Poartă, că a trimis mai departe scrisorile ce i-au fost încredințate și că îi va aduce în continuare servicii după putință, cerînd ca, la rîndul său, să fie informat despre tot ce ar fi mai de seamă. 3 317
- 17 (1722), *Leipzig*. Scrisoarea istoricului silezian, Friedrich Wilhelm von Sommersberg, adresată eruditului transilvănean Samuel Köleséri, în care este prezentat proiectul unui corpus al surselor istoriei Daciei libere, romane și postromane. 3 256
- 18 1839 iulie 15. Tacrirul (interogatoriul) luat plastografului Ștefan Vilceleanu. 4 461
- 19 1861, *Sibiu*. Extrase din actele de constituire ale „Astrei”. 4 388
- 20 1862 octombrie 9, *Sibiu*. Adresă prin care „Astra” îl înștiințează pe Andrei Mureșanu despre premiul de 50 galbeni ce i s-a acordat. 4 390
- 21 1865 octombrie 30/noiembrie 11, *Brașov*. Adresă prin care „Astra” Arad trimite „Astrei” sibiene copia scrisorii Societății Literare Române din Bucovina care propune unificarea ortografiei românești. 4 390
- 22 1869 iulie 12, *Viena*. Scrisoare prin care Societatea studențească „România” din Viena solicită „Astrei” sprijinul moral și material în vederea înființării unei catedre de limbă română la universitatea vieneză. 4 392
- 23 1870 mai 25, *București*. Adresă prin care Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice din România informează „Astra” sibiană că i-a repartizat o subvenție de 1400 lei. 4 393
- 24 1874 iulie 26, *Pesta*. Scrisoare prin care Ladislau Basiliu Popp, președintele „Astrei”, încunoștințează Comitetul de conducere din Sibiu despre interzicerea adunării generale a despărțămîntului Reghin al asociației de către Ministerul de Interne de la Budapesta. 4 394
- 25 1875 octombrie 22, *Viena*. Scrisoare prin care Societatea „România-jună” mulțumește pentru cărțile expuse de „Astra” la expoziția universală de la Viena și donează apoi acestei asociații studențești. 4 394
- 26 1876 decembrie 14/26, *Brașov*. Scrisoare prin care George Barițiu informează conducerea „Astrei” despre regulamentul și funcționarea secțiunilor științifice și solicită cite un articol de 2—3 coale anual din partea tuturor literaților. 4 395
- 27 1877 ianuarie 18, *Banská Štiavnica*. Scrisoare prin care studenții români din Banská Štiavnica solicită revista „Transilvania”. 4 396
- 28 1878 ianuarie 29, *Brașov*. Scrisoare prin care I. A. Navrea din Brașov informează „Astra” că îi donează 500 franci aur. 4 396
- 29 1878 mai 22/iunie 3, *Sibiu*. Scrisoare prin care „Astra” îl felicită pe Vasile Alecsandri pentru premiul obținut în Franța. 4 397
- 30 1878 iunie 28/iulie 10, *Sibiu*. Proces-verbal de constituire a secțiunii istorice a „Astrei”. 4 397

- 31 1880 martie 13, Turda. Scrisoare prin care Ioan Rațiu din Turda informează „Astra“ că la 4 martie s-a constituit despărțământul local al „Asociațiunii“.
- 32 1880 aprilie 6, Brăila. Înregistrarea căsătoriei lui Matei Eminovici cu Matilda Ilian născută Iosefescu.
- 33 1880 august 1, Sibiu. Notă prin care o comisie a „Astrei“ propune ca adunarea generală anuală să voteze suma de 300 florini destinată unei școli de „sculptură“ în Săliște și unei școli de împletit la Rășinari.
- 34 1881 iunie 26, Budapesta. Adresă prin care Ministerul de Interne de la Budapesta comunică Comitatului Sibiu al „Astrei“ că nu revine asupra interzicerii expoziției proiectate de asociație la Sibiu.
- 35 1881 iulie 3, Cluj. Scrisoare prin care avocatul Aurel Isac cere „Astrei“ să sprijine material elevii români de la gimnaziul maghiar din Cluj, cărora li s-a interzis, înființarea unei societăți studențești.
- 36 1886 martie 14, Sibiu. Adresa protopopului Simeon Popescu trimisă părintelui Petru Simtion din Sibiu prin care-l anunță despre logodna lui Ioan Slavici cu Eleonora Tănăsescu și intervenția sa pentru obținerea dispensei pentru două strigări.
- 37 1886 martie 28, Sibiu. Scrisoarea lui Ioan Slavici adresată preotului Petru Simtion, prin care-l anunță că a primit dispensă pentru toate trei strigările.
- 38 1886 iulie 15, Brăila. Înregistrarea nașterii fiului lui Matei și al Matildei Eminovici.
- 39 1886, Oslo. Scrisoare de mulțumire adresată „Astrei“ de Biblioteca Universității Regale a Norvegiei pentru primirea revistei „Transilvania“.
- 40 1887 august 4, Brăila. Înregistrarea nașterii fiicei lui Matei și a Matildei Eminovici.
- 41 1890 martie 29, Sibiu. Adresă a Băncii „Albina“ din Sibiu către „Astra“ prin care îi donează 1000 florini.
- 42 1890 septembrie 3/15, Sibiu. Scrisoarea lui George Barițiu adresată lui G. Avesalom din Brăila ca răspuns la scrisoarea acestuia, în care prezintă principalele direcții de activitate ale „Astrei“ în cei 29 de ani de la înființare.
- 43 1895 decembrie 3, București. Scrisoare prin care N. Densușianu îl informează pe C. Diaconovici, inițiatorul enciclopediei aflate în pregătire sub egida „Astrei“, că, din cauza lucrărilor istorice la care este antrenat, nu poate deveni colaborator la enciclopedie.
- 44 1899 ianuarie 10, Timișoara. Circulară trimisă de „Astra“ despărțământului Timișoara, prin care se comunică faptul că în viitor vor fi trimise la sate numerele de duminică ale „Gazetei Transilvaniei“.
- 45 1899 iunie 21, Sinaia. Raportul lui Henry Trotter adresat (ministrului de externe britanic), privind tulburările cu caracter socialist din județul Olt.
- 46 1900 octombrie 15, Virșeț. Scrisoare prin care Petru Zepeniag, avocat din Virșeț, informează „Astra“ despre constituirea despărțământului Virșeț, anexind și procesul verbal.
- 47 1901 septembrie 18, Craiova. Scrisoare prin care „Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor“ secția Craiova își exprimă admirația față de activitatea „Astrei“.
- 48 1903 ianuarie 6, Timișoara. Raport de activitate pe anul 1902 al despărțământului Timișoara al „Astrei“.

- 49 1905 iulie 17, *București*. Notă referitoare la cuvîntarea ținută de I. C. Frimu la o întrunire a Cercului socialist „România Muncitoare“, asupra revendicărilor muncitorilor și mijloacelor de acțiune ale acestora. 2 126
- 50 1906 martie 17, *Sibiu*. Adresă prin care comitele suprem al comitatului Sibiu, Thalmann Gusztáv, aduce la cunoștință „Astrei“ că Ministerul de Interne de la Budapesta a interzis participarea „Astrei“ la expoziția din București. 4 407
- 51 1906 aprilie 16, *București*. Notă privind sărbătorirea zilei de 1 Mai de către cercul socialist „România Muncitoare“. 2 127
- 52 1906 iulie 1, *Viena*. Scrisoarea Societății „România Jună“ din Viena către „Astra“ prin care-i comunică hotărîrea de a-i dona vioara lui Ciprian Porumbescu. 4 407
- 53 1906 iulie 25, *Sibiu*. Scrisoare prin care Octavian Goga solicită „Astrei“ să admită înscrierea sa la concursul organizat pentru ocuparea postului de secretar al asociației. 4 408
- 54 1906 august 30, *Buciumșasa*. Scrisoare prin care Ioan Agârbiceanu propune „Astrei“ volumul său *De la țară*, în scopul participării la concursul organizat de societatea sibiană. 4 408
- 55 1908 februarie 16, *Lugoș*. Proces-verbal încheiat cu ocazia adunării de constituire a despărțămîntului Lugoș al „Astrei“. 4 409
- 56 1908 septembrie 22, *București*. Notă privind manifestul răspîndit de muncitorii țimplari. 2 128
- 57 1909 februarie 13, *București*. Notă privind înființarea și funcționarea Cercului de Studii sociale din București. 2 129
- 58 1909 august 3, *București*. Notă cuprinzînd telegrama trimisă de cercul „România Muncitoare“ muncitorilor greviști din Suedia. 2 129
- 59 1909 septembrie 27, *București*. Notă privind organizarea primului congres al muncitorilor de la C.F.R. 2 129
- 60 1909 noiembrie 4/17, *Vălenii de Munte*. Scrisoarea lui Nicolae Iorga adresată „Astrei“ în legătură cu difuzarea unei lucrări. 4 410
- 61 1909 decembrie 22, *București*. Notă referitoare la protestul muncitorilor împotriva legii Orleanu. 2 130
- 62 (1910), *București*. Scrisoarea adresată de Gheorghe Cristescu avocatului Stoian prin care-i solicită sprijinul în procesul intentat mai multor socialiști. 2 131
- 63 (1911), *Iași*. Apel al Clubului social-democrat din Iași adresat muncitorilor de la tramvaie, aflați în grevă. 2 131
- 64 1912 iunie 5, *București*. Articol publicat în ziarul „Adevărul“ privind greva muncitorilor tăbăcari din București. 2 132
- 65 1913 martie 21, *Bucium*. Scrisoare prin care Nicodim Cristea, în numele studențimii române de la Universitatea din Cluj, informează pe Andrei Bărseanu, președintele „Astrei“, că va înființa o revistă studențească și va întreprinde un vast program de propagandă pentru ridicarea țărănimii românești, program pe care-l va pune sub auspiciile societății sibiene. 4 410
- 66 1913 martie 28, *Brașov*. Scrisoare de răspuns prin care A. Bărseanu informează pe Nicodim Cristea asupra condițiilor în care studențimea română din Cluj poate activa sub egida „Astrei“ pentru emanciparea țărănimii. 4 411
- 67 1913 octombrie 14, *București*. Scrisoare prin care Ioan Slavici îi prezintă secretarului „Astrei“, O. C. Tăslăuanu punctul său de vedere în legătură cu reeditarea de către societatea sibiană a nuvelei sale *Popa Tanda*. 4 412

68	1914 august, București. Apelul Comitetului Uniunii lucrătorilor în lemn și mobilă adresat muncitorilor în vederea obținerii unor condiții mai bune de muncă și de trai.	2	133
69	1914 decembrie 30, Sibiu. Raportul Comitetului Central al „Astrei“ pe anul 1914 din care rezultă că în acel an „Asociațiunea“ a trimis 5.520 exemplare cărți pentru soldații români răniți și bolnavi.	4	412
70	1915 februarie 26, Viena. Scrisoarea Irinei Mavrocordat prin care solicită „Astrei“ din Sibiu cărți în limba română pentru soldații români răniți din Viena.	4	413
71	(1915 martie, înainte de 16), București. Manifest adresat femeilor muncitoare de Cercul feminin din București, în care sînt cuprinse revendicările lor și invitația de a participa la o întrunire.	2	134
72	1915 martie 24, Sibiu. Scrisoarea „Astrei“ adresată Ministerului de Război de la Budapesta prin care comunică donația de 10.000 cărți pentru ostașii români răniți și bolnavi din spitale și că va mai trimite încă pe atîtea, cerînd să fie scutită de taxele poștale.	4	413
73	(1915 mai) — iunie 28, Viena. Din jurnalul Irinei Mavrocordat.		
	VIII	2	201
	IX	3	318
74	1915 noiembrie 6, Sibiu. Andrei Bărseanu, președintele „Astrei“, propune în ședința Comitetului Central ca în Muzeul „Asociațiunii“ să fie organizată „o galerie de portrete“ ale personalităților neamului românesc.	4	414
75	1915 decembrie 30, Sibiu. Scrisoare prin care Emilia Rațiu informează „Astra“ că donează documentele soțului ei, Ioan Rațiu, și corespondența sa începînd cu anul 1864.	4	414
76	1919 iulie 23, București. Raport al însărcinatului cu afaceri al S.U.A. la București (G. W. Lorillard), către secretarul de stat al S.U.A., Robert Lansing, informîndu-l despre hotărîrea organizațiilor muncitorești din România de a declara o grevă generală de 24 de ore, în semn de solidaritate cu mișcări similare din Franța, Anglia și Italia.	2	134
77	1920 iunie 19, București. Notă privind greva lucrătorilor de la Societatea de gaz și electricitate.	2	136
78	1920 octombrie 22, București. Raport al ministrului plenipotențiar al Belgiei la București, baronul Alberic Fallon, către ministrul de externe belgian, contele de Borchgrave, despre greva mecanicilor și fochiștilor români ca un preludeu la greva generală.	2	135
79	1921 februarie 28, București. Scrisoare adresată de un comitet socialist din provincie în legătură cu pregătirile în vederea Congresului din 8 Mai.	2	136
80	1921 aprilie 19, București. Interpelarea deputatului Gh. Cristescu în Adunarea Deputaților asupra regimului neregularitar aplicat deținuților socialiști de la închisoarea Jilava.	2	137
81	1921 iunie 30. Propunerea mai multor deputați pentru instituirea unei comisii de anchetă parlamentară care să analizeze condițiile de detenție ale deținuților politici.	2	138
82	(1921, Craiova). Notă privind procesul comuniștilor arestați la Congresul de constituire a Partidului Comunist Român.	2	138
83	1922 martie 6. Buletin informativ al Diviziei a IV-a transmis Ministerului de Interne privind desfășurarea procesului comuniștilor.	2	139
84	1922 septembrie 30, (București). Circulară a Direcției Poliției și Siguranței Statului referitoare la activitatea propagandiștilor comuniști.	2	139

85	1923 aprilie 14, <i>Timișoara</i> . Raport al lui Landmann referitor la greva muncitorilor din Timișoara.	2	140
86	1923 iulie 2, (<i>București</i>). Notă privind greva lucrătorilor de la fabrica „Lemaitre“.	2	140
87	1923 septembrie 22, (<i>București</i>). Notă privind greva lucrătorilor tipografi de la ziarele „Adevărul“ și „Dimineața“.	2	141
88	1924 august 29, <i>Botoșani</i> . Raportul Brigăzii de Siguranță Botoșani către Prefectura județului Botoșani prin care se cere dizolvarea clubului muncitoresc „Aurora“ din Țirgul Ștefănești pentru intensa propagandă comunistă pe care o desfășoară.	2	141
89	(1926), <i>Iași</i> . Notă privitoare la conducerea de către comuniști a sindicatelor din Moldova.	2	142
90	1929 august 10, <i>București</i> . Raport al însărcinatului cu afaceri ad interim al S.U.A. la București, John H. Mac Veagh, către secretarul de stat al S.U.A., H. L. Stimson, referitor la grevele minerilor de la Lupeni.	2	143
91	1931 februarie 10, (<i>București</i>). Notă în legătură cu răspîndirea unui manifest comunist adresat muncitorilor din capitală.	2	144
92	1931 februarie 11. Raport al Direcției Generale a Poliției privind starea de spirit a muncitorilor ceferiști din zona Inspectoratului regional Craiova.	2	144
93	1931 februarie 13, (<i>București</i>). Notă privitoare la lansarea unui manifest semnat de Comitetul local al P.C.R. și Comitetului local al U.T.C. din București pentru formarea de gărzi de autoapărare.	2	145
94	1932 februarie 3, (<i>București</i>). Notă privind atitudinea comuniștilor față de „legea“ excepțională contra comuniștilor“ adoptată de guvern.	2	145
95	1932 februarie 19, (<i>București</i>). Notă privind sărbătorirea zilei de 25 februarie, ziua internațională a șomerilor.	2	146
96	1933 august 9, (<i>București</i>). Ordin al Inspectoratului general al jandarmeriei privind activitatea desfășurată de Comitetul de conducere al P.C.R. în timpul procesului comuniștilor de la C.F.R.	2	146
97	1936 ianuarie, (<i>București</i>). Buletin informativ privind activitatea comunistă în zona petroliferă din județele Dîmbovița și Prahova.	2	147
98	1936 iunie 6. Notă privind condamnarea comuniștilor din Moredni și Gura Ocnitei, județul Dîmbovița, între care se numără tovarășul Nicolae Ceaușescu.	2	147
99	1936 iulie 8, (<i>Botoșani</i>). Raportul Chesturii Poliției Botoșani — Biroul siguranței către Prefectura județului Botoșani privind descoperirea unor manifeste cu îndemnuri comuniste.	2	148
100	1938 martie 25, (<i>București</i>). Notă privind pregătirea de către P.C.R. a unei manifestații contra războiului.	2	148
101	1939 mai 4, (<i>București</i>). Notă referitoare la activitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu ca membru al Comisiei centrale a tineretului comunist din Capitală.	2	149
102	(1939), <i>București</i> . Notă referitoare la activitatea comunistă desfășurată de tovarășul Nicolae Ceaușescu.	2	149
103	1940 martie 29, <i>Budapesta</i> . Sinteza asupra situației interne și externe a României întocmită de șeful Statului Major al forțelor armate ale Regatului ungar, pe baza rapoartelor din București trimise de atașatul militar al Ungariei în România, înaintată Ministerului de Externe.	2	150

104	1940 septembrie 11, (București). Notă privitoare la măsurile luate de P.C.R. după dictatul de la Viena.	2	150
105	1940 noiembrie 12, Budapesta. Sinteza a Statului Major al Armatei ungare trimisă Ministerului de Externe referitoare la situația politică din România.	2	151
106	1941 februarie 4, (București). Notă privind măsurile luate de P.C.R. în vederea reluării campaniei de revendicări muncitorești și reînființarea organizației sindicale.	2	152
107	1942 septembrie 6, București. Ordin al Inspectoratului general al jandarmeriei privind propaganda comunistă.	2	152
108	1943 ianuarie 24, București. Notă privind judecarea comuniștilor de la Arsenalul armatei.	2	153
109	1943 august 14. Raport al comandantului lagărului din Tg. Jiu privind primirea în lagăr a tovarășului Nicolae Ceaușescu.	2	153
110	1943 septembrie 22, (București). Decizie a Consiliului de Miniștri prin care se stabilește domiciliu obligatoriu tovarășului Nicolae Ceaușescu, pentru activitate comunistă.	2	154
111	1944 ianuarie 30. Notă referitoare la răspîndirea unui manifest comunist antirăzboinic în Arad.	2	154
112	1967 noiembrie 18, Paris. Scrisoarea col. Bernard Daru adresată lt. col. Vasile Tebincă din Rôman cu ocazia împlinirii a 50 de ani de la bătălia de la Mărășești.	2	210

ANA-CRISTINA HALICHIAS

SOMMAIRE

CONTENTS

25 ANNÉES DEPUIS QUE LA TRANSFORMATION DE L'AGRICULTURE SUR DES BASES COOPÉRATIVES FUT ACHÉVÉE

GH. SOCOL — De la transformation de l'agriculture sur des bases coopératives à la nouvelle révolution agraire 1

1997 — COORDONNÉES DE L'HISTOIRE À FLĂMINZI

*** — Documents 8

ÉTUDES ET COMMUNICATIONS

CR. FENEȘAN — Le début de la domination ottomane sur Banat en 1541 38

THÉORIE ET PRATIQUE ARCHIVISTIQUE

ȘT. HURMUZACHE — Des considérations sur la valeur documentaire—historique des documents créés dans le domaine juridique et la nécessité du perfectionnement des indicateurs des termes de conservation (table ronde) (I) 46

PRÉSENTATION DES FONDS ET DES COLLECTIONS

S. MOLDOVAN — Le tribunal départemental de Caraș—Oravița (1876—1952) 76
N. ISAR — Un trésor documentaire inédit : la correspondance de Al. Christofi (1852—1856) (I) 82

POINT DE VUE

V. COSTĂCHEL — Le sens de la formule „pitomi uric” dans les documents de la Moldavie de siècles XVème—XVIème 94

CHRONIQUE DE LA VIE SCIENTIFIQUE 100

INSTRUMENTS DE TRAVAIL

A. C. HALICHIAS — La liste des documents publiés dans le volume XLVIII 103

25 YEARS SINCE CONCLUSION OF AGRICULTURE CO-OPERATIVIZATION

GH. SOCOL — From the agriculture co-operativization to the new agrarian revolution 1

1997 — HISTORY CO-ORDINATES AT FLĂMINZI

*** — Records 8

STUDIES AND PAPERS

CR. FENEȘAN — Beginning of the Ottoman rule over Banat in 1541 38

ARCHIVAL THEORY AND PRACTICE

ȘT. HURMUZACHE — Views regarding documentary—historical value of records created in juridical fields and the necessity to improve the retention terms schedule (a round table) (I) 46

PRESENTATIONS OF FONDS AND COLLECTIONS

S. MOLDOVAN — The districtual tribunal of Caraș—Oravița (1876—1952) 76
N. ISAR — An unpublished documentary treasure : Al. Christofi's correspondence (1852—1856) (I) 82

VIEWS

V. COSTĂCHEL — The meaning of „pitomi uric” formula in the Moldavian records of the XVth — XVIth centuries 94

CHRONICLE OF SCIENTIFIC LIFE 100

FINDING AIDS

A. C. HALICHIAS — List of records published in vol. XLVIII 103

INHALT

СОДЕРЖАНИЕ

25 JAHRE SEIT DEM ABSCHLUSS DER KOOPERATIVIERUNG DER LANDWIRTSCHAFT

GH. SOCOL — Von der Kooperativierung
der Landwirtschaft zur neuen Agrar-
revolution 1

1907 — GESCHICHTE WIE SIE FLÄMINZI ERLEBT HAT

*** — Dokumente 8

STUDIEN UND MITTEILUNGEN

CR. FENEŞAN — Der Beginn türkischer
Herrschaft über das Banat im Jahre 1641 38

ARCHIVTHEORIE UND -PRAXIS

ST. HURMUZACHE — Betrachtungen über
den dokumentar-historischen Wert der vom
Justizwesen stammenden Dokumente und
die Notwendigkeit einer Vervollkommnung
der Aufbewahrungsfristenverzeichnisse
(Rundtischgespräch) (I) 46

BESTANDS- UND SAMMLUNGS- VORFÜHRUNGEN

S. MOLDOVAN — Das Kreisgericht Caraş-
Oraviţa (1876—1952) 76
N. ISAR — Ein unbekannter Schatz von
Dokumente: Al. Christofi's Briefwechsel
(1852—1856) (I) 82

MEINUNGSÄUSSERUNGEN

V. COSTĂCHEL — Der Sinn der in den
moldauischen Urkunden des 15.—16. Jh.
benützten Formulierung „pitomii uric“ . 94

CHRONIK DES WISSENSCHAFTLICHEN LE- BENS 100

ARBEITSINSTRUMENTE

A. C. HALICHIAS — Verzeichnis der im
XLVIII. Band veröffentlichten Dokumente 103

25 ЛЕТ С МОМЕНТА ЗАВЕРШЕНИЯ КООПЕРА- ТИВИЗАЦИИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Г. СОКОЛ — От кооперативизации сельского
хозяйства к новой аграрной революции . . . 1

1907 — КООРДИНАТЫ ИСТОРИИ В СЕЛЕ ФЛЭМЫНЪ

*** — Документы 8

ИССЛЕДОВАНИЯ И СООБЩЕНИЯ

Кр. ФЕНЕШАН — Начало османского
господства над Банатом в 1641 году 38

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА АРХИВИСТИКИ

Шт. ХУРМУЗАКЕ — Соображения о доку-
ментально-исторической ценности докумен-
тов, созданных в Брандербургской области и не-
обходимость совершенствования показателей
сроков хранения 46

ПРЕДСТАВЛЕННЫЕ ФОНДОВ И КОЛЛЕКЦИИ МНЕНИЯ

С. МОЛДОВАН — Уездный суд Каран-
Оравница (1876—1952 гг.) 76
Н. ИСАР — Неопубликованная до сих пор
документальная доковещница: переписка
Ал. Кристофи (1852—1856 гг.) 82

МНЕНИЯ

В. КОСТЭКЕЛ — Смысл формулы „пито-
мый урик“ в молдавских документах XV—
XVI — вв. 94

ХРОНИКА НАУЧНОЙ ЖИЗНИ

РАБОЧИЕ ДОКУМЕНТЫ 100

А. К. ХАЛИКИАС — Список документов,
опубликованных в XLVIII томе 103

Abonați-vă la

REVISTA ARHIVELOR

Abonamentele se fac la oficiile și agențiile P.T.T.R. din toată țara și la filialele județene ale Arhivelor Statului.

Prețul abonamentului este 25 lei pe număr și 100 lei pe un an.

Revista poate fi cumpărată de la sediile Direcției Generale și ale filialelor județene ale Arhivelor Statului, precum și de la librării.

Revista Arhivelor publică studii și comunicări de teorie și practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică, izvoare, instituții și alte științe speciale ale istoriei, studii și articole de istorie bazate pe documente noi de arhivă, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, recenzii și prezentări de reviste și cărți de specialitate, cronici, note și informări bibliografice.

Autorii sînt rugați să trimită materialele în două exemplare dactilografiate la două rînduri, cu trimiteri infrapaginale numerotate în continuare și cu un scurt rezumat. Documentele trimise spre publicare trebuie să fie însoțite de reproduceri (fotocopii, xerox etc.).

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Articolele nepublicate nu se restituie.

ABONNEMENTS

ROMPRESFILATELIA

sectorul export-import presă,
P. O. Box. 12—201, telex-10376,
prsfir București, Calea Griviței
nr. 64—66, telefon 17.60.10

R. M. ISSN 0034—7043

Articles appearing in this journal are
abstracted and indexed in HISTORICAL
ABSTRACT and AMERICA HISTORY
AND LIFE

c. 2796 — I. P. „INFORMAȚIA“
str. Brezoianu, nr. 23—25, București,
Republica Socialistă România

DIN CUPRINS

LEI 25

1907 – COORDONATE ALE ISTORIEI
LA FLĂMÎNZI

Documente

TEORIE ȘI PRACTICĂ ARHIVISTICĂ

Considerații privind valoarea documentar-istorică și reducerea termenelor de păstrare la documentele create în justiție

PREZENTĂRI DE FONDURI ȘI COLECȚII

CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE

REVISTA

ARHIVELOR